

V Ljubljani, v juliju 1923.

POPOTNIK

PEDAGOŠKI IN ZNANSTVEN LIST.

Letnik XLIV.

Štev. 5.—8.

V s e b i n a :

Razprave:

1. *Fran Suher*: Misli o umetniški vzgoji na narodnih šolah 121
2. *Mil. R. Majstorovič*: Živojin Žujović kao pedagog 132
3. *Josip Kobal*: Razvoj in stanje slepstva v kraljevini SHS. (Konec) 147

Iz šolskega dela:

1. *Dragotin Koeder*: Nekaj praktičnih smernic za računanje na pamet v osnovni šoli 153
2. *Eliza Kukovčeva*: Zgodovina domačega kraja 165
3. *Albin Spreitz*: Iz prakse za prakso. (Nadaljevanje) 170

Telesna vzgoja:

1. *Dr. Ljud. Pivko*: Vaje na konju 170

Kultura:

1. *Božo Račič*: *Albert Sič*: Narodni okraski na orodju in pohištvu . . 174

Duhovna organizacija učiteljstva:

1. Ped. did. krožek v Mariboru 176
2. Svetovni mir in vzgoja. (*B. Jurančič*) 177

Razgled:

- A. Slovestvo. *Ivo Jančič*: Najnovejše risanje v ljudski šoli. (*Drag. Humeč*) — Dve učni strokovni knjigi: *H. Podkrajske*: „Spisje za svobodne, rokodeljske in trgovinske obrti“; *J. Čebular*: „Knjigovodstvo za dvorazredne trgovske šole“ (-ž) — *Fr. Erjavec*: Slovnica. (*Pavel Flerč*) — Nove knjige v gospodarstvu in gospodinjstvu: *Jos. Zupanc*: „Konserviranje sadja“; *M. Humeč*: „Praktični sadjar“; *M. S. Kaltnšek*: „Slov. kuharica“; *A. Beg*: „Naše gobe“ (-ž) — *Iv. Robida*: Da ste mi zdravi otroci! — *Iv. Matičič*: Na krvavih poljanah. — *Dr. Iv. Lah*: Angelin Hidar 179, 180, 182, 183, 184, 185, 186
- B. Časopisni vpogled. — Časopis za zgodovino in narodopisje. (*F.*) Priporočljivo pedagoško slovestvo 186, 190, 191
- C. To in ono: Ali je višja pedagoška šola potrebna? (*Pavel Flerč*) — Šolski polzkusi v Nemčiji. (*A. O.*) — Oskrba ženske zanemarjene mladine. — Mladinska zveza. (*B. J.*) — Drobne pedagoške novice — *Dr. Fr. Derganc*: Filozofski slovar. (Dalje) 191, 192, 197, 198, 199

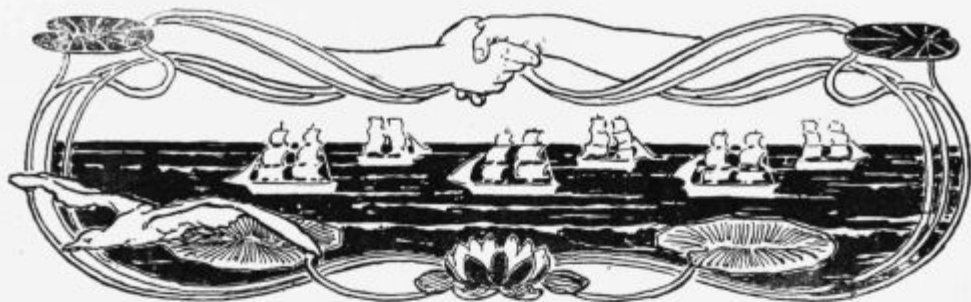
Last in založba

Udruženja Jugoslovanskega Učiteljstva. — Poverjeništvo Ljubljana.

Tiska „Učiteljska tiskarna“ v Ljubljani.

Uredništvo je prejelo od zadnjega zaključka naslednje liste in knjige:

1. Zvonček. List s podobami za slovensko mladino. — Ljubljana. Leto XXXIV., številke 4, 5.
2. Čas. Znanstvena revija »Leonove družbe«. — Ljubljana. Letnik XVII., zvezek 4.
3. Prerod. Glasnik za нравno povzdigo naroda. — Ljubljana. Letnik II., št. 1, 2, 3.
4. Napredak. Naučno-pedagoška smotra. — Zagreb. Tečaj LXIII. Sveska IX.—X.
5. Učitelj. Pedagoški in znanstven list. — Beograd. Letnik III., številke 6, 7, 8.
6. Nastavni Vjesnik. Izd. Društvo hrv. srednješk. profesora. — Zagreb. Knjiga XXXI., sv. 6/7.
7. Завичај. Дечји лист. — Скопје. IV. 6/7, 9, 10.
8. Pedagogické Rozhledy. Vydává Dědictví Komenského. — V Praze. Ročník XXXIII., sešit. 3.
9. Věstník Češkoslovenského pedagog. ústavu J. A. Komenského. — V Praze. Ročník I. Číslo 3/4.
10. Komenský. — V Zabřezě. Ročník L. Číslo 5, 6, 7, 8.
11. Škola měšťanská. — V Praze. Ročník XXV. Číslo 8, 9, 10.
12. Schiller-Zupancič: Marija Stuart. — Ljubljana. Kr. zal. šol. knjig in učil. 1923.
13. M. Humeč: Praktični sadjar. — Ljubljana. Jugoslov. knjigarna. 1923.
14. Ante Beg: Naše gobe. — Ljubljana. Jugoslov. knjigarna. 1923.
15. M. S. Kalinšek: Slovenska kuharica. — Ljubljana. Jugoslov. knjigarna. 1923.
16. Fr. Erjavec: Slovenci. Zemljepisni, zgodovinski, politični, kulturni, gospodarski in socialni pregled. — Ljubljana. Jugoslov. knjigarna. 1923.
17. Jos. Zupanc: Konserviranje sadja in vsakovrstne povrtnine za domačo uporabo. — Ptuj. 1923. Samozaložba.
18. A. Melik: Jugoslavija II. del, 2. snopič. — Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923.
19. Dr. Iv. Lah: Angeln Hidar. Starokorotanski roman. — Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1923.
20. H. Podkrajšek: Spisje za svobodne, rokodelske in trgovinske obrti. — Ljubljana. Kr. zal. šol. knjig in učil. 1923.
21. J. Čebular: Knjigovodstvo za trgovske šole. — Ljubljana. Kr. zal. šol. knjig in učil. 1923.
22. Jos. Korban: Vitomilova železnica. — Ljubljana. Učit. tiskarna 1923.

FRAN SUHER:

MISLI O UMETNIŠKI VZGOJI NA NARODNIH ŠOLAH.

„Pravo lepote le vidi, kdor
nepopolnost v duhu popolni.“

Grosse.

I. Neumetniške opazke.

Ne da bi imelo posebno važnost ali baje znanstveno podlago, naj si pomagamo, da se lažje umemo, tako, da govorimo o nižji in višji umetniški vzgoji in da že tu prvo stavimo za pogoj drugi. In potem lahko rečemo:

Dokler širšim plastem narodovim nedostaja obča vzgoja, kakor jo zahteva današnja civilizacija, ni skrbeti prej za posebno višjo umetniško vzgojo, marveč bolj za občo. Dokler se stranke v politiki pehajo samo za svoj strankarski dobiček in skrbe namesto za obče ideale, na katerih slone dobrine naroda in države, le za svojo nadvlado, ne bo izdal trud vzgojiteljev. — Vzgojevati mora tudi politika pravilno.

Dokler se vzgoja enostransko podpira v prid te ali one struje brez ozira na njeno absolutno vrednost, ne bo smisla za umetniško vzgojo.

Dokler je na kakšnem zavodu disciplina slaba glede vnanjega reda, če je šola neznažna, stene počeckane, stranišča nečista, po tleh smeti, na policah polno prahu itd. — kjer učenci nimajo dostojnosti: tam je dela dovolj, da se uredi vse to prej, ko se misli na pravo umetniško vzgojo.

Če se bori v hiši vzgoja še z družabno dostojnostjo in navadnim taktom polizobraženega, umetniška vzgoja še lahko počaka.

Kjer vobče ni poštenosti, vesti, iskrenosti, ljubezni, je treba skrbeti za vzgojo v tej smeri. Etika stoji nad umetnostjo. Kjer ni blagosti in pogojev za skromno uživanje življenja brez mučnih skrbi, ki fizično ubijajo, je treba prej delavnosti, da se tla gmotno utrde za to-

rišče, na katerem mora delovati vzgojitelj v umetniškem smislu. Umetnost uspeva le, kjer je blagost doma. Prvo vzgojno moč v narodu ima le delo. Osemurni delavnik ne bo rešil vzgoje. Uživanje umetnosti je le sredstvo, ki odvrča od slabega in zbira nove moči tistemu, ki je že toliko vzgojen, da rad dela, ki mu je torej utehe res treba.

Pri vsem tem je pa treba misliti na to, da tudi pod takimi pogoji ne sme biti izključena vsa umetniška vzgoja, temveč le tista, ki se poslužuje najvišjih umetniških sredstev n. pr.: razmotrivanje o umetniški obliki, kompoziciji, podavanje umetniške zgodovine in sploh o istih kvalitetah bodisi katerihkoli umotvorov, ki jih ni mogoče umeti brez izvestne mere znanja, omike in umetniške spretnosti, ki zato tudi ne zbudajo važnih čustev, da se z njimi vstvarjajo dispozicije o umetniškem naziranju v duši sploh.

II. Pojem umetniške vzgoje.

Umetniška vzgoja ni samostojen del vzgoje ali vzgojna stroka zase, kakor n. pr. vzgoja v obrti, vojaška vzgoja, duhovniška itd. — Umetniška vzgoja marveč spada k splošni vzgoji, ki je vsakemu stanu potrebna v svoji meri, ki je sploh ni, če je ni v njej. Če torej mislimo na umetniško vzgojo, ni treba, da bi naš gojenec moral znati razpravljati o umotvoru na široko, da bi besedičil o umetnostni zgodovini, o umetniških teorijah in strujah tako ali tako. Prav nasprotno je: imeti mora čut za umetnost in ga udejevtvovati. Ta čut v najprimitivnejši obliki izhaja iz umetniškega bistva. Dalje pa: Kdor na pr. nima čuta za snago in red, nima pravega umetniškega čuta v vzgojnem smislu. (Kmetica goji na oknu cvetice, snaži hišo in vrt, ima umetniški čut). Tu sem štejem čut za lepoto barve, oblike, ritma, simetrije, sorazmernosti, kompozicije. To so posebne kvalitete, ki se morajo gojencu privzgojiti. V ta namen imamo razna sredstva, med katerimi je v šoli najučinkovitejše to, kar najbolj odkriva nedostatnosti teh kvalitete; to je vsak predmet, kjer pride izobraževanje predmetov v poštev: torej jezik, risanje, modeliranje, vsako ročno delo samostojnega tvorjenja, samostojno izraževanje čustev s petjem, godbo, krettnjo itd.

To je važnejše za vzgojo nego vse drugo. Zato se mora na to ozirati v vsakem predmetu, torej tudi v realijah in v matematiki, od krščanskega nauka do zadnje »spretnosti« na urniku, vštévši tudi »vedenje«; seveda ne povsod v enaki meri. Matematik, ki uči svoje učence le matematike in ne upošteva tudi razmerja, ko se predmet uđinja umetnosti in lahko zbuja umetniška čustva, je vrtnar, ki sadi na vrtu le zelenjad, ne pa tudi cvetic; ne vzgaja ljudi, ki jih zahteva čustveno olitkana človeška družba. Matematik je vprašal: »Čemu bo to?«, ko je gledal slike, in tako je rekla nekoč učiteljica, ko je bila posetila šol-

sko razstavo z risbami. Aristotel tu odgovarja: »Povsod gledati na dobiček je prostega človeka nevredno.« In to velja za vsak predmet. Polna poezije je narava v celoti. A v nadrobno proučena, podaja več nego vidi pesnik ali zaljubljeni fantast. Prirodopisec to v njej odkriva s svojega stališča. (Gl. n. pr. knjigo: E. Haeckel, Die Natur als Künstlerin). Umetnik ima pa še druge oči. Geograf odkriva s svojega stališča lepoto vsega sveta, zlasti domačih pokrajin, historik nam podaja umetniško velike značaje in opisuje razvoj kulture. — In dalje: Li ne tiči v naših praznikih, v liturgiji, v obredih, ki jih uči verstvo, krasen del poezije, torej umetnosti? In sv. pismo je prav tako globok vir ne le lepih resnic, marveč tudi izraz umetnosti. Tako dela za umetnost, če ima zanjo smisla, vsak učitelj, ako razume in izpolnjuje svojo nalogo. Vsak dober učitelj mora biti dober metodik in dober metodik je, če je **umetnik**, kolikor je mogoče v okviru predmeta, ki ga naj podava. Umetniška vzgoja ni torej naloga učiteljev ene vrste, nego vsakega vzgojitelja.

Kajti estetika mora pronicati ves pouk, kakor naj ga pronica etika in sicer v znanstvenem in metodičnem smislu. Ta dati sto ubranost, ki vso težo in trdoto snovi prestavi v eterično gibanje in jo stori sprejemljivo vsaki do vzetni blagi duši.

III. Važnost upodablajoče umetnosti.

Tako mora umeti umetniško vzgojo pedagog.

Kako pa misli umetnik in kako lajik, ki o tem le površno sodi? Navadno ima v mislih le umetniško vzgojo po upodablajoči umetnosti, potem glasbo, malokedaj poezijo in še manj misli na dramatiko, ritmično kretanje itd.

Tudi meni je v mislih umetniška vzgoja po upodablajoči umetnosti, ko sem se zavaroval proti napačnemu naziranju v obči umetniški vzgoji.

V drugih strokah umetniške vzgoje naj premišlujejo drugi, ki jim bo naloga lažja v svoji stroki.

Naj pa povem še to: Ne tiči ves blagor samo v tej vzgoji. Ko bi umetnost — zlasti upodablajoča — sama bila sreča narodu, ne mogla bi nam poročati zgodovina, da je bilo življenje začasa renesanse v Rimu najrazudanejše. In grška visoka umetnost iz zlate dobe ne jamči obenem za najčistejšo etiko — tako, kakor ne moremo reči, da je francoska umetnost vzgojila najboljše značaje in ne, da stoji italijanski narod najvišje v etiki, četudi živi tam na Apeninskem polotoku umetnost takorekoč na cesti.

Razumeti pa moramo, da je potrebna ta umetnost v toliko, kolikor vzgaja narod k samodelavnosti in budi v njem nagnjenja, ki ne

pripuščajo uspevati tistim nižjim zabavnim instiktom, ki imajo v sebi kali socialnih bolezni: pijančevanja, brezdelnosti in pohotnega uživanja vsake vrste.

Če glasba učinkuje na srce lažje, je vendar z uživanjem te umetnosti združena često prilika pogubne zabave. Tisto tiho in globoko uživanje umetnosti ni združeno z njo, nego z uživanjem upodablajoče umetnosti. Tako je tudi s plesom. Dramatična umetnost se uživa težje, ker je — vsaj dobra — težje dostopna, pa vendar se pri nas goji bolj nego upodablajoča umetnost, — ne v prid obči vzgoji. Kakor je slabo za gojenca, če čita preveč romanov, tako je kvarno za njegov značaj, ako se peča premlad z vlogami v dramatični umetnosti. Dramatik značaje v drami stilizira. Mlado srce se navzame njegovega duha manj ali bolj, ko se uživlja v vlogo. Življenje rabi značajev, ampak tistih, ki se krešejo v boju za obstoj, in ne onih, ki vzplamte vajo na polzkih »deskah«, ki samo »pomenijo svet«. — Dobro drevo raste v vetru. Zato mislim, da bi se ne smelo preveč »igrati«. Učenci lahko podlegajo svojim vlogam. Ali ni največ »afer« med gledališkimi igralci? Nimam o tem statistike, pa kažejo dejstva na to.

Naj se tem panogam umetnosti ne odreka vzgojna moč! A prav sodelovanje je kočljivo. In vendar se v šoli in v javnosti stori zanjo več, nego za upodablajočo umetnost, za katero je malo brige? Ker se za umevanje upodablajoče umetnosti zahteva solidna sodelavnost in samozatajevanje, ki stane časa in truda in dragega materiala, in končno, ker je plačilo z uspehom veliko manj očitno, nego n. pr. pri glasbi.

Otroka zanima gibanje, očitvidna izprememba položaja, ki se ponavlja. To ostane tudi odraslemu, da ima veselje s ceno zabavo (kino, ples), ako mu vzgoja ni pridobila drugega okusa, ki je blažji in se kaže v veselju na tistem delu in na trajnih, če že ne monumentalnih ustvaritvah, kjer se vtelesujejo visoke ideje, tvori, ki ne izzivajo hipnega priznanja, nego ugajajo le tistemu, ki ima za to vzgojne oči. (Meštrovičev Vidovdanski hram na Kosovem itd.) Ker pa more le tiho in globoko delo ustvarjati v narodu trajne vrednote, je treba, da se prav ta smer v vzgoji uveljavlja. Da se dvigne narodna kultura, je treba skrbeti za umetniško vzgojo tako v nižjem, kakor v višjem smislu, ki jo podaja upodablajoča umetnost. (Da se dvigne narodna umetnost.)

IV. Kakšna naj bo ta upodablajoča umetnost?

Pedagoška načela, ki naj dobe praktično vrednost, morajo imeti svoje korenine v značaju naroda. Vznikniti morajo iz njegove kulture in iz njegovih kulturnih potreb. Že iz tega sledi, da se mora vzgajati narod najprej na domači umetnosti in za svojo domačo narodno

umetnost. Slovenec naj pozna slovensko, jugoslovanski državljan naj-prej jugoslovansko umetnost. Tuje je že zato kvarno, ker podaja hrano, ki se ne more prebavljati. Ali povedano psihološko: za tujo umetnost ni v duši našega naroda apercepujočih predstav. Če pa novih predstav ne apercepiramo, pomeni to toliko, da stvari ne razumemo. Čemu torej želodec obtežavati z neprebavljivo hrano? Drugič nam tudi ni mogoče, ustvarjati umotvore, ki bi tekmovali na svetovnem umetniškem pozorišču, zbudimo pa lahko zanimanje za sebe, ako se držimo svojega značaja in ustvarjamo individualno iz svojih, narodovih tal.

Če pa hočemo novo ustvarjati, moramo poznati to, kar že imamo in kar smo kedaj imeli. Poznati moramo tedaj svojo kulturno zgodovino in proizvode umetnosti naših tal. Poznati zgodovino naše umetnosti je neobhodno potrebno in potrebna je zbirka, ki hrani to, kar smo že oteli. V tem oziru smo na dobri poti. Retrospektivna zadnja razstava v Ljubljani je pokazala lepo gradivo za umetniško topografijo. Izčistili so se nazoni in izmenjava mnenj nam obeta še več dobička.

Naša ornamentika je zbrana in zbirka je dala več gradiva, kakor je marsikdo v tem pričakoval pred 20 leti, ko so Hrvatje in Srbi, Čehoslovaki in drugi Slovani že v tem prednjačili. Zanimanje za domačo umetniško obrt in domačo umetnost je prešla v širše sloje in združitev obrti, umetnosti in trgovine na velesejmu je med najbolj praktičnimi mislimi, kar se jih je v zadnjem času rodilo na polju narodne ekonomije. Le tako je mogoče pridobiti javnost za naše vzgojne namene.

V. Kakšna naj bo metoda?

Snov domača umetnost, metoda pa preizkušana po učiteljih, ki so nam še vedno tuji narodi. Učimo se od njih; ne moremo pa presajati njihovih nazorov šablonsko na svoja tla.

Predvsem nam mora biti povsod metodično načelo: samotvornost. Neproduktiven človek ni niti mehaničen stroj. Človek pa, ki zna ustvarjati sam — in če je njegova ustvaritev še tako nedostatna — ne bode nepraktično sprejemal proizvodov tuje obrti in umetnosti, domače pa bo znal ceniti, kakor zaslužijo. Prizanesljiv bo, skromen bo, tudi strog bo znal biti o pravem času. Tako se neha oškodovanje domače obrti in trgovine, ki sta doslej vsled predsodkov kupovalcev morali nuditi le tuje blago, največ odpadke, katerih tujci doma niso rabili, ker so pridržavali zase boljše. »Šund« na trgu!

Zato je treba, da se v narodnih šolah res uvede delo vsake vrste. To je važno. Otrok se mora učiti spoznavati material in njegovo porabnost. V vsakem predmetu se mora gojiti tudi samotvornost.

Metoda predmeta je že v njegovem značaju in vsak strokovnjak ve, kako naj postopa. Vendar še marsikaj ne ustreza zahtevam, ki jih stavi moderna metodika. Starši sami sicer pogosto mislijo, da je učiteljeva dolžnost, učencu podajati vso snov že prežvekano, da bi jo samo požiral. Branijo se vsaki nalogi, ki zahteva malo napora in bi kazala, kaj otrok zmore in iznajde sam. Po nekod se uči: »Kako je to?« Otrok odgovori napačno. Učitelj: »Ne, to je tako!« pa mu pove, ne da bi navajal učenca, da sam misli in išče. V risanju naj se prerisuje, kajti starejšem je za zunanji cen učinek. Če ne gre, še sami delajo za otroka, ker o tem ne razmišljujejo in ne vedo, da naj bi nova snov imela silo novega stvarjanja v sebi; da misel misel rodi, tega sami niso izkušali v šoli. Izhajajo dela za risarski pouk, ki jemljejo učitelju samodelavnost. A če je nima učitelj, kako naj jo vzgoji učencu?

Otrok naj se navaja že od 1. šol. leta dalje, da snuje sam iz sebe, po svoje.* Naj nariše gôsi štiri noge. To ni umetniška napaka, to je napaka naziranja. Ven z njo iz učenčeve duše, pa pravilno v njo po novem naziranju! Najboljša risba, ki je nastala iz učenčeve domišljije, a je tehniško še tako pomanjkljiva, je boljša nego oblizana prerisana tvorba. Prva je izraz učenčeve individualnosti in je v tem smislu umotvor, druga je mehanično rokodelstvo delo brez duha. Tehnika ni glavno; te se nauči tudi rokodelec; treba mu je le potrpežljivosti. Važnejše je, zbuditi v učencu silo samozavesti in zaupanje v lastno moč in stvarjanje. Zato naj učenci ne rišejo, kar jim učitelj riše; rišejo naj sami iz sebe in po naravi, učitelj pa naj popravlja, seveda najprej z besedo, potem z zgledi in nazadnje grafično. Sami naj ilustrirajo, naj stilizirajo, sestavljajo okraske, rišejo po spominu. Svoje predstave naj popolnjujejo z opazovanjem narave in z risanjem po realnih predmetih. Izražajo naj se po svoje. Uniformirane risbe v kakem razredu niso toliko vredne nego tiste, ki kažejo osebnost vsakega učenca. (Glej navodila k učn. načrtom!) Učenec sam misli, da njegova risba ni dobra, če nima konvencionalne vnanje oblike. Prav nasprotno: Bolj ko je njegova dušna last, večjega pomena je. To zavest naj bi imel učenec, pa bi imel več poguma delati po svoji moči. (Ko bi bil moral nekoč učenec nekaj narisati, kar je bilo že narisano (seveda po predmetu!) se je odrezal: »Saj je že narisano!« — Želel bi si takih učencev, ki nočejo ponavljati tujih misli! In tisti nekdanji učenec je danes produktiven ilustrator.)

Zola pravi, da je umetnost del narave, ki ga gledamo skozi temperament; če hočemo torej biti na pravi poti umetniške vzgoje, tedaj mo-

* Za predšolsko dobo je važno, da dobiva otrok take igrače v roko, ki pospešujejo njegovo samodelavnost: glino, da modelira, papir da izrezuje, kamenčke, da stavi stavbe i. t. d., in pa trobente, ki se ne izpremeni, živali iz gutaperhe i. pod.

ramo gojiti z možnost opazovanja narave in buditi temperament.

Za dobro opazovanje narave treba zbudjati zanjo zanimanje, kar pa se godi najlažje, 1. če se učitelj sam zanima, 2. z dobrimi zgledi učencev iz učiteljskih del in iz umetnosti.

Težje je zbudjati temperament. Ako ima učitelj sam pravi temperament, tedaj ga prenese tudi na učenca. Temperament in humor, oboje skupaj! Živalien in dobre volje naj bi bil vedno, sam naj ima veselje na delu in naj bi ga kazal nad vsakim zadovoljivim pojavom učenčevih stvaritev. Obzirno grajati, mnogo priznavati! Pomniti pa je, da brezsmotrenost in razbrzdanost nista temperament, istotako ne nered in nesnaga.

Seveda je pri takem delu treba učitelju mnogo idealizma in pred vsem dobrih živcev. K temu naj mu pomorejo tisti, ki odločajo o njegovem gmotnem položaju, in vsi tisti, ki vedo prav soditi njegovo težko, važno delo. Upoštevali naj bi, da je dober učitelj dobrota, da nima nikdar preveč časa, če se z njim ohranja dobre živce in humor, in ni nikdar predobro plačan. Njegov dober temperament služi le dobri vzgoji (če je namreč vesten), le narodnemu pomladku, torej najblažjemu, kar imamo v državi.

Največ snovi za umetniško vzgojo vsekakor daje risanje, če se to obravnava pravilno, in sicer za umetniško vzgojo v višjem smislu. Kajti na čelu vseh zahtev umetniškega pouka stoji: **Za pravo razumevanje umetnin je treba umetniškega sodelovanja.** (Glej Foerster!) Kdor je imel v roki svinčnik, ko je poizkušal izražati svojo misel, bo sodil vsako risbo drugače nego tisti, ki tega ni storil. Kaj ve o lepoti črte, o njenem ritmičnem poteku? — Da umemo barvo v pokrajinski ali kaki drugačni sliki, je treba, da smo vsaj enkrat poizkušali, kako se izraža. Pred kritikom brez tehničnega znanja nimam spoštovanja! Kaj ve o prijetnih kontrastih, kaj o materialu, s katerim se izraža umetnik? Kdor ni le enkrat upodaljal v ilovici, lesu in kamnu, nima prave sodbe o umetnosti plastike. »Barbaru ostane Michelangelov kip kamen!« Oblike ne čuti pravilno in ne ve, kako se je boriti s snovjo. — Kdor ni nikdar sestavil okraska, ne ve, da zahteva to napora in zbranosti vsega duha; še manj pa ve soditi o funkciji in vrednosti ornamenta, kdor še ni nikdar sam ustvaril stilizirane oblike. — Zato je metoda prerisovanja in risanja po že risanih slikah le samovarjanje umetniškega nagiba v človeku. Malo si je pridobil prerisovalec. Njegov duh otrpne v oblikah in nedostaja mu najmanj umetniške impulzivnosti in samotvnosti. (Zato učni načrti in navodila zabranjujejo prerisovanje!)

Najprej je treba, da obrazimo sebe, potem bomo mogli šele izobraževati umetniško. Kaj ve o slikoviti kompoziciji, kdor še ni komponiral sam? Kdo pozna težave komponiranja, ki ni upodaljal in

ne ve, da ni umotvor posnetek narave, temveč obračun z naravo v smislu umetniškega učinka. Le pravo izkoriščanje narave v umetniške svrhe da umotvor. Kako se to doseže, je umetniška skrivnost, ki se ne da razkrivati z besedami, pač pa jo občuti tisti, ki si je za to privzgojil sam sposobnosti. Zato ne more soditi, kdor tega ni pozkusil sam, kakor ne more soditi o občutku, ki ga ima letalec v zrakovplovu, kdor vozi le s samokolnico ali hodi peš. Najenostavnejše umetniške kvalitete se prav najtežje umejo. Ne samo enkrat se prigodi risarskemu učitelju, da učenec izjavi: »Sedaj šele vidim, da črta res teče tako, da je oblika takova in ne takova; to luč, to svetlino, to svetlosončino itd. — Prej sem videl le predmet in drugega prav nič! Itd.« — To se pravi: videl je predmet brez umetniških kvalitete. In da se te kvalitete tedaj šele razkrivajo, ko sam dela, je dokaz, da je tega umetniškega sodelovanja treba, kakor je treba, da zna izobraženec sestaviti vsaj navaden spis, ako naj razume beletristične kvalitete, — in da zna vsaj sam po svoje zagosti arijo, ako hoče približno uživati muzikalno. Kdor pa nima globjega znanja muzikalne tehnike, ne razume današnje moderne glasbe. S predsodki in domišljavostjo stopa nevzgojen opazovalec pred umotvor, sodi površno, čustva veselega uživanja lepote pa se mu ne morejo zbuditi, ker lepote ne ve iskati, je ne najde, je ne vidi. »Da vidimo umetnino tako, kakor hoče umetnik, je treba vedeti, kako važnost je polagal umetnik na razna sredstva izraževanja.« (Grosse.) Delovanje z umetnikom, v upodabljalno umetnosti, tedaj risanje, slikanje, modeliranje, izrezovanje, kovanje v pločevini itd. je prvi pogoj umetniškemu razumevanju in tako tudi umetniški vzgoji.

Metoda tega umetniškega delovanja jemlje svojo snov le iz narave, ne pa iz umetnosti. Pri tej priliki si pridobiva učenec z lastno izkušnjo najvažnejše znanje, ki mu ga je treba, da se izобрази umetniško: pojm idealiziranja, ornamentalnega in slikovitega komponiranja slikovite perspektive, proporcionalnosti in simetrije oblik, barv, barvne harmonije itd.

Kakor pa vzgojuje v vsaki stroki najbolj zgled, tako je tudi tu. Zato je motrenje umetnin drugi najvažnejši pripomoček našim namenom.

Kako se to godi, dali so nam zglede v prvi vrsti Lichtwark v Hamburgu, Amerikanec Prang, dalje najbolj Strzygowski v Gradcu in na Dunaju, Rein v Jeni in več drugih pedagogov. Zgledi pa, ki jih navajajo ti, niso za naše razmere; prevzemati moramo zglede še druge vrste. Nam je treba, da ohranimo še ta ostanek narodne zavesti s svojo umetnostjo, ki ga še imamo. Jemali bodemo zato zglede iz svoje domače umetnosti in najsibo ta še tako primitivna.

Najprej je treba vsaki šoli za umetniško vzgojo snovi, ki je nadrobno fiksirana v učnem načrtu za vsak razred (šol. leto) in na vsak oddelek v turnusu, ako se poučuje v oddelkih. Spisati je torej podrobni učni načrt.

Delimo si to umetniško snov v nazorna okrožja: domača hiša, šola, sosedova hiša v domači vasi, cerkev, grad, trg, mesto, delavnica, tvornica. To nam da gradiva dovolj.

Doma naj vidi otrok, kako krasi mati svoj namizni ali krušni prt, svoj ošpetelj, svojo avbo, oče svoj kožuh. Naj si ogleda skrinjo, omaro, posteljo, domače orodje, pirhe, potem hišna vrata, okensko mrežo, ograjo na mostovžu, hišno slame in pročelje. Sosedova hiša bo dala morda isto snov, a v drugi varijanti, morda pa kaj novega. Vse se preriše, če mogoče! — Šola bo kazala nov zlog, znabiti moderne okraske na tleh, na steni, oknu, pročelju, vsaj če bo ustrezala načelom Komenškega, ki zahteva, da naj bo šola prijazen prostor s podobami. Tvornica bo kazala ornamentiko na obrtnih izdelkih in učenci bodo videli, kako se na licu mesta udinja ornament tehniki.

Otroka bomo vodili v cerkev, kazali mu stavbne člene in mu po možnosti razložili njih funkcijo. Vso stavbo bomo počasi razčlenili, opozarjali bomo na okraske in povedali, čemu so tu, čemu tam. Kadar so v zgodovini že podani pogoji, bomo povedali, kakšnega izvora so, v katero dobo spadajo. Opozarjali bomo na material, kako se mu vdinja oblika. Potem pridejo na vrsto slike, ki jih motrimo po Lichtwarkovih načelih, dalje skulpture. Ti umotvori so v prvi vrsti originali, ne pa kopije. Le ako nam je mogoče razumeti originale v cerkvi in muzeju šele s pomočjo reprodukcij, vzamemo za primerjavo te. Na tak način se nam ne izcrpa material, da bi morali segati v drugih slučajih po reprodukcijah. Pojdimo še v podružnico. Tam bomo zbudili zanimanje za staro fresko. Pri vsaki priliki razložimo na zgledu tehniko upodabljanja. — Težko bo sicer to delo in šolam bo treba leta in leta zbirati za to gradivo, ki ga bodo iskali v kronikah, cerkvenih arhivih, pri umetniških zgodovinarjih, v publikacijah itd.

V mestu si napravimo načrt, po katerem v raznih letih motrimo razne arhitekture, skulpture, ornamentalne in slikarske umetnine. V muzej in galerijo vodimo učence šele, ko smo vsaj približno videli nekaj tega materiala, mimo katerega hodimo takorekoč vsaki dan.*

Ves ta umetniški pouk pa mora imeti svojo podlago v risarskem pouku. Še danes pač veljajo besede, ki sem jih zapisal leta 1905 v Učit.

* Za učiteljišče u Ljubljani sem objavil tozadeven načrt v podavanju, ko je zborovalo „Društvo avstrijskih ris. učiteljev“ l. 1908 na Dunaju. Izšel je potem v poročilu s podavanjem vred. Ni bil menda slab, ker ga je sprejelo soglasno z načeli vred tudi največje društvo ris. učiteljev v Berlinu. A izvesti se do danes ni mogel, ker bi se sicer morala v tem smislu reorganizirati tudi učiteljišča.

Tovarišu, ko sem se zavaroval proti temu, da bi se risalo po predlogah; zato jih navajam tudi tu: »Rišemo pas na vrču z vrčem vred, cvetico na majoliki, stensko borduro v šablonski tehniki s stene, plastični okrassek z oltarja v cerkvi, železno mrežo z okna na licu mesta, gotiški svod v cerkvi, kartušo z renesančnih hišnih vrat, stilizirano cvetico s kmetiškega kožuha, pletenino z narodne belokranjske obleke, srebrn pas in zlato avbo gorenjske neveste, okraske na vratih, hišah in pohištvu itd. — Tako bi si lahko zbirali motive narodne ornamentike, da si postavimo v nji tak spomenik, kakor si ga je narod ustvaril, ko je zbiral besede v drag zaklad v Wolf-Pleteršnikov slovar. Na umetniškem polju že stopa narod z uspehom v vrsto drugih mogočnih tekmecev. Če bi se potrudili, bi si ustvarili tudi narodno ornamentiko (t. j. zbirko), kakor Hrvatí, ki bi lahko imponirala sosedom in nam prinašala poleg ugleda tudi gmotnega dobička.«

Te besede so danes izpolnjene. Delo pa še ni končano. Treba je zbirati dalje, na licu mesta in s predmeta, kjer so ornamentí; upoštevati je material in tehniko; ne smemo pa tega, kar je že prerisano, mehanično še enkrat prerisavati. To sme le rokodelec, ne pa, kdor se uči in se vzgaja umetniško. Sicer smo tam, kjer se začne šablonsko delovanje. To bi ne bilo v smislu umetniške vzgoje.

Docela umeti domačo umetnost pa je zlasti pri nas težko. Narod je zagvozdjen med orient in okcident in posreduje tudi v umetnosti med tema dvema kulturama. Izposojeval si je za svojo umetnost od vseh svojih mnogih sosedov, zlasti od mogočnih. Nj treba, da bi nas bilo tega sram. Noben narod ni dvignil svoje umetnosti, kakor je skočil Feniks iz plemena. Tudi starogrška umetnost je sad mnogih let in pridobitev raznih starejših kulturnih narodov. In nobena umetniška doba ni brez vpliva tiste, ki je šla pred njo. Če smo torej mnogo sprejeli od Italijanov, Nemcev, Bizantincev, kaj to de? Od kod pa oni? Važnejše je, da znamo tudi sami ustvarjati kaj novega iz tega, kar že imamo. Zato pa je treba zopet študija narave in umetnosti in zaradi umetnosti študija umetniške zgodovine in znanja tistih umetnin, od katerih smo bili in smo še odvisni. V Ljubljani smo imeli priliko na raznih šolah in pri raznih prilikah slišati mnogo lepih podavanj — tako i na učiteljišču. Učitelji, ki nima prilike, se izobraževati v tu načrtanem smislu, ne more umeti umetnosti niti domače cerkve in tedaj tudi ne vplivati v svojem delokrogu v smislu umetniške vzgoje. Zato je treba, da bi se vsaj nekaj učiteljev temu posebno posvetilo in da bi se ta višja umetniška vzgoja poverila na vsaki šoli učni moči, ki je za to posebno usposobljena. Na učiteljišču je za to usposobljenje sedaj premalo časa in pred vsem tudi za risanje premalo predizobrazbe. Gojenec, ki se mora pripravljati iz 16 do 19 predmetov, ne more še enega prevzeti, zlasti če mu nedostaja predizobrazbe v globino raznih zelo potrebnih predmetov bolj nego v

širino. Domišljija je, da se na učiteljski učni dosti novega. Da bi se le to prebavilo dobro, kar se podaja! Dalje se zida lahko.

VI. Ali je umetniške vzgoje treba in je mogoča?

Kakor ne moremo umeti godbe Suahelijev, ker se ne moremo uživati v njihovo življenje, tako Suaheli menda nima užitka, če posluša Richard Wagnerjevo opero; kakor navadno ne moremo dobro umeti lirčne pesmi, ako ne poznamo pesnika, kakor ne moremo umeti sloga domače cerkve, če nismo videli, odkod izhaja, tako v obče ni misliti na to, da moremo uživati umetnost, če nismo zanj vzgojeni. O tem tudi malokdo dvomi. Pač pa je še zelo razširjeno mnenje, da je za umetniško sodelovanje, zlasti za risanje in slikanje, modeliranje in izrezovanje treba posebnega talenta, ki mora biti **prirojen**.

Temu pa ni tako. Če poznamo življenjepise velikih umetnikov, moramo sklepati, da niso postali veliki umetniki po svojem prirojenem daru, pač pa po vzgoji, ki jim je dal kdorkoli: starši, učitelji, milje, življenje sploh.

Dr. Weber pravi: »Ali je mogoče se pripravljati za umetnost? Gotovo! Umetnost je zmožnost. Samo dar je prirojen; zmožnost, torej umetnost pa se mora šele pridobiti. To velja tudi za najjačji talent.«

Vsak človek ima res prirojene darove, prirojene od matere in od očeta. To nas uči vsakdanja izkušnja in zgodovina. To je pa tudi utemeljeno v Mendlovem pravilu, ki navaja za prirojene lastnosti križanje dveh grahovitih vrst: bele in rdeče ter najde, da se lastnosti obeh vrst po posebnem zakonu podedujejo v najskrajnejše člene pradedovih potomcev. (Glej Hartwig, Lehrbuch der Zoologie str. 129 i. d.). Če to uporabljamo analogno za človeka in upoštevamo izkušnjo, verjamemo lahko, da so podedovane lastnosti. O tem si je torej znanost na jasnem. (Dr. Forell pravi: »Kakor ne more nastati iz kokošjega jajca raca, prav tako ne more nastati glasbenik iz nemuzikalno osnovanih kali ali genialen človek iz konjugiranih kali z neumnimi osnovami.« — Iz vsega, kar izvaja, pa se da posneti, da vendar ima vzgoja svoj pomen in pravi, da se iz pametnega, zdravega naravnega kmetiškega in delavskega ljudstva more vzgajati dober naraščaj.) Če bi bilo vse le prirojeno, zakaj niso potem potomci velikih pesnikov zopet veliki pesniki in sinovi velikih znanstvenikov zopet znanstveniki? In kako je mogoče, da so izšli iz našega kmetiškega ljudstva vsled primerne vzgoje znameniti možje, znanstveniki ali umetniki? Škorec, ki vzraste ob gozdu, je navaden čivkar, papiga v pragozdu ostane navadna vpijata, kmetiški pes ostane glup kužek. Ko pa vpliva milje in vzgoja na te živali, razvija se v njih zmožnost, bi rekel inteligenca in umetniška sila, da govore, da kažejo posebne prednosti. Tudi s človekom je tako.

Najmanj učiteljeve besede, — milje in drugi vplivi ga vzgoje in razvijajo njegove zmožnosti. **Če bi tega ne bilo, bila bi vzgoja odveč.** Treba je dati gojencu z navadnimi darovi le pravo priliko in zbuditi v njem zanimanje v pravem času, dokler ga ni potlačila teža druge (neumetniške) snovi, ki ga mori, a pripravlja za poklic in vsakdanji kruh, — razviti torej njegovo umetniško samotvornost in pokaže se, da ima normalno razvit človek toliko daru, kolikor je treba za umevanje umetnin, za sodelovanje z umetnikom in torej za izraziti uspeh tudi v umetniški vzgoji. Najbolj kvarni pa so nazorji, ki meje na turški kizmet! »Kar ni Bog dal, tega ne bo!« Iz teh nazorov se razvija malomarnost, ki daje potuhlo nobi v umetniški vzgoji. Kmetu pa ni treba, da bi ostal robot kmet, nerodnemu uradniškemu sinu ni treba, da bi ne znal drugega nego abstraktne znanosti iz gimnazije. Še celo v vladarskih hišah se uče otroci rokodelstva n umetniškega upodabljanja. Kako pravi dr. Rein? »Človek brez umetniške vzgoje ni brez značaja, a z umetniške strani manj vredna osebnost.« Kakor se vsak normalno razvit gojenec nauči vsake stroke, kolikor je rabi za občo omiko, tako se lahko nauči tudi umetniškega delovanja. Temu bo lažje, onemu težje. Saj tudi vsi lahko studirajo na univerzi. — Kdor pa je brez posluha ali ima slab vid, da ga ovira pri delovanju, ni normalno razvit in s tem je računati.

Umetniška vzgoja v našem smislu, to naj bo naglašano, je v obče mogoča v tej meri, kakor je možna vzgoja sploh. Če hočemo stopiti v kolo kulturnih narodov, moramo to upoštevati pri naši vzgoji. »Kajti povsod gledati le na dobiček, je podlo in prostega človeka nevredno,« pravi Aristoteles.

MIL. R. MAJSTOROVIĆ:

ŽIVOJIN ŽUJOVIĆ KAO PEDAGOG.

Čudnovata je sudbina srpskog dela jugoslovenske književnosti i nauke u XIX veku. Tom delu, kao da je sudeno da u najboljim godinama izgubi svoje najbolje predstavnike. Pesnik nacionalnog romantizma, koji unosi »gotovo čitav književni prevrat« u* srpsku literaturu, Branko Radičević, umire u nepunih dvadeset i devet godina. Jedan od najboljih predstavnika književnog realizma, pripovedač Svetolik Ranković, umire tek sa punih trideset i pet godina. Svetozar Mar-

* J. Скерлић. Историје нове српске књижев. 1914, стр. 282.

k o v i ć, socijalni reformator, političar i ideolog novih shvatanja u književnosti, nauci i pedagogici, takođe, umire u nepunih dvadeset i devet godina.* Smrt je vrlo rano pokosila i vatrene pobornike darvinizma i evolucione teorije — braću Radovanoviće Milana i Aleksu.**

Taj isti zao udes postigao je, u nepunih trideset godina, političko-ekonomskog pisca Živojina Žujovića.

Na prvi pogled, izgledaće čudnovato zašto se ovi redovi posvećuju takvom naučnom radniku, u jednom čisto pedagoškom časopisu. Međutim, to samo tako izgleda na prvi pogled. Šta više i mi odmah izjavljujemo da Žujović ne spada u red profesionalnih pedagoga. Ali kao član školske komisije*** u Kneževini Srbiji i pisac projekta: O preustrojstvu srpskih škola, krajem šestih godina XIX. veka, on se sa originalnosti svojih pedagoških pogleda — mora pomenuti u istoriji srpske pedagoške misli. Mora se pomenuti i zbog toga što se njegova pedagoška shvatanja čvrsto osnivaju ne samo na antropologiji i filozofiji, no i na političkoj ekonomiji i sociologiji uopšte, mora se, dakle, pomenuti kao jedan od prvih srpskih socijal-pedagoga.

1. Njegov život. Žujović se rodio 1. oktobra 1840. g. u selu Vračeviću (okrug valjevski), a umro je 25. aprila 1870. g. u Beogradu, kao sekretar ministarstva finansija. Iz Srbije ide u Rusiju i u Kijevu uči duhovnu akademiju. No njegov duh se ne zadovoljavaše praznim bogoslovskim dogmatima i on napusti Kijev i ode u Petrograd, gde se upiše na univerzitet i slušaše filozofiju. Kao državni pitomac, zbog ovog svoga akta, izgubi stipendiju. Ostavši bez stalne pomoći strašno se zlopati. No ipak dovršava filozofske studije u Petrogradu i putuje u München, radi specijaliziranja u filozofiji. Po povratku u otadžbinu, Žujović će dobiti službu u Ministarstvu Finansija.

Bavljenje Žujovićevo u Rusiji bilo je veoma značajno za njegovo samoobrazovanje i njegovu političko-sociološku orijentaciju. Život ruske inteligencije, ekonomsko-političko stanje Rusije i njene književnosti, najviše je imalo uticaja na Žujovića. Nema sumnje da on čita i Bjelinskog i Pirogova, a naročito Černiševskog, Dobroljubova i Pisareva, i centar

* Čitaj: J. Скерлић. С. Марковић II. изд 1922 г. и моју студију, још сву не оштампуану у београдској Народ. Просвети: Социјална педагогика Светозара Марковића.

** Milan je 1878 g. štampao na srpskom čuveno Darvinovo delo: *Постанак фела (Origien of Specief)*, a Aleksa 1875 g. Hekelovo delo: *Природна историја постања*. Vidi o njima predgovor Hekelovog dela i P. Popovića: *Jugoslovenska književnost*, Саливнице, 1919, št. 132.

*** Školska komisija sastavljena od minis. prosvete Dimitrija Maticea, počela je rad 30. III. 1869 g. Ta je komisija izradila i projekat zakona o učitelj. školi vidi časopis M. D. Milićevića. „Škola“, за 1869, s. 320., П. Деспотовић. Истоп. недав. 1902, s. 411. Јов. Мијодраговић. Учит. шк. у Београду, 1896, s. 6.

svoga samoobrazovanja prenosi na polje političke ekonomije i sociologije.

Pored ruskog i nemačkog jezika on uči engleski i francuski. Vrativši se u Srbiju on svoju literarno-publicističku delavnost ispoljava preko lista *Србија*, koju je uređivao Kaljević u veoma liberalnom duhu, preko *Летописа Матице Српске* u *Novom Sadu* i *Гласника Српског Ученог Друштва*, u *Beogradu*, grabeći da za 3-4 godine literarnog rada što više i dnevnih i trajnih pitanja dodirne.*

Živojin Žujović, sa Petrom Karićem, profesorom prirod. nauka i prvim upraviteljem učiteljske škole († 16./III 1871.) — postade centar omladine. Kako veli Milan M. Radovanović, »mnogima je čudno izgledati moralo, da pojedini ljudi mogu od tolikog uticaja biti, ko sa našim odnošajima nije bliže bio poznat. Ali je fakat neporečan da su ti ljudi prisvetljivali put u život jednoj gomilici daka, da su oni bili topao zrak koji im je talio led oko srca, budeći u njima samopouzdanje. »Kralju gradi — vila razgrađuje... Tako je bilo od prilike i sa omladinom u to doba. Uticaj tih ljudi i različni »Zbornici«, »Sovremenici«, »Otečestveni Zapisnici« i ostalo, što se pod uticajem njihovim čitalo, odbijaše onaj lep, koji je u školi nalepljivan bio. Praznine našega neznanja otvoriše se u celoj dubljini svojoj, i sirotinja naša izade u svoj golotinji svojoj; idolatrijski pojam autoriteta potpuno propade, i otvori se idealna perspektiva realnog rada.**

2. Njegove sociološko - filozofske ideje. Političko stanje u Kneževini Srbiji, za vreme pojave Žujovićeve, bilo je ništa manje no svirepo. Cenzura slobodne misli bila je takva, da se nisu lako mogle neke liberalnije težnje ispoljavati. »Selo je bilo patrijarhalno, zemljoradnja primitivna, zanati sitni i zanatski rad po narudžbini, nerazvijena čak i lokalna pijaca, panaduri podmiruju jedan veliki deo kućavnih potreba seljaka, najglavniji izvozni artikal stoka, poglavito svinja, palocija. Novčana privreda tek jača, osniva se stajaća vojska, umnožava biokratija, budžet se povećava*** itd. I sa školom nije bilo ništa bolje. Milan Kujundžić, prof. V. Škole pišaše u to vreme »da se škola ne može odvajati od života, i da se školom valja ujedno i život da razvija****. Međutim ona beše odblesak tadašnjeg kulturno-privrednog stana i političkih prilika. »Nastava neprirodna i nazadna, jer mesto suvremenog re-

* Biografski podaci su crpljeni iz „Целокупних дела Шивојин Шујовића“ св. I, 1892, с. 3—8; Драг. Ладчевића: Историја социј. у Србији, 1922, с 26—27.

** žt. XLIX preвода Hekelove: „Природне историје постања“. Čitaj list „Србија“ за 1870., časopis „Млада Србадија“, за 1871; Јов. С. Јовановић: Споменца 50! рада прве учитељ. школе 1871—1821, Ниш, 1921, ст. 139.

*** Ладчевић. Хст. соц. ст. 24.

**** М. Нујунцић. Наука о осећању, 1867, ст. (предговор).

alizma u njoj vladaše srednjevekovni formalizam t. j. golo učenje golih reči, bez ikakva razumevanja, na pamet, a takvo učenje beše u potpunom smislu mučenje duha i tela.*

Kao i Svetozar Marković, tako i Žujović prolazi kroz školu »šestidesetnika«, tih »novih ljudi, boljih ljudi«; kroz školu Pisarevljevog intelektualnog nihilizma, i socijalno-filozofskog realizma Dobroslubova i Černiševskog. Svi ti pogledi ogledaju se u svima njegovim radovima. Prema tim pogledima i njega će najviše zanimati problem društva, ličnosti, rada, slobode. U svojoj studiji »O nadnici«, istaći će »najam kao jednu vrstu ropstva«. »Samostalnost je nužan elemenat za uspešnu proizvodnju.«** Najam tretira kao socijalno-pravnu pojavu, »kao formalni odnos jedne individue prema drugoj. Upravo kao formalni izraz exploitation de l' homme par l' homme.«***

No čovek je socijalno biće, ali socijalno biće, koje je samo zbog interesa socijalno, samo zbog pojačavanja privrede u društvu, i zbog bržeg sopstvenog razvića. Čovek predhodi društvu, ali je čovek kao individuum »princip društva«. No čovek u društvu ne gubi svoju individualnost, ona većito ostaje. Društvu je sredstvo i oruđe da »razviće ličnosti ide brže i bolje.«**** Ali on društvo shvata kao »udruženje rada, snage moralne in fizične kojom raspolaže svaka ličnost.« Tri su, dakle, principa neophodna: prvi je ličnost, drugi rad, treći društvo. Ako se pak društvo smatra za razvijanje, onda će ono imati kao karakternu osobinu: »Razviće rada i poštovanje ličnosti. Gde nema poštovanja ličnosti, tamo ne može biti ni spomena o razviću naroda, a još manje o društvenom radu.«***** Nepoštovanje ličnosti znači vladu tiranije i početak eksploatacije čoveka nad čovekom, t. j. početak ropstva.

Udružujući se ličnost ide na to »da dođe do idealnog savršenstva, kad će svaki čovek biti potpuno nezavisan i slobodan od svakih formalnih ograničenja, kad će svaki biti svoj gosa i svoj sluga a da pri svemu tome u ljudskim odnosima vlada najveća harmonija. K tome idealu ide ličnost svojim društvenim životom t. j. udruženjem svoje snage sebi podobnih.«*****

Na svaki način da istorija socijalnih institucija uopšte govori u prilog ove Žujovićeve teze. Ne može se sada sporiti, da nije bilo evolucije

* Јован Голубовић, Основна настава у Краљ. Србији, 1895, st. 7. Види Глиша Хостић, Ча Местна школа, 1898 g.

** Целокупна дела Ж. Жујовића књ. I., st. 24 и 25.

*** У. Д. I., st. 26.

**** У. Д. I., st. 31.

***** У. Д. I., st. 32—33.

***** У. Д. I., st. 35.

u socijalnim odnosima i da se i sada ne opaža progres u tome, pored svih postupaka pojedinih klasa, plemena, nacija. Borba između individue i društva vodi sve više nivelaciji individua, kako u materijalnom tako i duhovnom smislu. To uravnotežavanje individua, po Žujoviću, donosi »savršenije načine života i rada individue. Samouprava napreduje, porota postaje najsavršeniji oblik suda, mnogobrojni paragrafi u zakonima iščezavaju, a sve to nije ništa drugo do postepeno razviće harmonije, saglasnosti u ljudskom radu.«^{*} Suština harmonije se ogleda u ravnopravnosti udruženih jedinica, a ravnopravnost se uslovljava radom. Ali ličnosti su u poređenju uredu sobom različite. Nejednakost obuhvata sve moralne i fizičke sile čoveče. Nejednakost se naročito ogleda u nejednakom kvalitativnom razmeštanju raznih sposobnosti u raznim individua uzetih po sebi, a ne i individua uzetih u njihovoj celini. Nivelisanje individua u socijalnom smislu, to je ekonomsko izjednačavanje, izjednačavanje ljudiporednosti, a ne rušenje i uništavanje individualnosti čoveče.

Žujović je, kao što smo rekli, počeo svoju propoved, upravo razvijanje svojih teorija u sredini, koja im je malo mogla — u ono vreme — da bude pristupačna. S tih razloga je on za svoje i suviše liberalne i demokratske teorije zahtevao i pretpostavljao savršeniju socijalnu organizaciju. On je bio ubeđeni evolucionista i verovao je u ljudski napredak kao u neki matematički aksiom. Voleo je čoveka i njegova odbrana ljudske individualnosti liči na najsajnije apologetske traktate. Odlučan protivnik svake konzervativne teorije i prakse, koja je potpuno — u ono doba — potčinjavala pojedinca društvenoj i »državnoj ideji«, Žujović je istakao novija, slobodnija shvatanja, upravo, shvatanja koja su bila u direktnoj suprotnosti sa socijalnim i političkim shvatanjem njegovoga doba. On nije hteo »poslušnost i samovladavanje na račun inicijative samoodređivanja«. On je hteo oslobođenje, a ne rezivanje i lomljenje individualne ličnosti.

U nedovršenoj studiji: *Uporedni napredak slobode i rada*, Žujović slobodu nalazi u radu: »ko ne radi, za nj' se ne može reći ni da je slobodan ni da nije slobodan. Isto tako i rad poznaje načisto samo u slobodi: ko nije slobodan, njegov se rad ne da opredeliti ni kvalitativno ni kvantitativno. Rad i sloboda su skopčani među sobom. Sloboda je nesprečnost rada, nesprečno izražavanje ljudskog duha, ljudske individualnosti izvan sebe.«^{**}

Na taj način dolazimo do najinteresantnijih Žujovićevih opservacija o slobodi. Mi nemamo potrebu da tumačimo ovde teoriju sofista i cinika, ni teorije Prudona, Štirvera, Ničea, Tolstoja, Kropotkina. Mi možemo

* V. D. I, 37—38.

** V. D. I, 55.

samo na njih ukazati, da se ove paralelno prouče sa Žujovićevom teorijom apsolutne slobode. Po autoru »Leviafana« Hobesu, koji je istotako apsolutnu bespravnost i beprincipijelnost izrekom: »Borba svih protiv svijui«, nesumnjivo je, da takova borba pretpostavlja apsolutnu slobodu rada svakog protiv svakog i da ona isključuje socijalnu solidarnost. Socijalnost je gubitak slobode svakoga. To tvrdi i Žujović, kad kaže, da čovek dolazi u opasnost, da bude stešnjen u slobodi, kad dođe u dodir sa sebi sličnim.* Po njemu priroda nije uzrok stešnjavanja slobode, pošto bi bilo »apsurdno misliti da spavanje, jedenje itd. stešnjava čovečju slobodu, ili da čovek nije slobodan kad mora ići na dve noge raditi samo sa dve ruke itd.«

Pitanje o postignuću apsolutne slobode, stvar je diskusije, a to ni Žujović ne osporava. Glavno je da »merilo ljudske slobode nije relativno, jer je i sam pojam slobode apsolutan. A tako isto ni um nije kadar ni da stesni ni da uništi fizičku težnju ka slobodnom radu: o n j e m o ž e s a m o r e g u l i s a t i, u p r a v l j a t i. Rad, akcija je stvar bezuslovna, neograničena, neizmenljiva. Um je, pak, pozvan da osigura čoveku apsolutnu slobodu rada, kao što je osigurao i prema svemu ostalom što ga okružava. To se dostiže postepenim usavršavanjem uma i postizaće se sve bliže i bliže što se bude više usavršavao. A u koliko je savršen um, to pokazuju dela, rad, a po tome istorija rada jeste ujedno i istorija u m n o g u s a v r š a v a n j a l j u d s k o g. Dakle, usavršavanje uma ne samo da se ogleda na radu no je i nemoguće bez rada. Rad, dakle, utiče na um isto kao i um na rad, t. j. uslovljava karakter njegov. Sprečen čovek u radu isto je što i sprečen u razviću uma. Um upravlja slobodom, a od vlade uma nema niko osnova da se plaši. Čovečanstvo strada od bezumlja, a um mu je spas i zaštitnik«. **

Na suprot Aristotelu i Ž. Ž. Rusou, Žujović ne nalazi razlog ljudskom društvu u druželjivosti, već u razlogu, računu, umu. Osećaj druželjublja ne nalazi se u primitivnog čoveka. Razlog računa, nuždenije ono što je Ruso nazvao *Contrat sociale*. »Formalni dogovor — po Žujoviću — logički ne može postojati posle stvorenog društva. Dogovor, pak, u smislu razmišljanja svakog primitivnog individuumu posebice o svojim interesima, takode, je nešto suviše efemerno i ne zaslužuje kritiku. Ostaje samo razlog prema slučaju, koji je svojim ponavljanjem na vika va o čoveka na druženje, tako reći vaspitavao ga u toj osobitoj formi ljudskog života. Društvo je forma akcije, forma rada, forma nečeg što je samo izraz opet svoga načela ili onog načelnog svojstva ljudske kombinacije o kojoj je napred govoreno. Društvo je sredstvo, nužan momenat čoveku — bez njega je nemoguće raz-

* II. D. I., 56—58.

** II. D. I., st. 60—61.

više, jer idealan čovek ne potrebuje društva. Ali nesavršen čovek bez društva je osuđen na večno divljaštvo. Sve je uzalud i snaga i genijalnost kad nema društva.*

Ovakva postavka ljudske socijalnosti ujedno je i osnov najčuve-nije etičke maksime: »ljubavi prema bližnjemu, jer se ta ljubav osniva na čistom računu, čistom interesu čovečanstva. Ja ne mogu bez tebe, a ti nemaš kud bez mene — jeste najsigurnija osnova za raz-viće ljubavi među ljudima. Ljubav prema bližnjima nije princip srca, već računa, interesa, razuma. Istorija i prosveta dokazuju da se ljubav širi najviše ubeđivanjem, uticanjem na razum. Ljubav i sloboda se ne protivi jedna drugoj no dopunjuju jedna drugu.**

Prema do sad izloženom i sam Žujović je, hteo ne hteo, morao da odgovara na pitanje: da li čovek može biti apsolutno slobodan u društvu. I ako nije stao na potpuno metafizičko gledište, ipak je odlučno, veoma odlučno, ustao u odbranu mišljenja da se »pojmovi društvenost i ličnost ne izključuju. Njegovo shvatanje društva nije shvatanje nečeg realnog t. j. aktivnog u smislu apsolutnog, nerazdvojnog saveza in-dividuiua; realnog samog posebi. Društvo je, po njemu, udruženje rada, u smislu udruženja više individualnih snaga, u ime izvesnog cilja i prema tome shvatanju — sloboda ličnosti ostaje neokrnjena, lič-nost i društvo se potpuno mire i uzajamno oblagorođavaju. Lič-nost traži način kako najbolje da živi, kako najlakše da zadovoljava svoje potrebe i nalazi, da do tog cilja može doći samo pomoću društva, udruženja sa sobom ravnih, pomoću rada više lica u ime opšteg cilja — i društvo postoje. Kad ličnost stupa u društvo ona ne zalaže sebe društvu, već samo svoju snagu i pri tom za nagradu, kojom ako se ne zadovoljava može povući svoj vlog sebi natrag. Akciono društvo je pravo društvo. Rad obuhvata sav život. Ličnost je samo onda u društvu kad radi. A rad ne samo da ne traži stešnjava-nje ličnosti i njene slobode, no šta više, on je bez slobode nepotpun, stešnjen, ograničen***

Pojava jednog nedovršenog grandioznog pokušaja u srpskoj nauci dala je povoda Žujoviću, da napiše omanju, ali vtrlo značajnu studiju: Историк Бекл и нови принципи историске науке****. U njoj je ne samo pokazao, u ono vreme, nov način pisanja i shvatanja istorije, no ponova istakao princip neophodnosti, na suprot Hege-lovog shvatanja »sve što je stvarno, to je i razumno i što je razumno,

* Isporedi II. D. I., st. 69—72.

** Isporedi II. D. I., st. 73.

*** Isporedi II. D. I., st. 76—78.

**** Поводом: Историје народног образовања код Срба, књ. I. Увод од проф. Алистија Васољевина, Београд, 1867, 8^о, st. 84.

to je stvarno«. * Bekl je za Žujovića Lajbnic XIX veka, po veličini idejnog uspeha, koji je on zadobio sa svojim delom *Istorija civilizacije u Engleskoj*«. ** I što je Žujović naročito naglasio to je »postojanstvo, neka pravilnost u odnošaju između čoveka i njegovog rada. Na taj način je nestalo sudbe i slučaja, njihovo mesto je zauzeo rezon, nužnost«. *** Bekl je determinista. »Po njemu je svaki čovek čisto pasivni produkt svoga druga«. **** Tek sa ovim izlaganjem Žujović dolazi do problema o slobodi volje »čovek je pronašao i priznao zakone, koji upravljaju i objašnjavaju sve fenomene, što bivaju u prirodi t. j. u svemu što okružava čoveka. A čovek je, takode, čestica, i produkt prirode. Čovek je trunka u prirodi i ništa više. Pa sad kad su jednim i istim elementima nađeni zakoni u raznim njihovim prilikama, ima li rezona zboriti, a u zakoni ti drukčiji ovde, a drukčiji onde«. ***** Volja je, po njemu »metafizička šahmatna daska, na kojoj se igraju oni koji drugog posla nemaju«. ***** On nije, kako veli, ni za indeterminizam, ni za determinizam, pošto u ljudskom životu vlada zakon i rezon, sve biva po moranju. Slobodna se volja ukida.

Društvo je sredstvo, uslov i hrana sveg ljudskog dobrog i rdavog. »Što je društvo savršenije, što mu je organizacija bolja, tim će u njemu biti manje prestupnika. To je zakon. A gde je slobodna volja? Ljudski život je organizacija elemenata, koje daje priroda. U osnovi i psihičkog i fizičkog dejstvuju refleksije organskih sila t. j. elemenata organizma. Od te refleksije, od njenog pravca i čistoće odeliti organi naši, kao što su mišići i nervi, dobijaju ne samo različnu formu, nego i veću i manju energiju i karakter. Refleksi tako reći vaspitavaju te organe. — I upravo gledajući na to, kako su oni vaspitavani t. j. našto su se i kako navikli, tako posle i dejstvuju. Ovom navikom može se objasniti poštenje, nepoštenje, karakternost, bezkarakternost, velikodušnost, malodušnost, tvrdičenje itd, na kratko sva psihologija. Organi su sposobni da se navikavaju. U osnovu dejstva jedne individue dobrih i zlih, dejstvuje na karakter navika njegovih organa t. j. vaspitanje. To vaspitanje početka dolazi neposredno od uticaja društva i prirode na individue, a docnije i od društva, i od prirode i, na posletku, od same individue na sebe. Uticaj individue na sebe t. j. sposobnost takvog uticaja potpuno zavisi, prvo, od same prirode ozna-

* Ц. Д. I., st. 109. Vidi delo Димитрија Матића: *Историја филозофије*, 1865, st. 268 (iii 156—290).

** Postoji srpski prevod.

*** Ц. Д. st. 115, 117.

**** Vidi srp. prevod: *Ист. цивил. у Енглецкој*, I., st. 13 i. t. d. i Dr. Бр. Петронијевића: *О слободи воље, моралној и кривичној одговорности*, 1908, st. 72.

***** Ц. Д. I., st. 119.

***** Ц. Д. st. 119.

čene individue; drugo, od okružavajućih je drugih individua t. j. od društva; i, treće, od prirode. On (čovjek), dakle, radi onako kako je naučio, kako je pobuđen i kako okolnosti kažu. Što je čovjek s a m o s t a l n i j i u svom radu, u toliko je i o d g o v o r a n za njega, iako je samostalnost veoma, veoma ograničena, tako da je, strogo govoreći i nema; sledstveno i odgovornost za svoje postupke može biti dopuštena čisto kao p o l i t i č k a n e o p h o d n o s t, no nikako opravdana i osnovana naučno.*

Na ovaj način mi smo sa Žujovićevim izlaganjima došli do kraja. Samo je potrebno da bacimo još jedan letimičan pogled, pa da predemo na njegove pedagoške zamisli izbliže.

Iz istorije čovečanstva ili bolje reći iz teorije o opštoj evoluciji znamo da je individua stupila u društvo potrebe radi. Sve docnije pojave u društvu su počivale na principu: individualnom i kolektivnom. Čovjek se usavršavao, a usavršavali su se i ljudski uzajamni odnosi. To je alfa i omega evolucije socijalnih pojava. Bez razvića ličnosti nema ni usavaršavanja socijalnih oblika; bez savršenijih društvenih oblika ne može postojati ni fizičko ni duhovno razviće ličnosti.

Prvo hrišćanstvo, pa onda nauka dokazuju da sloboda i ravnopravnost napreduju, i da će obe postići krajni cilj, kad sloboda svakog člana bude ne nominalno no i materijalno data. Potpuno ostvarenje društvene jednakosti, biće samo u slučaju uništavanja pravne i ekonomske autonomije viših klasa. Da bi se ostvarile dosledno Žujovićeve misli o društvu i individui, mora se kapital socijalizirati i to tako, da bi na njega mogao svaki pretendovati, saobrazno svom utrošenom radu, za povećanje socijalnog blagostanja. Društvo u svojoj evoluciji, a i po Žujovićevom shvatanju pravce ide socijalnoj jednakosti, kad će svi biti ravni pred svakim, a svaki pred svima.

Žujovićevo isticanje slobode ličnosti i njene potčinjenosti tiče se socijalno-pravne tačke gledišta, a ne intelektualne. On govori o privrednoj jednakosti, koja opet potpomaže i intelektualnu nivelaciju, ili — bolje izraženo — uzdizanje nižih duhovnih klasa na nivo viših. On neće da društvo sruši individua, već da je podigne, da je podigne ne samo u intelektualnom no i u socijalnom, ekonomskom i političkom pogledu. Psihološka težnja ličnosti za slobodom vrlo dobro je opažena i zastupana. Ali njegov pojam individualne slobode u društvu, slobode za koju se on viteški bori veoma je ograničen; to je, možda nezgodno izraženo, pojam slobode čoveka u određenom prostoru, bar tako je on definiše deskriptivno. A taj pojam nije nešto savršeno ni tačno u potpunom smislu te reči. On smatra da je definitivan oblik slobode u onome: nesmetačnost u radu. Dalje njegovi pogledi se ne znaju. Za žaljenje je što ova mi-

* Izporedi II, D. st. 123—126.

sao nije potpuno izvedena. Međutim se već kao pouzdano zna, da je ličnost u mnogovekovnoj borbi za svoju individualnost, naučila da ceni svoju individualnost. Lična sloboda je postala viši ideal čoveka, pa i društva, koje teži — posle izvesnog savršenstva, da se otkaže od svoje osnovne, organske funkcije — gospodareće vlasti. Individua teži sve većoj socijalnoj, materijalnoj, političkoj i duhovnoj slobodi. Zbog ovih razloga su u velikoj zabludi svi oni, pa i Žujović, kad su držali da je jedini socijalno-individualni faktor izmirenja zajednički obavezan rad. Takvo društvo može biti samo jedan prolazni stadijum, a nikako definitivni oblik društva. Takvo društvo ne može dati individui željenu slobodu, pošto će individua doći u punu sopstvenost društva, isključivo postati njegov rob. Princip socijalne vlasti dostignuće u ovom slučaju svoju višu formu istoriske evolucije. Gospodar neće biti jedno lice već društvo, a rob neće biti ni jedna ni druga klasa, no svi i svaki odvojeno. Dakle, Žujovićevi pogledi ne mogu biti nešto definitivno, nešto što iznad sebe nema takmaca, ma u kom smislu.

Naposletku oni se najprirodnije mogu svesti na nekoliko reči. Princip ličnosti se ogleda u razviću ljudske individue — njenih sposobnosti, volje, znanja, inicijative, energije, samoaktivnosti. Samo treba imati na umu da čovek nije mašina. Snaga kolektivizma se nalazi: u principu asosijacija, u jedinstvu ljudi za saglasan rad. Samo saodnos ova dva principa i stvorio je progresivni tok u ljudskom životu.

3. — O preustrojstvu srpskih škola.

Iz prednjih se izlaganja videlo, da je Žujović pedagoškom, upravo ovde školskom, problemu prišao sa jedne druge strane, a to je sa ekonomske. Preko ekonomije i socijologije on je prišao pedagogici. Ništa lepše, ni doslednije, ni neizbežnije. Vaspitni se problem nikako ne može običi, iako ga mnogi sociolozi, a naročito političari obilaze. Da ovo razgledamo izbliže.

Prirodno vaspitanje bez ikakvih ideala postoji samo u životinjskom carstvu. Vaspitanje koje ima izvesan ideal postoji samo kod ljudi. Kakav je izvor ljudskih ideala? Odgovor na svaki način, mora glasiti, da im je izvor socijalni život ljudi, njihovi zahtevi. Čovek je socijalno biće i mora se pripremiti za socijalni život, glase sve definicije vaspitnog ideala.

Prve ljudske zajednice su cenile samo telo, duh ništa. Kult fizike snage, telesnog heroizma bio je vaspitni ideal tog vremena. Plemenitosti srca i uma nije se doticao heroj snage. Rustem je morao brzo da ubije sina Zoraba i opet da ostane heroj. Glavno je bilo imati silnu fizičku snagu. Taj kult fizičkoj snazi, taj vaspitni ideal oličen u telesnom heroizmu bio je potreban zbog čisto socijalnih razloga. Samo je snažan čovek mogao odbraniti zajednicu od zverova, od neprijateljskih opština.

Dalji razvitak društvenih organizacija već je, delimično, promenio taj vaspitni ideal. Novi ideal, u složenijem društvu postaje »idealno čove-

vek« — čovek visokih porodičnih vrлина, kao što je slučaj u Kitaju. U jevrejskoj teokratiji idealan čovek beše potpuno religiozan čovek. Kod Persijanaca ideal vaspitanja beše — dobar građanin, koji se bezuslovno i bezprekorno potčinjava svima državnim zahtevima. Ali nigde uticaj socijalne organizacije na vaspitni ideal nije bio tako silan, kao u državama sa kastinskim strojem. Rođenje je, u njima, određivalo kojoj će kasti pripasti, kako se vaspitavati. Saobrazno značaju kasta menjali su se i vaspitni ideali: koliko kasta toliko i ideala. No ma kojoj kasti ličnost pripadala, ona je bila žrtva te kaste, ili tog socijalnog jarma. Objektivna svojstva društva gutala su uvek subjektivne težnje ličnosti.

No pojavom novijih socijalnih struja i novijih pedagoga, uklanja se jednostrani vaspitni ideal. Na mesto prirodnog čoveka, na mesto čoveka koji je rob društva — istavlja se kulturan čovek, čovek za čije je vaspitanje nužno gledati i na njegovu prirodu. Ali i ovakvo formulisanje vaspitnog ideala ne govori mnogo, ono samo ukazuje na vaspitanje, a odbacuje dresuru. Sam pojam je prazan, nema jasno određenih granica vaspitnog ideala; on predstavlja samo jednu tautologiju.

Pa u čemu je suština čovečje, odnosno dečje prirode? Kakvo je to vaspitanje saobrazno sa prirodom? Da nije saobrazno sa rdavim svojstvima, pošto i njih ima u dečjoj duši, ili obratno! Treba imati kriterijuma, treba imati ideal i odrediti: šta su dobra, a šta rdava svojstva. Na taj način pedagozi, koji žele da izbegnu prirodno vaspitanje ponova se istom vraćaju, ponova se vraćaju u zagrljaj prirode i odričući prirodno vaspitanje stvaraju nov sistem prirodnog vaspitanja, kao što je to učinio Ž. Ž. Ruso. Koliko je ono osnovano to svaki zna, koji je učio istoriju pedagogike, te mu mi dobre strane nećemo iznositi.

Međutim, potrebno je osmotriti: da li je ideal protivan ljudskoj prirodi? Svima je znano da ideali postaju s početkom društvenosti i, svojom esencijom, izražavaju to, da, u čoveku, pored ograničene slobode, volje, prirode, postoji i društvena priroda, tako važna i neizbežna. Čovek po sebi nije samo najsavršenija životinja (homo sapiens), no i socijalna životinja. U njegovom je životu neobično čvrsto spletena i lična organska (biološka) i socijalna priroda, da čovek hteo ne hteo neizbežno podleže i socijalnim i biološkim odnosima. Svaki je prinuden da u sebe upije što više socijalne kulture i upijajući je u sebe on se vaspitava za kulturu i samostalno služenje kulturi. No to ne smeta vaspitanju njegove biološke osobe. Ideal dopunjava prirodu, ali je ne protivreći, niti treba da je protivreći, te vaspitanje saobrazno idealu nije negacija čovečjeg prirodnog stanja, već njegovo proširenje, razvijanje. Vaspitni ideal ne može biti jednostran, on mora obuhvatati obe ljudske strane: i ličnu i socijalnu, i samo se u tom slučaju može zvati ideal. Pravilno je vaspitanje onda, kad se čovek kao biološka i čovek kao socijološka jedinica među sobom združe, kad ne smetaju jedna drugoj ove dve strane čovečje ličnosti,

kad se da potpuna sloboda širokom razviću obojih priroda t. j. organske i socijalno-kulturne.

To su pedagoški rezultati sa kojima se, u glavnom, slažu i najnoviji pedagozi. To je ono što i Žujović najviše ceni kad kaže: »Cilj je školi: narodna prosveta. U čemu je narodna prosveta? U svestranom razviću narodnih sposobnosti. Ovo je poziv školin kako prema zasebnom licu tako i prema celome narodu. Škola osnovna na takvom načelu, saglasna je sa svima i praktičnim i naučnim potrebama. Izazivati na praksu, na razviće, na usavršavanje narodne vaskolike sposobnosti, zove se činiti herkulovske korake na putu narodnog napretka. Od naroda se ište da je **u manje energično delatan. Um i delatnost** prvi su uslovi svih i svakih narodnih vrлина. Narod slabog uma i energije ne može se pohvaliti nikakvim vrlinama. Um i delatnost leže u osnovu tako zvane građanstvenosti t. j. opredeljavaju dostojne odnošaje građana između sebe, a tako isto i odnošaje građana prema vlastima. Um i delatnost — ponavlja Žujović svoje ranije misli — opredeljavaju, takode, i pravu slobodu ljudsku i građansku. Dakle osnovna misao o ustrojstvu škola valja da bude misao o prosveti uma i o razviću i ukrepljenju fizičkih sila čovečjih.*

Misao o čoveku građaninu nikla je, ili kao rezultat njegovih socioloških studija, ili pod uticajem lektire, čitajući Pisareva i Pirogova. Na svaki način da su se te njegove ideje u nas pojavile pod istim prilikama kao i ideje Pirogova u Rusiji. Osim ovoga misao o prosvetivanju duha pomoću slobode i rada — fizičkog rada, daju Žujovićevim zaključcima utilitarni karakter. H. Spencer, u delu O vaspitanju, izneo je principe naučnog vaspitanja. On je, kako veli G. Komperé, strasno proučavao prirodne tajne samo zato, da bi iz ovih izveo praktične zaključke, i hteo je da skroz pozna čovečanstvo samo zato da bi ga učinio srećnim. Žujović je na taj isti način, samo umnogoužem obimu to činio, te stoga njegovi pedagoški pogledi niso slučajno izrečeni. Oni su morali biti izrečeni.

Nužno je naglasiti, da je Žujović, u vreme svoje literarne propagande, jasno isticao najširu demokratizaciju prosvetivanja. »Prosveta valja da prodre ne samo u dvorac, već i u kolibu«, potseća na snažnog revolucionara, protivu nejednakosti u vaspitanju, one nejednakosti, koju naročito ljudi stvaraju. Siromašna Kn. Srbija, sa svojom verbalnom trogodišnjom osnovnom školom, gotovo, konfesionalnog i formalnog karaktera, morala je Žujovića sociologa i ekonomu političara da uzbuni protiv sebe, te da istakne utilitarniju, praktičniju njenu organizaciju. Ali on ne postupa knjiški i ne daje detaljan plan reorganizacije; plan donosi život škole. On daje idejni nacrt, misao, prin-

* II. Д I, st. 12.

cip, po kome se to imalo izvesti. Ovakvo shvatanje školskog problema potpuno je u duhu njegovih sociološko-demokratskih shvatanja, pedagogike slobodnog vaspitanja. Odbaciti geografske, fizične i moralne uslove, u reorganizaciji škola, to je neracionalno in ne državnički. Po njemu školska reforma nije didaktička reforma, koliko socijalni problem. Šta više on bi odlučno ustao protiv partikularistike didaktike, koja je, vrlo često, velika smetnja progresivnoj školskoj reformi. Nisu samo pedagozi ti, koji su pozvani da rešavaju školski problem, no i snjima socijolozi, moralisti, lekari, političari itd. A ova misao kao da i sada ne prodiđe dovoljno u svest užih pedagoških krugova. Što je od velikog značaja, Žujović je hteo naročito da naglasi, da reforma mlade kneževine mora da »odgovara materijalnoj strani državnoj«.*

Žujovićev projekat školske reforme predstavlja potpuno zaokruženo mišljenje. On nije govorio o reformi osnovne škole, a zaboravio reformu gimnazija, univerziteta i dr. škola. I ako je, većim školovan u Rusiji, on je u Nemačkoj uvideo, da bez dobre opšte pripreme ne može da se zamisli studija na univerzitetu, kao i bez znanja, makar, jednog modernog i jednog klasičnog jezika. Neosporno je, da u to vreme jek realizma u Srbiji još nije počeo i da je on smatrao za nužno, ili kako on kaže »bezuslovno, znanje jednog klasičnog jezika. Za primer uzima istorike. Iz ovog kratkog iskaza bje izvesno svetlo ubedenje, da se, recimo, istorija ne može uspešno obrađivati bez razumevanja originala starih istoriskih izvora, pošto bi se nastava istorije poveravala ljudima, koji se ne umeju služiti najvažnijim izvorima istorije srednjeg i starog veka, već bi se tek s njima indirektno upoznavali. To je razlog nemanja živih pogleda na stari svet i neizmernosti uticaja, što ih je on imao na najglavnije, sudbonosne momente u istoriji novijih naroda, kako se izražavaše Dr. Ed. Celer. To su razlozi, koji i danas održavaju klasične studije kod mladih naroda.

No to nije neki strogi cenzus za stupanje na Univerzitet. Šta više on će naglasiti, da on ne sme biti nikom zatvoren; svaki Srbin valja da ima i pravo i mogućnost izražavati se.** To su uslovi, koji se ni danas nisu postigli. Prosto se ne može reći, koje je opravdanije: da li pravo ili mogućnost. I ako je prošlo pet i po decenija od ove kratke izjave, ni jedno ni drugo nije potpuno ostvareno. Slučaj sa učiteljima najbolji je dokaz ovome. No kod Žujovića ipak postoji cenzus; on hoće ispit, kontrolu znanja i umenja ispitom za javne državne službe. Jer ispitom će svaki »dokazati svoju sposobnost za posao, koga se prihvata«.***

* Ц. Д. 13.

** Ц. Д. I, 13.

*** Ц. Д. I, 14.

U tesnoj vezi sa univerzitetom (on ga naziva, po starom, Velika Škola) stoji srednja okružna škola, u kojoj obrazovanje mora da bude »i realno i klasično, tako da svaki učenik može birati od toga dvoga, šta mu je volja. Srednje škole valja da spremaju učenike za veliku i učitelje za male škole, za razne društvene radove, za prostiju državnu službu itd. One moraju imati uza se poveće bašte, koje će biti uredene prema raznim celjima, za upražnjenje u seoskim poslovima, varoškim, učevnim itd. Tako n. pr., tu valja da se ne zaboravljaju načini seoskih radova, mašinerije manufakturne i zanatske, botanika, mineralogija, geologija i dr.«.* Po ovom kratkom iskazu srednja škola bi bila i pripremni zavod za više studije, dakle zavod opšteobrazovnog tipa, i stručna škola za »prostiju državnu službu«. Za žaljenje što ova misao nije detaljnije razvijena. Mi vrlo dobro znamo da i danas ima srednjih škola realnog i klasičnog tipa, ali znamo i to, da one nisu u stanju da spremne radnike ni za najprostije državne službe. Prema ovome je nejasno i to kakvo bi bilo i učiteljsko obrazovanje, kad se za ovo ne predviđa specijalna učiteljska škola, dok je staroj seminariji, koja je liferovala i učitelje i sveštenike, namenjeno i od Žujovića »poglavito sveštensko izobraženje«. ** Jasno je samo jedno, da je kurs učenja u srednjoj školi — po njemu — šestogodišnji, u osnovnoj, »maloj« školi šestogodišnji, a velikoj petogodišnji. Kad se ovo ima u vidu onda je projekat bio znatno napredniji, pošto se učenje kroz sve škole protezalo za čitavih četiri godine više nego što je to bilo u ono vreme. Podići osnovnu školu od trogodišnje na šestogodišnju, a Vel. Školu od trogodišnje na petogodišnju, nije mala stvar. Celo školovanje, po Žujoviću, svršilo bi se za 17 godina, dok se danas olako svršava za 16 godina.

Za odnošaje prosvetne i ekonomske prilike bile su »male« škole mnogo simpatičnije nego danas. On ih neophodno deli na »seoske i varoške«. Seoske valja da budu samo »sreske škole« u sreskim mestima. Školske bašte su nužne kako za varošku, tako i za seosku decu. Problem varoških i seoskih škola, kao da nije još dovoljno rasvetljen.

Principom koncentrisanja, malih škola u sreske centre Žujović je hteo uvesti neke ekonomske principe nužne za odnošaje naše prilike, prvenstveno princip štednje. Gledajući rdave seoske škole sa slabim kadrom on je hteo da izvrši jednu nužnu mobilizaciju dobrih učitelja po sreskim školama i da na taj način podigne narodnu školu na viši stupanj. »Umnožavanje škola bez umnožavanja valjanih učitelja, nema nikakva smisla za prosvetu. Manje škola, manje, ali valjanih učitelja i više učenika u tim školama to je logički zaključak gornjeg položaja.« *** »Takve

* II. D. 14.

** II. D. 15.

*** II. D. I., 19.

škole moraju biti i škole praklike i škole teorije. A one ne mogu biti takve, ako su skućene u prostoru».*

Nema sumnje da su ovi predlozi, bar u glavnim linijama, bili i originalni i ostvarljivi, pa čak i nužni u ono doba. Zašto se nije uzeo u obzir ovaj predlog dovoljno će biti poznato svakom, koji je znao ovdašnje naše političke prilike. Dok je on hteo pomoću istih sredstava, koncentrisanjem njihovim na manje mesta postići bolje rezultate, dotle su borci za održanje ranijeg prosvetnog stanja i dalje stajali na principu dekoncentracije, koja tek danas može da daje pozitivne rezultate. Za danas ovaj projekat, nekim svojim stranama, predstavlja samo istoriski interes, ali njegovo poimanje učiteljskog značaja toliko je, da se i danas takvo gledište ne napušta.

Uvođenje »praktike u školu verbalizma i sholastike« nije ništa drugo do njeno revolucionisanje. Osećaj gladi u stvarnim i konkretnim znanjima u srpskoj staroj školi bio je tako silan, da se tu ne može ništa primetiti. Bez prosvete nema ekonomskog i socijalnog uzdizanja, nema slobode, nema građanstvenosti i obratno; nema, dakle, prave kulture i civilizacije. Žujović pobornik slobode i rada, ali i neophodnosti, odao je dostojno poštovanje značaju škola i vaspitanju, kao što je to činio i Spencer, jer bez ovoga se ne može progres zamisliti. On je i kao sociolog i kao političar-ekonom, bio moralista i nije mogao obići misao o vaspitanju, kao što to ni Spencer nije učinio. On je, takode, slično Spenceru, cenio i suviše mnogo značaj nauke, koja će »u budućnosti upravljati školom isto onako kao što upravlja svetom«.

*

Da završimo! Osećaj poštovanja prema jednoj svetloj pojavi u prošlosti našoj, nagnao nas je, da staknemo značaj njenih ideja uopšte, i pedagoških na po se. I ako se, danas, mnogi orijentišu po drugim idejama, odbacujuće ideje Živojina Žujovića i njegovih učitelja, ipak se njemu mora odati priznanje, da je on prvi uneo zapadnjačke novine u našu političku ekonomiju i socijologiju, a na po se, i jedan od prvih podvukao, da je škola deo društvene celine, da individua želi i teži većini i apsolutnom savršenstvu, da se stara škola verbalizma i sholastike mora da zameni školom rada i praklike. On je prvi u nas istakao čvrstu vezu rada i vaspitanja, i, na taj način, njegovo se ime ne može obići u istoriji srpske pedagoške misli.

* II. D. I., 17.

JOSIP KOBAL:

RAZVOJ IN STANJE SLEPSTVA V KRALJEVINI SHS.

(Konec.)

Hrvatski slepci so se že od nekdanj shajali in se razgovarjali, kako bi si olajšali svojo bedo. Zbirali so se povodom sejmov in cerkvenih zborov. Glavni sestanek so imeli redno vsako leto v samostanu Ravanice v Sremu. Te slepce je nazival narod »guslarje«. Bavili so se s petjem in goslanjem. Kot take so jih poznali tudi izven domovine.

Imeli so posebno vrsto glasbil takozvane »gusle«, ki so jih delali remek t. j. prvovrstni goslarji. Natanko jih opisuje Fr. Š. Kuhač v »Radu jugoslavenske akademije«, a našli bi jih še sedaj v Sremu. Vsekako bi bilo koristno, da se tako narodno blago pokupi in shrani. Da so se goslarji temeljiteje izvežbali v goslanju in petju, so obstojale v 18. stoletju posebne glasbene šole, ki jih niso pohajali samo slepci, ampak tudi drugi. Najbolj poznani sta bili taki šoli v Arbaniji in Irigu, ki je bilo v njih veliko število slepih učencev. Nazvali so jih slepčevske akademije. Te šole je ukinilo c. i. kr. vojno ministrstvo leta 1780, v kolikor niso že prej prenehale.

Slepi goslarji so obiskovali sela, sejme in cerkvene slovesnosti. Za plačilo so popevali pesmi o znamenitih dogodkih iz domače povestnice in slavili domače junake. Ker so bili bistroumni in so dobro poznali narodno pesem, so s svojimi pesmimi poučevali narod, kako se mora vesti ob gotovih prilikah. Vsled tega so prišli pojedinci često z javnimi oblastvi navzkriž. Bržkone je bil to tudi razlog, da so bile ukinjene te šole. Kuhač je zbral mnogo slepčevskih pesmi in jih dal natisniti.

Narod je rad poslušal goslarja in ga obilno obdaroval. Zbog tega so mnogi postali imoviti. To je bil razlog, da so začeli z goslanjem tudi mnogi vidci, ki so puščali lase čez oči in s tem fingirali slepoto. To prevaro so spoznali slepi goslarji. Da ne bi škodilo tako početje njihovi ustanovi, so se sporazumevali s posebno govorico »gegavačko«. Poleti so goslarji obiskovali narod, pozimi pa so sestavljali nove pesmi za bodoče leto. Ko so bile ukinjene gori navedene glasbene šole, poučeval je starejši slepi goslar mlade slepce v svoji umetnosti. Sčasoma je bilo teh narodu miljenih goslarjev vedno manj, dokler niso popolnoma izginili.

Istočasno najdemo v drugih državah posebne zavode, ki se v njih poučujejo slepci v čitanju, pisanju, glasbi in drugem obrtu, dočim se ni pri nas še ničesar ukrenilo v korist slepcev. Ako so hoteli imovitejši, da doseže njih slepo dete kako naobrazbo, so ga morali poslati v tuje zavode. Spomina je vredno, da je slepec Matejna, ki je svoječasno prirejal v Zagrebu koncerte, dovršil šolo na vzgajališču za slepe na Dunaju.

Prvi se je začel zanimati za poučevanje teh slepih pok. zemaľj. šolski nadzornik Franjo Klaić. Ko je proučeval na Dunaju metodo za poučevanje gluhtonemih, je hospitiral v šol. letu 1846/47 na vzgajališču za slepe istotam pri pouku za slepe ter prejel od ustanovitelja tega zavoda J. W. Kleina izpričevalo, ki se mu v njem priznava, da more na primeren način (auf eine angemessene Weise) poučevati slepo deco. Praktično se ni udeleževal. Pač pa poučeval neko slepo dete Jos. Cunić, učitelj v Marikuševcu, a ne v čitanju in pisanju.

Leta 1888. so ustanovili v Zagrebu društvo z nalogo, da se briga za poučevanje gluhtonemih, prilično pa tudi za vzgojo slepih. Ko je bil otvoren zavod za gluhtoneme, se je to društvo razšlo, za slepe pa ni storilo ničesar. Istega leta je odšel v glavnih počitnicah na Dunaj Vinko Bek, učitelj v Bukovju, da si ogleda slepčevske zavode. Po svoji vrnitvi je začel poučevati slepega Hinka Svobodo v čitanju in pisanju in je za to priredil početnico v Braillejevi pisavi. Meseca julija 1889. je pokazal uspehe svojega učenca zagrebškemu občinstvu v priliki izpita gluhtonemih v Lampejevem zavodu. Ker ni mogel po odhodu Svobode v Prago dobiti nobenega slepega otroka za poučevanje, je sklenil, da potem tiska ogreje občinstvo za slepe. Leta 1890. je začel izdajati časopis »Slijepčev prijatelj«, ki je izhajal od l. 1893. pod imenom »Prijatelj slijepih i gluhtonijemih«, ker je prinašal tudi članke o poučevanju gluhtonemih. Poleg tega je pisal Bek o slepih tudi v drugih časopisih. Izdal je knjižico »Slijepi i njihov odgoj« in »Bečki zavod za slijepce i naše potrebe«. Dne 3. avgusta 1893 se je osnovalo v Zagrebu društvo sv. Vid, ki mu je bila naloga, da ustanovi zavod za vzgajanje slepih. Zbiralo je za zavod milodare. Leta 1895. je kr. zemaľj. vlada otvorila zemaľj. zavod za vzgajanje slepe dece v Zagrebu in upravo poverila Vinku Beku. Isto društvo je otvorilo tudi delavnico za odrasle slepe pod imenom »Dom slijepih radnika«.

Zavod se je pod ravnateljem Bekom, kakor tudi pod njegovim naslednikom Štefanom Horvatom razvijal vrlo dobro od postanka do svetovne vojne. Horvat se je posebno trudil za razširjenje knjižnice. Deloval pa je tudi na strokovnem literarnem polju.

Vzporedno z zavodom je dobro napredoval »Dom slijepih radnika«, ki so vršili v njem svoj obrt. Za časa svetovne vojne je društvo otvorilo v tem domu poseben oddelek za slepe vojnike, ki so se izobraževali v pisanju in čitanju ter se vadili kakega tipičnega obrta za slepe. Bili so to slepi invalidi iz Hrvatske in Slavonije, Bosne in Hercegovine, Dalmacije in Istre.

Današnje stanje zavoda za slepe mi je orisal njegov sedanji ravnatelj Branko pl. Štrigar. Iz njegovega pisma posnemam sledeče:

V Zagrebu sta obstojali dve instituciji za slepe, za deco »Zem. vzgojni zavod«, za odrasle »Društvo sv. Vid«. V decembru 1919 je društvo sv. Vid likvidiralo zaradi notranjih preprirov, ker so hoteli priti v

odbor samostojni slepci. Oddelek za socialno politiko je prevzel to dobrodelno napravo, a je preselil vse gojence 27. marca 1920 v Moslavino p. Popovača, da pridobi s tem v Zagrebu poslopje, v kojem so stanovali, v svrhu sanacije stanovanjske bede. Koncem aprila istega leta je prevzel isti oddelek od oddelka za prosveto tudi zavod za vzgojo slepe dece in poslal 7. maja 1920 v Moslavino. Med slepci vlada prepričanje, da ni bila povod emigracija stavbena kriza mesta Zagreba, ampak želja neke gospode, da se reši slepcev iz kulturnega središča, ker jim ni treba posvetiti v provinci toliko pažnje in niso podvrženi toliko javni kontroli. Torej isti postopek in nerazumevanje slepskega vprašanja kot v Sloveniji.

Šola ima pet razredov s 25 gojenci. Poučujejo se vsi predmeti, predpisani za osnovno šolo, s posebnim ozirom na stvarni pouk, dalje obligatno mednarodni jezik »Esperanto«, klavir, orgle in tamburica. Zavod ima moški in mešani pevski zbor. Kot pripravo za obrtni pouk goje v osnovni šoli Fröbllove vaje in modelovanje. V delavnicah sta nameščena 2 mojstra, ki poučujeta košarstvo, pletenje stolic in ščetarstvo. Kot novo so uvedli trikotažno pletenje na stroj. V delavnicah je zaposlenih 40 gojencev.

V zavodu je preskrbljeno v polni meri za razvedrilo. Vsak večer čita učiteljstvo gojencem razna leposlovna in poučna dela domače in svetovne literature v hrvatskem in esperantskem jeziku, razne politične novine i. dr. Po čitanju se vrši prosta in svobodna diskusija. Gojenci so v stalni zvezi z gojenci mnogih drugih zavodov za slepe. Dopisujejo si v esperantskem jeziku. Naročeni so tudi na esperantski časopis »Esperanta ligilo«, ki izhaja v Stockholmu ter je tiskan v točkovni pisavi.

Knjižnica za slepe šteje 150 zvezkov iz hrvatske in nemške literature, vse v Braillejevem tisku. Esperantskih knjig v točkovni pisavi ima knjižnica 20 zvezkov. Ti so: esperantsko-hrvatski in hrvatsko-esperantski slovar, razne pesmi, povesti, razprave itd.

Gojenci so ustanovili z učit. zborom »Dijaško diletantsko udruženje«, ki mu je naloga, da z intelektualnimi zmožnostmi in fizično rutino ovržejo predsodke o slepih. V ta namen prirejajo često javne koncerte z izbranim programom, ki ga izpopolnjuje slepa gdč. Ljubica Kranjčević kot koloraturna pevka. S prireditvami vzdržujejo stik z ostalim narodom, ki goji veliko zanimanje za slepstvo. Čisti donos porabijo za manjše potrebščine, ki bi jih sicer ne dobili od države.

Gojenci imajo svoje kegljišče, urediti pa si hočejo še nogomet, strelišče i. dr.

Iz navedenega je razvidno, da je zavod moderno urejen in stoji pod vodstvom izprašanega učiteljstva.

V zavodu niso vsi šoloobvezni slepi otroci iz Hrvatske in Slavonije. Kajti po zadnjem štetju iz leta 1915. je bilo v teh dveh pokrajinah 3026

slepcev, med njimi 50 slepih otrok v šolski obveznosti, kar se mi zdi skoro neverjetno, ako primerjam število šoloobvezne slepe dece po drugih pokrajinah.

O razvoju slepstva v bivši Srbiji nimam nikakih posebnih podatkov. Gotovo je, da so delovali slepi goslarji tudi tod slično kakor po Hrvatskem in Slavoniji ter da so bili v medsebojni zvezi. To nam pričajo nekatere narodne pesmi. Obstojalo je društvo »Kralj Dečanski«, ki je skrbelo za pouk in vzgojo gluhtonemih, v novejšem času pa tudi slepih otrok. V začetku balkanske vojne je društvo prenehalo s svojim delovanjem.

Iz brošurice »O slepima i njihovej nastavi« ponatisnjeni iz lista »Naprej«, ki jo je izdala »Štamparija srbskih invalida« v Bizerti 1918 izpod peresa Veljka Lj. Ramadanovića, sedaj upravnika »Doma slepih« v Zemunu, posnemam sledeče:

Srbski narod, ki ni mnogo zaostajal v kulturnem napredku za drugimi narodi, je prvi med balkankanskimi narodi prišel na idejo poučevati slepe. Pokazala se je ta potreba zlasti ob balkanski vojni, ki je zapustila mnogo slepih invalidov. Braillejevo abecedo so si osvojili že leta 1896., dodavši jej one specijalne glasove cirilske, ki jih v internacionalni abecedi ni bilo. To abecedo je ministrstvo prosvete osvojilo za službeno srbsko abecedo tako v šolah za slepe, kakor za tiskanje vseh knjig in del v srbskem jeziku, pisanih v Braillejevi pisavi.

Vojna nesreča, ki je zadela srbski narod tako strašno, je dala poleg drugih invalidov veliko število oslepelih. Njihova usoda je dirnila vsakoga. Da bi kolikor toliko pomogli tem herojem, ki so dali najdražje zaradi občega cilja, so otvorili v prognanstvu v Bizerti v daljni Afriki poleg šole za gluhtoneme tudi šolo za slepe. Ta kulturna ustanova — dasi daleč zunaj domovine — je našla mnogo privlačne sile kulturnih sinov srbskih zaveznikov, ki so jo posečali z največjim zanimanjem, zlasti Angleži in Francozi, zapuščajoči jo polni začudenja do rezultatov, ki jih doseza.

Ramadanović je ustanovil v Bizerti s pomočjo Angležev tudi tiskarno, ki je tiskala prve knjige v Braillejevem pismu za slepe vojnike. Omenim naj predvsem »Učbenik«. Poučeval je Ramadanović sam.

Po vrnitvi v osvobojeno domovino je šla beogradska vlada s podvojeno silo na delo za svoje junake. V kratkem času je priredila na periferiji Zemuna invalidski dom in dom slepih. Ogledal sem si te naprave. »Moje utise o njih« je objavil tudi »Socijalni preporodjaj«, organ ministrstva socialne politike.

Poslopja je začela graditi bivša avstro-ogrška vojna uprava za vojašnico. Dozidala jih je do ostrešja. Naša vlada je poslopja dogradila in določila nekatera za invalidski dom, druga pa za dom slepih. V slednjem

so bili nastanjeni prošlo leto le v vojni oslepelci otroci in slepi invalidi, ki so sicer pod isto upravo, a popolnoma ločeni med seboj.

Šola je opremljena z najmodernejšimi pisalnimi stroji za slepe. Mnogo učil so priredili v domači delavnici invalidi. Šola ima 3 razrede. Po svojem ustroju nalikuje osnovni šoli. V kratkem času njenega obstoja je pridobil zavodov upravnik Veljko Ramadanović spretno in sposobno učiteljstvo, ki skrbno in ljubeznivo vzgaja izročeno mu slepo deco. Z učili ni sicer bogato opremljena, vendar razpolaga z najpotrebnejšimi. Glasbo goje hvalevredno. Peli so otroci tudi slovenske narodne pesmi. Prav dober vtis je napravil name zbor mladih slepih tamburašev, ki so večkrat svirali in pevali otožne, a lepe, tuintam v srce segajoče narodne pesmi.

Za gimnastično vežbanje prstov in rok je napravila domača delavnica okusno izdelane priprave, enake onim ravnatelja Gigerla na Dunaju.

Dom slepih ima velike, lepe in zračne delavnice za pletarstvo, ščetarstvo in opančarstvo. Slepci izdelujejo najrazličnejše tipične predmete od najlažjega in preprostega do najtežjega lepo in precizno. Mojstri so inteligentni in izprašani. V trikotajni delavnici je 6 pletilnih strojev, prirejenih nalašč za slepe. Uporabljajo jih seveda laliko tudi vidci. Zavod ima svojo lastno tiskarno, ki poseduje točasno dva preprosta, vendar praktična tiskarska stroja. Enega je izumil inženjer Garin Compté Balquet, drugi pa se imenuje Braillejev stereotip. Knjižnica za slepe šteje nad 3000 zvezkov. Za naše male slepce je natisnila I. zvezek Gangiovih »Zbranih spisov za mladino«. V kratkem ji pošljejo v tisk tudi čitanko za slepe. Upravnik Ramadanović je pridobil tudi inteligentnega ruskega kiparja Juriija Vindnerja, ki poučuje oblikovanje (modeliranje) in izdeluje reliefne zemljevide posameznih pokrajin naše kraljevine.

Vsa vzgoja v zavodu je prav družinska. Gojenci imajo med seboj svojo šolsko občino. Ne poznajo ne upravnika, ne inspektorja, ampak samo »tata« in »mamo« (soproga upravnikova). Ta dva jim nadomestujeta v resnici starše, ker skrbita za njihovo duševno in telesno vzgojo vzorno in nad vse hvalevredno. Ni čudo, da so gojenci tako navezani nanju in na zavod.

Učne prostore so s tekočim šolskim letom namestili v novo šolsko poslopje, ki ima poleg učilnic tudi kabinete za učila, dalje glasbeno sobo, slavnostno dvorano, zbornico in telovadnico, tiskarno in knjižnico.

Da se je mogel dom slepih v kratkem času tako lepo urediti in razviti, je zasluga njegovega upravnika Veljka Lj. Ramadanovića, inspektorja ministrstva za socialno politiko, ki ga krepko podpirata ministstvo za soc. politiko in državna oblastna zaščita dece in mladine v Beogradu. Veliko podporo izkazujejo zavodu pa tudi Angleži.

Natančna statistika o slepstvu v naši kraljevini po zadnjem ljudskem štetju mi ni znana. Zabeležil sem si le po nekem časopisu, da je vseh

slepih v Jugoslaviji 15.000, med temi 587 za pouk in vzgojo sposobnih otrok. Ako odgovarja to število resnici, moram ugotoviti žalostno dejstvo, da se vzgojuje in izobrazuje v naši državi komaj dobra desetina vseh slepih otrok. Upajmo, da posvete merodajni činitelji vzgoji slepih otrok vso skrb in pažnjo potem, ko bo uveljavljena z novim šolskim zakonom obvezna šolska dolžnost tudi za slepe deco. Treba bo potem misliti na ustanovitev zavodov za slepe tudi v onih pokrajinah, ki jih še nimajo, zlasti v Bosni in Hercegovini, Dalmaciji, Črni gori in Vojvodini, sedanje pa znatno razširiti ter jih premestiti v kulturna središča. Zajedno je treba skrbeti tudi za strokovno izobraženo učiteljstvo.

Preden zaključim, omenim še, da se je vršila na temelju odredbe ministrstva za socialno politiko v Beogradu št. 3280 v zavodu za slepe v Ljubljani dne 27. februarja 1920 anketa o slepstvu pod predsedstvom inspektorja min. za soc. politiko Veljka Ramadanovića. Vabljeni so bili: Vinko Bek, takratni ravnatelj zavoda sv. Vida v Zagrebu, Mac Fic, članica zastopstva angleških pomožnih bolnic v Beogradu, dr. Mavricij Rus, predsednik kuratorija za oskrbo slepcev v Ljubljani in članici kuratorija prof. Minka Skabernetova in prof. Marija Wessnerjeva, Ivan Milavec, upravni uradnik pri oddelku za socialno skrb, in Klara Verhunčeva.

Predmet ankete je bil sestava načrta, ki naj določa:

a) Ureditev uprave zavodov za slepe. — b) Temeljna načela za šolo slepcev. Pri tej točki je anketa določila poleg drugega rabo enotne abecede Braillejevega črkopisa po vsej kraljevini. Za osnovo so vzeli hrvatsko abecedo z znakoma »lj« in »nj«. Kleinov iglopis je anketa proti slovenskim glasovom odpravila. — c) Obrtna šola za slepce naj zavzema isto stališče kakor ona normalnih. — č) Skupna delavnica. — d) Skrb za slaboumne, delanezmožne, stare in onemogle slepce. — e) 1. Nastavljenci na šolah za slepe morejo biti v prvi vrsti učitelji z vsemi predpisanimi izpiti za učitelje na šolah za normalne, v drugi vrsti tudi absolvirani filozofi in medicinci. Vsi pa morajo imeti strokovni izpit iz slepstva. — 2. Specijalnega izpita se oproste oni izprašani učitelji, ki so bili doslej nastavljeni na šolah za slepe in imajo za seboj že dolgoletno prakso v pouku slepcev. — 3. Učitelji na šolah za slepe, ki so brez učiteljske šolske kvalifikacije, morajo položiti učit. zrelostni izpit v dobi 2 let. — 4. Za učitelje ročnih del se zahteva strokovna izobrazba. — 5. Za pouk v obrtih je mojstrski izpit predpogoj. — f) Skupščina.

Vsako leto meseca julija se vrši sestanek celokupnega učiteljstva slepcev po vsej državi. Kje se sestane učiteljstvo, o tem določa zbor na skupščini prejšnjega leta.

Zapisnikarica na tej anketi je bila prof. Minka Skabernetova, ki mi je radevolje odstopila prepis zapisnika, čigar original se nahaja v ministrstvu za socialno politiko v Beogradu. Pripomnim, da sem se oziral le

na glavne točke zapisnika ter da pogrešam pri anketi zastopnika šolske oblasti.

Povdarjam, da sem orisal razvoj in stanje slepstva v naši kraljevini le v širokih potezah na temelju malenkostnih podatkov, ki sem z njimi razpolagal. Ako sem kljub temu s temi vrsticami ustregel »Popotniko-vim« čitateljem, ki se zanimajo za slepstvo, sem ipak dosegel svoj namen. Hvaležen bom pa vsakomur, ki bi mi v izpopolnitev snovi navedel še kakę druge zanesljive podatke.

IZ ŠOLSKEGA DELA.

DRAGOTIN KVEDER:

Nekaj praktičnih smernic za računanje na pamet v osnovni šoli.

Računanje na pamet je v ljudski šoli najpomembnejše in najpotrebnejše, ker je osnova vsemu daljnemu računanju. Dovršeno umevanje dekadičnega številčnega sistema je brez te osnove nemogoče, istotako so vse pismene operacije brezpomembne in neplodne, ako učenec še ne zna dobro in spretno računati na pamet. To pa mora znati, ko zapušča osnovno šolo, kajti drugače svojega znanja iz računstva ne bo mogel s pridom izkoristiti v praktičnem življenju, niti ne more v srednji ali meščanski šoli v tem predmetu povoljno napredovati.

Najbolji naši metodiki računstva, kakor prof. Lavtar, so nam že davno položili trden temelj za razvoj metodike iz računstva na pamet. Naša dolžnost je bila, da njih izsledke preizkušamo v praksi in njih započeto delo uspešno nadaljujemo in spopolnujemo.

V nasiednjem hočem priobčiti le nekaj važnejših smernic za uspešnejši pouk v računanju na pamet v osnovni šoli. Pri tem bom skušal dokazati, da je mogoče v ta pouk prav uspešno uvesti neko dosledno enotnost in enotni princip analogije, ki učencem najizdatnejše razbistri umevanje in jim v veliki meri olajša operacije na pamet. Učitelj pa si s takim postopanjem mnogo pridobiva na času.

A. Seštevanje in odštevanje na pamet. Po sedanjem stanju je metodika računstva za 1. š. leto še najbolj dovršena.

Podlaga vsemu seštevanju in odštevanju na pamet, kakor pismenemu, je gotovo znani Lavtarjev $1 + 1$, ki sestoji iz 10 vrst. Izvajati se začne že v 1. šolskem letu več ali manj pravilno. Svoj čas sem izvajal vrste $1 + 1$ po sledečem redu: 1. daljno štetje od danega števila za dano

isto število pri vsaki vrsti. — 2. dopolnjevanje od danega števila do danega višjega pri isti vrsti, ki sem jo začel vaditi z učenci na novo po točki 1. — 3. razstavljanje dobljenih višjih števil v prejšnja dana in prišteta. — 4. odštevanje prištetega števila od dobljenih novih.

Spjal sem torej vse te operacije pri vsaki vrsti zaporedoma ter imel dober uspeh. Vsako vrsto »1 + 1« so učenci naposled umeli že popolnoma na pamet. Sicer pa o tem tu ni na mestu podajati navodila, ker si elementarni učitelji umejo pridobiti toliko metodične prakse, da se učenci skoraj povsod uspešno nauče vrst 1 + 1. Isto velja za odštevanje do vrste 1 — 1.

Suponiram torej, da so se učenci že v 1. šolskem letu do dobrega naučili vseh vrst 1 + 1 (kakor vseh vrst 1 — 1), ter da ume slehern učenec vsako vrsto in vsak poedini slučaj poočitovati na računalu (predmetih), ki služi še bolj učencem nego učitelju.

Posebno pozornost moramo posvetiti prehodom iz prve v drugo desetico, ki jih je treba iz vsake vrste takoj izločiti in katere naj učenci s posebno vnemo popolnoma samostojno vežbajo na nazorilu.

Ti dobro znani prehodi so:

$$\begin{array}{l} a) \quad \underline{8 + 2 = 10} \\ \quad \underline{9 + 2 = 11} \\ \quad 10 + 2 = 12 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} b) \quad \underline{7 + 3 = 10} \\ \quad \underline{8 + 3 = 11} \\ \quad \underline{9 + 3 = 12} \\ \quad 10 + 3 = 13 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} c) \quad \underline{6 + 4 = 10} \\ \quad \underline{7 + 4 = 11} \\ \quad \underline{8 + 4 = 12} \\ \quad \underline{9 + 4 = 13} \\ \quad 10 + 4 = 14 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} d) \quad \underline{5 + 5 = 10} \\ \quad \underline{6 + 5 = 11} \\ \quad \underline{7 + 5 = 12} \\ \quad \underline{8 + 5 = 13} \\ \quad \underline{9 + 5 = 14} \\ \quad 10 + 5 = 15 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \underline{4 + 6 = 10} \\ \underline{5 + 6 = 11} \\ \underline{6 + 6 = 12} \\ \underline{7 + 6 = 13} \\ \underline{8 + 6 = 14} \\ \underline{9 + 6 = 15} \\ 10 + 6 = 16 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \underline{3 + 7 = 10} \\ \underline{4 + 7 = 11} \\ \underline{5 + 7 = 12} \\ \underline{6 + 7 = 13} \\ \underline{7 + 7 = 14} \\ \underline{8 + 7 = 15} \\ \underline{9 + 7 = 16} \\ 10 + 7 = 17 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \underline{2 + 8 = 10} \\ \underline{3 + 8 = 11} \\ \underline{4 + 8 = 12} \\ \underline{5 + 8 = 13} \\ \underline{6 + 8 = 14} \\ \underline{7 + 8 = 15} \\ \underline{8 + 8 = 16} \\ \underline{9 + 8 = 17} \\ 10 + 8 = 18 \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \underline{1 + 9 = 10} \\ \underline{2 + 9 = 11} \\ \underline{3 + 9 = 12} \\ \underline{4 + 9 = 13} \\ \underline{5 + 9 = 14} \\ \underline{6 + 9 = 15} \\ \underline{7 + 9 = 16} \\ \underline{8 + 9 = 17} \\ \underline{9 + 9 = 18} \\ 10 + 9 = 19 \end{array}$$

Iz vrst 1 — 1 razložimo odgovarjajoče prehode, ki jih posebej vežbamo na računalu, namreč vsak učenec tudi v prostem času samostojno:

$$\begin{array}{r} \underline{12 - 2 = 10} \\ \underline{11 - 2 = 9} \\ 10 - 2 = 8 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \underline{13 - 3 = 10} \\ \underline{12 - 3 = 9} \\ \underline{11 - 3 = 8} \\ 10 - 3 = 7 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \underline{14 - 4 = 10} \\ \underline{13 - 4 = 9} \\ 12 - 4 = 8 \\ \underline{11 - 4 = 7} \\ 10 - 4 = 6 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \underline{15 - 5 = 10} \\ \underline{14 - 5 = 9} \\ 13 - 5 = 8 \\ \underline{12 - 5 = 7} \\ \underline{11 - 5 = 6} \\ 10 - 5 = 5 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \underline{16 - 6 = 10} \\ \underline{15 - 6 = 9} \\ 14 - 6 = 8 \\ \underline{13 - 6 = 7} \\ \underline{12 - 6 = 6} \\ \underline{11 - 6 = 5} \\ 10 - 6 = 4 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \underline{17 - 7 = 10} \\ \underline{16 - 7 = 9} \\ 15 - 7 = 8 \\ \underline{14 - 7 = 7} \\ \underline{13 - 7 = 6} \\ 12 - 7 = 5 \\ \underline{11 - 7 = 4} \\ 10 - 7 = 3 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \underline{18 - 8 = 10} \\ \underline{17 - 8 = 9} \\ 16 - 8 = 8 \\ \underline{15 - 8 = 7} \\ \underline{14 - 8 = 6} \\ 13 - 8 = 5 \\ \underline{12 - 8 = 4} \\ \underline{11 - 8 = 3} \\ 10 - 8 = 2 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \underline{19 - 9 = 10} \\ \underline{18 - 9 = 9} \\ 17 - 9 = 8 \\ \underline{16 - 9 = 7} \\ \underline{15 - 9 = 6} \\ 14 - 9 = 5 \\ \underline{13 - 9 = 4} \\ \underline{12 - 9 = 3} \\ \underline{11 - 9 = 2} \\ 10 - 9 = 1 \end{array}$$

To snov bi morali učenci dobro obvladati, ko prestopijo v 2. šolsko leto (2. razred) in jo je prvi mesec 2. š. leta pred vsem do dobra utrditi in vežbati. Vsi glavni in nadaljni nasveti, v kolikor niso znani, veljajo torej bolj računanju na pamet v 2., 3. in 4. šolskem letu.

V 2. šolskem letu vadimo pred vsem omenjene prehode analogno iz 2. v 3., iz 3. v 4. itd. iz 10. v 11. desetico. Vsak tak prehod vežbajo najbolje učenci samostojno na računalu, kjer postane otrokom očitno jasno, da so si vsi ti prehodi v bistvu pravzaprav identični.

Posebno je vaditi prehod iz 10. v 11. desetico.

Na osnovi tega lahko kombiniramo brezštevilno vaj v utrjevanje prehodov.

Prav primerne so Lavtarjeve n. pr.:

$$\begin{array}{r} 7 + 9 = 16 \\ 17 + 9 = 26 \\ 27 + 9 = 36 \\ \text{itd.} \\ 97 + 6 = 106 \end{array}$$

Ako smo med tem številčni krog že razširili na znane načine (najbolje po Lavtarju) do 100 odnosno 200, lahko nadaljujemo prehode tudi v tem obsegu.

Pri vsem nadaljnjem pouku ostanimo vedno na zanesljivi in trdni osnovi vrst $1 + 1$ ($1 - 1$) in ne premaknimo se niti za las od njih.

Pojme ednice, desetice in stotice učenci poznajo, ker smo številčni krog že razširili in v njem računali. Umeli bodo zato takoj, kaj hočemo, ako jim pojasnimo, da bomo kot nekaj novega, a vendar spet istega, tvorili in vežbali znane vrste ($1 + 1$) z deseticami, kakor dozdej z ednicami.

Na tabli izvedimo obrazce n. pr. za drugo vrsto $1 + 1$.

za ednice velja:	analogni da desetice:
$1 + 2 = 3$	$10 + 20 = 30$
$2 + 2 = 4$	$20 + 20 = 40$
$3 + 2 = 5$	
itd.	$90 + 20 = 110$
$10 + 2 = 12$	$100 + 20 = 120$

Pri tem dovoljujemo, da rečejo za začetek učenci s prevdarkom:

$$\begin{array}{l} \underline{1} \text{ deset in } \underline{2} \text{ deset} = \underline{3} \text{ deset} \\ \underline{8} \text{ deset in } \underline{\text{dva}} \text{ deset} = \underline{\text{deset}} \text{ deset} \\ \underline{9} \text{ " + } \underline{\text{dva}} \text{ " = } \underline{\text{enajst}} \text{ deset} \\ \underline{10} \text{ " + } \underline{\text{dva}} \text{ " = } \underline{\text{dvanajst}} \text{ deset} \end{array}$$

za 2. vrsto $1 + 1$ in n. pr.

$$\underline{8} \text{ deses in } \underline{\text{sedem}} \text{ deset} = \underline{\text{petnajst}} \text{ deset}$$

za slučaje v 7. vrsti itd.

Istočasno jim pojasnimo, zakaj rabimo nenavadno poimenovanje števil, in kako se ta števila (110, 150 itd.) navadno izgovarjajo. Vsekakor nenavadno imenovanje števil (n. pr. 34 deset itd.) podpiši in podkrepiti analogijo in s tem umevanje.

Prehode iz stotice v stotice smo s tem učencem bistveno olajšali in si prihranili mnogo časa.

Na opisani način predelamo po redu vse vrste $1 + 1$ z prehodi za desetice in na kraju odmišljamo važno spoznanje:

Ker veljajo za desetice iste vrste $1 + 1$ kakor za ednice, lahko trdimo, da se desetice popolnoma enako seštevajo kakor ednice.

Nebroj kombinacij in utrdilnih vaj si sestavlja lahko vsak učitelj sam na tej osnovi in to po potrebi.

Zdaj slede vaje s pridatki ednic.

Ednice lahko pridenemo ali

1. samo prvemu seštevanecu
2. ali samo drugemu seštevanecu
3. ali obema seštevacema

- 1) $260 + 80 = 340$
 $267 + 80 = 347$
- 2) $470 + 50 = 520$
 $470 + 56 = 526$
- 3) $80 + 90 = 170$
 $87 + 94 = 181$ ($170 + 11$)
 $(87 + 90 = 177, 177 + 4 = 181)$

Odmišljati se treba za vsak slučaj spoznanje posebej:

1. Ako prideremo ednice le prvemu seštevanecu, se stalna svota desetice ne izpremeni. — Slede pismene vaje za šolo in za dom.

2. Ako pridenemo ednice le 2. seštevanju, se istotako stalna svota desetice ne izpreminja. Ednice se prikažejo na svojem mestu v svoti. — Slede vaje.

3. Ako pa pridenemo obema seštevacema ednice, se inače stalna svota desetice poveča k večjemu za eno desetico, ki jo dobimo po svoti ednic. — Slede intenzivne vaje.

Ako je konečno učitelj že v 1. razredu vadil seštevanje in odštevanje na pamet vedno na koncu tudi z imenovanimi števili, se ne more dogoditi slučaj, da bi učenec ne razumel, da je n. pr. o s e m deset + d e v e t deset = s e d e m n a j s t deset.

Če se pa vziht temu še nahajajo slabotneži, ki tega ne bi umeli, se jim stvar poočituje in napravi jasno z vajami:

Koliko je $8 + 9$ (jabolk, hrušk, konj, krav itd. ednic, desetice stotic Din, par.)

Brez vsakih težav je v II. š. letu že tudi mogoče izvesti vse vrste $1 + 1$ za stotice, ki vsebujejo zopet analogno prehode iz prve tisočice v drugo. Govoriti pa je zopet analogno:

$$800 + 500 = 1300 \text{ (trinajsto)}$$

Imenovanje teh večjih števil po tisočicah silno moti umevanje posebno v početku.

$$8 \times 7 \text{ sto} = 56 \text{ sto}$$

$$27 \text{ sto} + 9 \text{ sto} = 36 \text{ sto}$$

Je pravilno za to stopnjo. Izrazi „1 tisoč 8 sto“ naj se tolmačijo pozneje, ko smo svoj cilj že doregli in nanese potreba, da organično razmišljamo številni krog do 10.000.

Na koncu seštevanja na pamet je podajati in vežbati seštevanje imenovanih števil po sledečih stopnjah:

a) $90 \text{ p} + 80 \text{ p} =$	f) $1 \text{ Din } 89 \text{ p} + 47 \text{ p} =$
b) $78 \text{ p} + 60 \text{ p} =$	g) $5 \text{ Din } 49 \text{ p} + 96 \text{ p} =$
c) $80 \text{ p} + 78 \text{ p} =$	h) $7 \text{ Din } 38 \text{ p} + 1 \text{ Din } 74 \text{ p} =$
d) $1 \text{ Din } 36 \text{ p} + 53 \text{ p}$	i) $26 \text{ Din } 69 \text{ p} + 8 \text{ Din } 75 \text{ p} =$
e) $1 \text{ Din } 75 \text{ p} + 80 \text{ p}$	j) $74 \text{ Din } 35 \text{ p} + 28 \text{ Din } 97 \text{ p} =$

Upoštevati je seveda po redu vse meterske mere, ki prihajajo na tej stopnji v poštev.

Tretje in četrto šolsko leto. S tem spada popolnoma analogna obravnava vseh vrst $1 + 1$ za 1) stotico in 2) tisočice.

Vaje naj vsebujejo pri 1.) tudi pridane 1) desetice in 2) desetice in ednice le enemu odštevanju in tudi obema.

Seštevanje merskih imenovanih števil zaključuje te vaje.

Nato sledijo vse vrste $1 + 1$ za desetine, potem za stotine in tudi tisočine.

Vrstam $1 + 1$ za ednice pridajmo v mnogih izdatnih vajah sedaj desetine in tudi stotine. Vse vaje vežbajmo večinoma z imenovanimi števili (večimenskimi števili meterskih mer, uteži itd.)

Seveda smo na osnovi meterskih mer že prej številčni krog razširili nazaj do desetstičin.

Vsakemu poglavju sledi vedno stereotipno odmišljanje spoznanj:

Stotice (tisočice, desetice, stotice itd. seštejem o ravno tako kakor ednice, ker tudi za nje popolnoma veljajo vse vrste $1 + 1$.

Odštevanje. Po istem principu analogno se obravnava v 2., 3. in 4. šolskem letu po vrsti odštevanje desetice (stotice, desetice itd.) ter se kombinirajo vaje s pridanji nižjih enot, najprej samo zmanjševanju, potem samo odštevanju, naposled obema itd.

Vse vaje zopet zaključujemo z vajami v odštevanju večimenskih števil na pamet. Dalje tu razpravljati o tem se mi ne zdi potrebno. Vsak učitelj, ki si želi boljših uspehov, se bo hitro uživel v ta način podavanja računanja na pamet ter si sproti sam izdeloval potrebne preparacije, ki mu jih pozneje niti ni mnogo treba več.

Iz prakse vem, da se na ta način dajo doseči povsem dovoljni, posebno pa sigurni uspehi.

B. Množenje, merjenje in deljenje na pamet. Po nekaterih šolah se učitelji zadovoljujejo v 1. š. letu, ako dosežejo čim bolj dovršeno znanje $1 + 1$ ($1 - 1$) s prehodi.

Množenje, merjenje in deljenje v številčnem krogu do 20 na pamet prepuščajo popolnoma pravilno naslednjim šolskim letom.

Prav ničesar ne pridobimo, ako začetnike po nepotrebnem s tem mučimo.

Ker se pa v 1. š. letu po dovršeni obravnavi vseh vrst $1 + 1$ vadi tudi seštevanje (odštevanje) več nego z 2 seštevancema na primer: $8 + 3 + 7$, $2 + 4 - 3 - 6$, vadimo tudi lahko seštevanje enakih seštevancev v krogu do 20 n. pr.: $3 + 3 + 3 + 3$ itd. Več v 1. š. letu ni treba.

V drugem šolskem letu pa se s sistematičnimi vajami množenja praviloma začne šele po končanem, dovršenem seštevanju in odštevanju (do 1000), kakor sem postopek opisal pod točko A.

Učencem, ki z veliko sigurnostjo seštevajo in odštevajo na pamet, bo množenje igračka.

Tehnično pravilno je, da se razvija pojem množenje v smislu Lavtarjeve metode s seštevanjem enakih seštevancev. Kako se to proizvaja, je vsakemu učitelju itak znano, v naslednjem hočem samo iztakniti, kako je dovajati vse tri operacije v sklad, v enotnost, po principu analogije.

Izvedimo n. pr. na znan način na osnovi poočitovanja znani obrazec na tabli:

$$\begin{array}{l} 2 = \qquad \qquad \qquad = 2 = 1 \times 2 \\ 2 + 2 = \qquad \qquad \qquad = 4 = 2 \times 2 \\ 2 + 2 + 2 = \qquad \qquad \qquad = 6 = 3 \times 2 \end{array}$$

itd.

$$2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 = 22 = 11 \times 2$$

itd.

$$2 \times$$

4 smo dobili iz $2 + 2$, torej 2×2 itd. po vrsti

$$11 \times$$

22 smo dobili iz $2 + 2 + \dots + 2 = 11 \times 2$ itd. po vrsti

2 je samo 1 krat napisano = 1×2

Naštejte ta števila! Koliko jih je? (Nebroj).

Odmišljanje:

Ta števila imenujemo dvojnike (ali mnogokratnike števila 2). Dobimo jih vsak čas hitro, ako izhajajoč od števila 2 vedno 2 prištevamo. Vaja.

Moramo jih pa znati na pamet po vrsti naprej in nazaj.

Kaj nam povedo ti dvojniki?

Dvojniki povedo, kolikokrat po 2 so . . .

Utrditev:

1. Naštej dvojnike do 30 (50, 80, 40, itd).
2. Naštej dvojnike nazaj od 70, (48, 60 itd.).
3. Učitelj imenuje poljuben dvojniki (najprej samo v krogu do 20, pozneje tudi v krogu do 40 (60, 80, 100) in učenci morajo povedati o vsakem, kolikokrat 2 da je.
4. Učenci proizvajajo baš to vajo sami, učitelj le dirigera.

5. Pismena šolska in domača vaja:

Povejte in napišite o vsakem dvojniki kolikokrat 2 je:

8, 12, 4, 10, 6, 14, 2, 18, 20, 16, 28, 30, 22, 26, 32, 24, 38, 40 (56, 48 itd).

$$\text{Izvedba: } 8 = 4 \times 2$$

$$12 = 6 \times 2$$

Prihodnje ure se navedene vaje 1 — 5 ponavljajo, potem pa začnemo vežbati narobe n. pr.:

6. Poiščite dvojnike iz:

$$\left. \begin{array}{l} 9, 5, 2, 7, 3, 6, 1, 4, 10, 8, 12 \\ 16, 11, 19, 13, 20, 15, 17, 14, 18 \end{array} \right\} \times 2$$

(Za 3. š. leto do 60, 80, 100, 120, 200).

Dosedaj navadne oblike poštevankine, namreč

$$1 \times 2 \text{ itd.}$$

$$2 \times 2 \text{ .}$$

itd.

Sploh ni treba posebej vežbati in na pamet učiti, vse te vrste vsebujejo že izčrpno navedene vaje. Namesto njih je boljje vaditi naštevaaaje dvojnikov (pozneje trojnikov itd.) naprej in nazaj.

Navadni postopek pri obravnavi dvojnikov (pozneje trojnikov, čveternikov itd.):

Ko umejo učenci o vsakem poljubnem dvojniku točno in sigurno določiti, kolikokrat 2 je, ko smo vseh 6 vaj do dobrega uvežbali, izvedemo po znanem Lavtarjevem načinu na tabli sledeči obrazec:

$$\begin{array}{l} \overbrace{2 \times} \\ 1 + 1 = 2 = 2 \times 1 \\ 2 + 2 = 4 = 2 \times 2 \\ \overbrace{2 \times} \\ 15 + 15 = 30 = 2 \times 15 \\ \text{itd.} \end{array}$$

Kako smo sedaj izvedli dvojniki 2 (4, 6 . . . 30 —).

Seštetli smo 2 enaka seštevanca pri vsakem slučaju.

Sledi izvajanje in odmišljanje spoznanj:

Dvojnike tudi dobimo, ako vsakokrat po 2 enaki številici seštejemo.

Kaj nam torej dvojniki še povedo?

Dvojniki nam povedo tudi $2 \times$ koliko so?

Slede analogne vaje kakor prej:

1. Učitelj pove poljubni dvojniki; učenci določijo v vsakem $2 \times$ koliko so.
2. Učenci vežbajo samostojno med seboj isto, učitelj samo dirigira.

3. Šolske in domače pismene vaje:

Napišite 28 koliko je vsak izmed naslednjih dvojnikov:

8, 10, 4, 6, 12, 2, 16, 20, 14, 18

28, 32, 24, 36, 22, 38, 40, 34, 20

4. Narobe:

Poiščite dvojnike iz

$$2 \times \left\{ \begin{array}{l} 3, 7, 2, 1, 5, 8, 4, 9, 10, 6, 13, 17, 11 \\ 14, 16, 12, 19, 15, 18, 20, 21, 24, 25 \end{array} \right.$$

5. Lahko se podaja tudi poštevanka v navadni obliki.

$$2 \times 1$$

$$2 \times 2$$

$$10 \times 2$$

Popolnoma po istem načinu in analogno predelamo trojnike, čveternike, peternike . . . deseternike in naposled enojnike.

Vse proizvajanje mnogokratnikov osnovnih števil spaja ista analogija in ker postajajo dvojniki s trojniki, s čveterniki, šesterniki vedno bolj identični, se pot neprestano krajša, obenem postaja snov učencem vse bolj jasna in umljiva. Učiteljeva skrb bodi, da se pridobljena spoznanja vedno tesnejše vežejo, čim bolj napreduje v vrstah poštevanka.

N. pr.:

24 je dvojniki, trojniki, čveterniki, šesterniki osmerniki in dvanajsterniki

torej je

$$\begin{aligned} 24 &= 12 \times 2 \text{ in } 2 \times 12 \text{ dvojniki (dvanajsternik)} \\ &= 8 \times 3 \text{ in } 3 \times 8 \text{ trojniki (osmernik)} \\ &= 6 \times 4 \text{ in } 4 \times 6 \text{ četverniki (šesternik)} \end{aligned}$$

Istotako:

$$\begin{aligned} 12 &= 6 \times 2 \text{ in } 2 \times 6 \\ &= 4 \times 3 \text{ in } 3 \times 4 \\ 36 &= 18 \times 2 \text{ in } 2 \times 18 && \text{(Domaće in šolske pismene vaje.)} \\ &= 12 \times 3 \text{ in } 3 \times 12 \\ &= 9 \times 4 \text{ in } 4 \times 9 \\ &= 6 \times 6 \text{ in } 6 \times 6 \end{aligned}$$

Po taki obravnavi vseh vrst množenja osnovnih števil (1×1) naj učenci utrjujejo in ponavljajo predelano snov na imenovanih številih, v kolikor je to možno na tej stopnji.

Merjenje. ($1 \text{ v } 1$). izvira neposredno iz podanega. Izvede se spet znani obrazec:

$$\begin{aligned} &\overbrace{1 \times} \\ 2 &= 2 = && 1 \times 2 \\ &\overbrace{2 \times} \\ 4 &= 2 + 2 = && 2 \times 2 \\ &\overbrace{3 \times} \\ 6 &= 2 + 2 + 2 = && 3 \times 2 \\ &\overbrace{6 \times} \\ 12 &= 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 = && 6 \times 2 \\ &\overbrace{10 \times} \\ 20 &= 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 + 2 = && 10 \times 2 \\ &\text{itd.} \end{aligned}$$

Kaj naj povedo dvojniki v prvo (kolikokrat 2 so).

Danes hočemo šteti, velikokrat je 2 v vsakem dvojniku.

$$\begin{aligned} 2 \text{ v } 4 \text{ je } 2 \times, & \quad \text{ker je } \overbrace{2 + 2}^{2 \times} \\ 2 \text{ v } 6 \text{ je } 3 \times & \quad \text{„ „ } \overbrace{2 + 2 + 2}^{3 \times} \\ 2 \text{ v } 30 \text{ je } 15 \times & \quad \text{„ „ } \overbrace{2 + 2 + 2 + 2 + 2}^{15 \times} \dots \end{aligned}$$

Danes bomo nadalje ponavljali, kar smo se svojčas o dvojniki učili, samo na drugi način. Namesto, da bi prašal velikokrat 2 so dvojniki, bom izpraševal, velikokrat je 2 v vsakem dvojniku. To je seveda skore isto, vendar je treba, da to tudi posebej vadimo:

Slede analogne vaje kakor prej:

1. Učitelj praša, velikokrat je 2 v poljubnem dvojniku (do 40).
2. Učenci sami opravljajo med seboj ta posel, učitelj dirigira.

3. Pismene šolske in domače vaje:

Kolikokrat je 2 v

(6, 10, 2, 8, 12, 2, 18, 14, 20, 16, 24, 28, 22, 30, 26, 34, 38, 32, 40.)

(V 3. šol. letu do 100.)

Po istem principu analogije se izvaja merjenje s številom 3 v trojnikih, s številom 4 v čveternikih, s številom 9 v deveternikih in s številom 10 v desetfcah.

Vse to se lahko predela v razmeroma prav kratkem času.

Deljenje: Ravno tako malo težav napravlja na temelju dosedanjega učencem deljenje na pamet.

Izvedimo za primer obrazec o trojnikih:

$$3 = 1 + 1 + 1 = 3 \times 1$$

$$6 = 2 + 2 + 2 = 3 \times 2$$

$$9 = 3 + 3 + 3 = 3 \times 3$$

$$30 = 10 + 10 + 10 = 3 \times 4$$

$$33 = 11 + 11 + 11 = 3 \times 5$$

$$36 = 12 + 12 + 12 = 3 \times 6$$

itd.

Učili smo se že, kaj nam povedo trojniki. Kaj nam povedo v prvo? Kaj v drugo? ($3 \times$ koliko so.) Pazite!

Na koliko delov smo razčlenili trojnik 3 (6, 9, 12 itd.).

Vsakega na 3 enake dele. En del se imenuje tretjina. Znati pa moramo, kolika je vsakokrat tretjina, ako trojnik na tri enake dele razčlenimo. Zato hočemo danes ponavljati, $3 \times$ koliko je vsak trojnik na ta način, da bom prašal, kolika je tretjina od trojnika.

Slede spet analogne vaje:

1. Učitelj vprašuje po tretjini poljubnih trojnikov (do 60, odnosno 120)

2. Učenci se sami izprašujejo, učitelj samo dirigira.

3. Pismena šolska ali domača vaja:

Kolika je (tretjina) $\frac{1}{3}$ od:

(9, 12, 6, 15, 3, 21, 18, 27, 33, 24, 36, 42, 51, 60, 48, 54, 45, 39, itd.)

4. Pri trojnikih, kakor pri naslednjih čveternikih, peternikih itd. lahko izvedemo zneske več delov skupaj n. pr.?

Koliko je $\frac{2}{3}$ od gornjih števil.

Tu se nam podaje ogromno gradivo za vežbanje v deljenju na pamet.

Istotako se izvajajo $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{5}$, $\frac{1}{6}$ od čveternikov, peternikov itd. Pri četrtninah določajo učenci najprej $\frac{1}{4}$ potem $\frac{3}{4}$ ($= \frac{1}{4}$) $\frac{2}{4}$, $\frac{1}{4}$), analogno se obravnavajo petine itd.

Tudi to poglavje se sorazmerno prav hitro predela, ako se je dosledno poučevalo po dosedanjem.

Vsako poglavje pa naj zaključuje računanje na pamet z imenovanimi števili (meterske mere, uteži itd.).

Množenje, merjenje in deljenje v 3. in 4. š. letu. Tu se v glavnem gradi na dosedaj predelani snovi na pridobljenem.

Najprej se izvajajo po redu vrste 1×1 za desetice (odnosno kasneje stotice, tisočice). Izvajati pa jih ni treba več iz prvotnih elementov na najprvotnejši način; gradi se na priznanem. N. pr.: Povejte mi vrsto dvojnikov za desetice! 2.0, 4.0, 8.0 — 10.0, 12.0 (dvanajstdeset — — 20.0 (dvajsetdeset) do 40.0 (štiridesetdeset) ali 400). S tako izgovarjavo si pač pomagamo, da naglašamo načelo analogije.

Kaj nam povedo dvojniki desetic?

- Povedo nam
1. kolikokrat 20 so
 2. $20 \times$ koliko so.
 3. kolikokrat 2 so.
 4. $2 \times$ koliko so.

Slede vaje kakor po prejšnjem (1, 2, 3, itd.).

1. Učitelj pove dvojnik, učenci kolikokrat 20 so, $70 \times$ koliko so, kolikokrat 2 so, $2 \times$ koliko so.
2. Učenci sami med seboj.
3. Pismene šolske in domače naloge

Načelo analogije je na tej stopnji učencem že prešlo v kri in meso, tako da se lahko odmišlja spoznanje:

Desetice se ravno tako množijo, kakor ednice, tudi za nje veljajo vse vrste 1×1 kakor za ednice.

4. Deseticam pridevamo v vrstah ednice n. pr. pri 4. vrsti.

1×40	1×43
2×40	2×47
3×40	3×48
10×40	10×45

Tudi tu se odvarja učitelju široko polje vsestranskih vaj, ki pa ne smejo nikdar kršiti principa skladnosti in analogije.

Na analogni način obravnavamo vrste 1×1 (dvojnikov, trojnikov itd.) za stotice najprej golih, potem s pridatki desetic in ednic.

4. šolsko leto. Analogno izvajanje vrst 1×1 (dvojnikov, trojnikov itd.) za desetine, stotine in tisočine.

Tudi je paziti na kombinaciji desetih z ednicami, oziroma na pridatke desetih in tudi stotin ednicam. N. pr.:

- 7×1.5
- 7×2.6
- 7×3.8

Vsako poglavje morajo zaključevati vaje z imenovanimi števili, v 3. in 4. š. letu seveda z večimenskimi števili.

Tudi tu je možno razločevati stopnje težkoč n. pr.:

- 1.) 6×40 p
- 2.) 6×49 p
- 3.) 6×2 D 80 p
- 4.) 6×3 D 76 p itd.

Kakor v 2., je merjenje in deljenje tudi v 3. in 4. šolskem letu kolikor možno združiti z množenjem in proizvajati po načelu analogije. Po dosedanjem ne bo nikomur težko, da si sam sestavlja primerno daljno pot in odgovarjajoče vaje.

Učenci poznajo mnogokratnike vseh osnovnih števil za ednice, desetice itd. — za desetine, stotine itd. Te navajamo pri merjenju in deljenju z večjimi števili, da jim je vedno in vsak čas v duhu na razpolago potrebni najbližji mnogokratnik najvišjih enot. N. pr.:

$$\frac{1}{3} \text{ od } 2584$$

Najbližji osmernik stotic = 24 sto $\frac{1}{3}$ od 24 sto = 8 sto

$$\text{Ostane } 184.$$

Najbližji mnogokratnik (osmernik) desetic = 16 deset.

$$\frac{1}{3} \text{ od } 16 \text{ deset} = 5 \text{ deset.}$$

$$\text{Ostane } 24$$

$$\frac{1}{3} \text{ od } 24 = 8, \text{ Skupaj } 328.$$

Isto pri merjenju.

Sedaj je treba pred vsem vaditi tudi merjenje in deljenje večimenskikh števil na pamet. N. pr.:

$$\frac{1}{3} \text{ od } 34 \text{ D } 79 \text{ p}$$

$$\frac{1}{3} \text{ od } 28 \text{ D} = 9 \text{ D}$$

$$\text{Ostalih } 6 \text{ D} = 600 \text{ p, } 600 \text{ p} + 79 \text{ p} = 679 \text{ p}$$

$$\frac{1}{3} \text{ od } 630 \text{ p} = 210 \text{ p}$$

$$\frac{1}{3} \text{ od ostalih } 49 \text{ p} = 16 \text{ p}$$

$$\frac{1}{3} \text{ od } 34 \text{ D } 79 \text{ p} = 11 \text{ D } 97 \text{ p}$$

Skrajno neumestno in kvarljivo se mi zdi, ako že v 3. šolskem letu učenci vadijo pismenih operacij.

Primeri: 26

18 primeri so absurdum.

$$\frac{18}{44}$$

Istotako: 28×6

$$168$$

S pismenimi operacijami začnemo pravilno še le v 4. š. letu, kjer organsko vznikne potreba, da umemo vse operacije izvrševati na brzo roko, ker imamo vedno bolj opravka z večjimi števili: (številni krog do 1,000,000).

Kdor pa ni že v 3. šolskem letu postal dober računar na pamet, temu tudi pojasnjevanje pismenih operacij ne more več pomagati.

ELIZA KUKOVČEVA:

Zgodovina domačega kraja.

(Učna slika za nižjo stopnjo 2. in 3. š. leta.)

Uvod. Vprašamo: »Ali je bilo v našem kraju vedno tako, kakor danes?« Odgovor: »Ne! Ni bilo vedno tako!« Zgodovina nam o tem pripoveduje. Skoraj v vsaki hiši imajo knjigo, v kateri je popisano, kako se je godilo na svetu od stvarjenja sveta do danes. Imenujemo to knjigo sv. pismo. Ali sv. pismo pripoveduje, kako se je godilo na Jutrovem. Imamo pa tudi knjige, ki popisujejo, kako se je godilo v našem domačem kraju v Stoprcah.

Primeri:

1. **Jamarji.** Kmetič je našel pri oranju v zemlji starinske reči. To so ostanki nekdanjih prebivalcev naše pokrajine:

Že 2000 let pr. Kr. so bivali v naši pokrajini ljudje. Hiš niso imeli. Stanovali so v skalnatih votlinah Boča. Njiv niso obdelovali. Redil jih je lov. Oblačili so se v kože ubitih živali. Brez prestanka so se morali bojevali z divjimi zverinami: medvedi, volkovi, divjimi prasiči. Orodje in orožje so si narejali iz kamenja in kosti. To dobo imenujemo kameno dobo. Poleg posod in orodja iz kamene dobe so našli tudi ožgane in objedene človeške kosti. To je znamenje, da so bili ljudje v kameni dobi ljudožeri. Ker so ljudje v kameni dobi stanovali v skalnatih jamah, jih imenujemo jamarje.

2. **Mostiščarji.** Pozneje ljudem ni več ugajalo, stanovati v jamah. Na mestih, kjer je bila Dravinja plitva, so zabijali v dno kole in položili čez nje mostove, na katerih so si postavili svoje kočje. Te kočje so bile lesene, večinoma okrogle, pokrite z deskami, slamo in praprotjo. V tleh je bila na sredi napravljena odprtina, da so mogli zajemati vodo ali loviti ribe. Redili so že koze. Žita niso pridelovali; namesto žita so imeli kostanj, bukovico, vodni orešek.

3. **Gradiščarji.** Okoli l. 1300 pr. Kr. naučili so se naši predniki zidati. Postavili so na Boču gradišče. Obdano je bilo z nasipi in visokimi plotovi, da ni mogel sovražnik blizu. Gradiščarji so izdelovali orodje in orožje iz bakra in bronu. To je bronova doba. Gradiščarji so že imeli tkano obleko in klobuke. Udomačili so že konja za ježo in vprego. Svoje mrličje so sežigali. Pepel so shranili v lončeni posodi, imenovani žara. V žaro so dodali pepelu doto, nakrasnice iz bronu, stekla, jantara, itd. Nekateri gradiščarji so govorili ilirski jezik, drugi zopet keltski jezik. Na Boču so bivali Iliri, istotako v Krapini. V Rogatcu so bivali Kelti. Ilirsko gradišče na Boču je videti še dandanes kup razvalin.

4. Rimljani. Rimljani so prišli iz Italije. Zaslužili Ilire in Kelte. Naučili pa so jih tudi marsičesa koristnega. Zgradili so cesto iz Rogatca na Ptuj. Postavili so lepe domove; pod je bil tlakovan; stene popleskane in poslikane. Visoko so cenili zlasti snago telesa. Imeli so v svojih hišah kopalnice. Prodajali so tkano obleko. Zasadili so v naši pokrajini fižol, buče, kumare, breskve, vinsko trto, razno sadno drevje. Pridelovali so žito: ječmen, oves, pšenico, rž, proso. V Slatini so napravili zdravilišče, v Krapini pa toplice.

Rimljani so bili malikovalci. Na Donački gori so postavili tempelj. V templju je bila podoba bika, vklesanega v kamen. To je bil malik Mitras. Rimljani so mu izkazovali božjo čast. Na žrtveniku so mu sežigali klavni dar, jagnje ali junca.

Rimljani so pisali rimske pismenke, črke in številke. Iz Rima sta prišla krščanska blagovestnika. Oznanila sta v naši pokrajini sv. Kristusovo vero. Bila sta to sv. Mohor in Fortunat. Mnogi domačini so se dali krstiti. To so bili prvi kristjani. Postavili so cerkve v Rogatcu, v Žetalah.

Neverniki so preganjali kristjane, mučili so jih in morili. Bilo je mnogo mučencev, sv. Neža, sv. Donat, sv. Boštjan i. dr. Kristjani so bežali iz Rogatca in iz Žetal v naš stoprški kraj, kjer so bile takrat še neobljudene goščave. Postavili so na hribu cerkev sv. Mohorja. Na gori so porušili poganski tempelj in na istem mestu postavili cerkev sv. Donata. Odtod ime Donačka gora.

5. Huni. L. 375 po Kr. so se prikazali v naši pokrajini Huni. Prijezdili so od izhoda. Dirjali so proti zapadu. Bili so to divjaki. Hiš niso imeli, zemlje niso obdelovali ne v Boga verovali. Obleko so ropali Rimljanom. Z lokom so znali spretno in uspešno metati puščice. Bili so jezdec, na svojih konjih takorekoč prirastli. Jezde so se bojevali, jezde so obedovali, jezde so celo spali. Jezde so se posvetovali. Stanovitnega domovanja niso imeli. Premikali so se od kraja do kraja. Pobijali so ljudi; požgali so domove. Opustošili so našo pokrajino, ki se je zopet spremenila v divjino.

Hunom je kraljeval Atila, t. j. Šiba božja. Od tega kralja je šel velik strah po svetu. V spomin na hude Hune imamo pripovedko s »peso-glavcu«.

6. Sloveni. Okoli l. 600 po Kr. so se prikazali v naši pokrajini Sloveni. Postavili so si lesene koč. Špranje so zadelali z mahom. Pokrili so koč z vejami ali s slamo, pozneje z deskami. Prostor med stenami in streho so imenovali izbo. Ob steni je bila klop. Mizo so imenovali stol. Okoli stola so sedeli na tleh. Tudi peč so imeli, toda brez dimnika. Skozi stene so napravili nekaj okroglih lukenj. To je bila luknja za oko »okno«. Ležali so na tleh na slami ali stelji. To je bila postelj. Obdelovali so po-

Ije, redili živino, negovali sadno drevje in čebele. Najljubša pijača jim je bil med. Tudi vinorejo so umeli. Bili so poganske vere. Verovali so v več bogov. Perun ali Svarog, Svetovid, Triglav. On oklepa nebo in zemljo. Orje z ognjenim plugom. Kadar grmi, tedaj se Perun krega. Bila so mu posvečena nekatera zelišča, praprot in modra lilija, perunika. Zatikali so ta zelišča za podboje duri. Beseda Perun pomeni toliko kakor Stvarnik. Perunu na čast so žgali krese; plesali so okrog kresa, sežigali poljske pridelke. Perunu na čast so obhajali praznik koleda ali badnjak. V spomin na ta praznik še dandanes koledujejo pevci. Perunova sinova sta Solnce in Mesec, hčeri pa Zora in Danica, dve zvezdi večernica in jutrnica. Bog Radogost varuje popotnike. Strašno maščuje vsako negotoljubnost. Vsak, ki je prišel v hišo, znanec ali tujec, je bil gostoljubno sprejet. Kar je hiša premogla jedi in pijače, vse mu je bilo na ponudbo. Ta lepa navada se je ohranila do danes. Radogosta brat je Kurent ali Pust (fašenk). Njemu na čast so noreli in popivali. Ta navada je še dandanes. Morana je bila boginja smrti. Njej na čast so služili »sedmine«. Truplo je bilo pokopano. Pokopališče so imenovali »Žale«. Še dandanes imamo v Stoprcah kraj, ki je tako imenovan. O duši so verovali, da pride v raj ali noč. Hudobna duša pride k besom v noč. Trupla so tudi sežigali. Spomenike na rajne so imeli narisane ali iz lesa izrezljane. Hranili so jih v hiši. Vesna je bila boginja pomladi. Ko je skopnel sneg, so praznovali obujene Vesne. Imenovali so ta praznik »Vuzem«. V slovesnem sprevodu so prenašali podobo Vesne. Rojenice so določevale novo-rojencem usodo. Vile so bile lepe, mlade deklice zračnih teles, odete v belo tančico. Bile so ljudem prijazne. Čatež je bil napol človek, napol kozel. Stanoval je v strmih gozdnih pečinah.

7. Sv. Ciril in Metod. L. 868 prišla sta v naše kraje blagovestnika sv. Ciril in Metod. Poučila sta naše pradede o sv. veri Kristusovi. Sv. Ciril je izumitelj cirilice. Spisal je prvo slovensko knjigo. To so bile mašne bukve.

Naše farne cerkve v tej dobi še ni bilo, ne cerkve na Ložnem ne sv. Ane. Služba božja se je vršila v cerkvi sv. Mohorja. Tam je tudi bilo pokopališče. Župna cerkev pa je bila daleč tam na vznožju Pohorja v Hočah. Od tam je po štirikrat na leto prijezdil gospod kaplan maševat. Za Mohorjevo (12. juli) so prišli romarji. Dobili so 200 dni odpustkov. Tudi sejem se je vršil ta dan pri cerkvi sv. Mohorja, visoko na hribu.

8. Turki. V 14. stoletju je nastopila huda nadloga za naše prednike. Prišli so iz Azije hudi Turki. Osvojili so si krščanski Carigrad. Vrgli so krize s stolpov in namesto križa postavili polumesec in konjski rep. Imenovali so cerkve džamije. Dalje in dalje so silili proti severu. Srbi so se jim postavili v bran. Na Kosovem polju (glej zemljevid na lepopisnici) je bila 28. junija (Vidov dan) l. 1389. bitka. Bila sta se car Lazar in sultan Murat.

Srbi so bili pobiti. Zato je bil ta Vidov dan dan žalosti. Turki so silili dalje proti severu. Požigali so, morili, ropali in v sužnost vlačili ljudi. Hudi Turek je nataknil detece na svojo sulico. Očeta in mater pa je dejal na lanec, kakor živino. Potem ju je vlekel s seboj. O, kake bolečine je trpelo detece! O, kako se smililo roditeljima! O, kako so bili ujetniki nesrečni!

Turki so prijezdili prav pogostoma v Žetale, Rogatec in na Ptujsko goro. Domačini pa so bežali pred njimi v stoprške gozde. Tu so bili varni. Semkaj Turki niso pridrvili.

V žetalski cerkvi so Turki nastanili konjski hlev. Krščanski begunci pa so v tej dobi opravljali svojo službo božjo v cerkvi sv. Mohorja v Stoprcah.

Tudi Donačka gora je imela v tem času važen posel. Na njenem vrhu je bila vedno pripravljena grmada. Brž, ko so se Turki prikazali v Žetalah, hiteli so Žetalčani na Donačko goro. Ponoči so užgali grmado. Daleč se je svetil kres in naznanjal kristjanom strašno novico: »Turek je tu! Bežite! Skrite se! Pripravite se na boj!«

9. **Kralj Matjaž.** V turških časih je kraljeval kralj Matjaž. Včasih je stanoval v majšperškem gradu. Jumaško je pobijal Turke, zato so ga naši pradedi zelo ljubili. Ko je l. 1493. umrl, niso hoteli verjeti, da je rajni. Rekli so: »Skril se je v Donačko goro. Tamkaj spi v podzemski votlini.« Mnogo je pravljic o kralju Matjažu.

10. **Kmetški upori.** Za turških časov je bila v Stoprcah še sama goščava. Zemlja je bila last menihov, ki so stanovali na Hamrah. V stoprških goščavah so se nastanili begunci iz Žetal in s Ptujске gore. Bili so to meniški oferji (gostači). Še dandanes se reče kmetiji v Stari grabi »na meniškem.« Znano je, da so v tisti dobi stale že te-le hiše: Vrbe, Vodole, Vrbane, Koržetova v Ordini, Leskovarjeva v Sveči. Takrat so tej hiši rekli »Esova.«

a) **Zločin v Rajbojniku.** Svečljani so brez dovoljenja pasli svojo živino po meniški zemlji. Menihom to ni bilo všeč. Prišli so večkrat v Svečo in tudi v Stoprce gledat svojo zemljo. Ako so zalotili tujo živino na svoji paši, so se kregali. Najbolj se je kregal menih Damijan. Tega so začeli Svečljani črtiti. Zmenili so se, da ga hočejo ubiti, ko zopet pride v Svečo.

Prišel je. Es ga je zvalil v svojo klet. Ponudil mu je kruha, klobas in vina. Med tem tiho pridejo sosedje, vsak s sekuro v roki. Menih je brez skrbi jedel in pil. Nič hudega ni slutil. Tedaj ga udari eden izmed Svečljanov po glavi. Grozno je menih zavpil. Potem se je zgrudil na tla. Kri se je vlila iz strašne rane in zmočila klet. Še drugi so udarili meniha s sekuro, dokler ni bil mrtev. Potem so ga ponoči pokopali v gozdu, v Prašniku.

To je bil grozen zločin. Brž drugo jutro so prišli hamerški menihi iskat brata Damijana. Našli so ga umorjenega in pokopanega. Sedaj so poizvedovali kdo je Damijana ubil. Zločinci so drug drugega izdali. Orožniki so vse prijeli in jih odtirali na Hamre. Tam jim je krvnik odsekal glave. Zločin Svečljanom ni donesel drugega ko smrt in sramoto.

V spomin na ta dogodek imenujemo še dandanes kraj, kjer se je zločin dogodil, Razbojnik. Pravijo, da so se časih o polnoči prikazale lučice v Prašniku tam, kjer so bili pokopali menihi.

b) Grad pri Sv. Ani. Blizu Sv. Ane so razvaline gradu. Vidimo le še nekaj porušenega zidovja. Lisice imajo v tem zidovju svoj brlog. To je bil v starih časih grad. Tukaj sta stanovala grof Viljem in grofica Gisburga. Kmetje okoli Sv. Ane so morali graščaku delati roboto. Brezplačno so mu morali kopati vinograde, obdelovati njive, spravljati seno itd. Morali so dajati desetino t. j. od pridelkov, ki so jih doma pripravili, so morali prinesiti desetino v grad in oddati graščaku, vsak deseti snop, vsako deseto zelnjo glavo, vsako deseto mero fižola itd. Toda plačila niso dobili.

Robota in desetina sta kmete silno težili. Nekoč se zbero in gredo v grad nad grofa. Grozili so mu, da ga ubijejo, ako takoj ne pobegne. Grof se je ustrašil ter pobegnil. Grofica je ostala sama v gradu. Vpregla je v svoj voziček osla ter se odpeljala. Prazni grad se je polagoma porušil.

11. Pričetek cerkve in šole. Naša cerkev je zelo stara. Zgradili so jo begunci v turški dobi l. 1473. Ali bila je samo podružnica Majšperka. Leta 1787 so postavili župnišče. Stoprce so dobile župnika. Tako je nastala župnija. Leta 1907 je bilo župnišče prenovljeno; l. 1910. pa je bila prenovljena cerkev.

Šolo so dobili Stoprčani šele l. 1819. To je bila stara šola, sedaj Drogenikova trgovina. Stara šola je imela le 1 razred in 1 učitelja. Bila je enorazrednica. Leta 1893. so postavili novo šolo. Odslej je bila dvorazrednica. Imela je samo pritličje. Leta 1916. so dozidali nadstropje in v njem še dva razreda.

Pripomba. Predstoječa snov je ilustrovana s primernimi risbami in zemljevidom, kajti deco le slike mičejo, besede pa so jim prazen jek; da pa se kratki odstavki zgodovinske snovi pripravi še primernejše otroškemu umevanju, se vpletajo vanjo tudi razne pravljice in pripovedke.

9.* Zanožka z seda raznožno.

10. Prednožka. S kratkim zaletom (3—6 korakov) in prijemom z d. roko na hrbet, odriv z levo nogo preskok prednožno v d. Na drugo stran.

VIII. 1.* Vsed raznožno v sedlo — vskok skrčeno v oporo čepno — vzravnavna — seskok v stran.

2.* Vskok skrčeno v oporo čepno v sedlo (ali na prednji ročaj) — s preprijemom na vrat (na prednji konec konja) opora ležno za rokami — raznožka naprej.

3.* Vsed raznožno v hrbet navzad s celim obratom v l. (d.) (= vsed zanožno strižno) — preprijem pred telo — vskok klečno sonožno — seskok zanožno v stran.

4.* Vsed raznožno na hrbet navzad s celim obratom v l. (d.) — preprijem pred telo — raznožka naprej.

5. Vskok klečno na hrbet — vskok v stojo brez pomoči rok (varstvo!) — seskok v stran.

6.* Vsed raznožno na hrbet pred rokami — strig prednožno (s celim obratom v l. (d.) — sesed zanožno v stran.

7.* Strig zanožno (s celim obratom v l. (d.) v vsed raznožno.

8. Prednožka v l. (d.) čez hrbet.

9.* Preval naprej: vskok skrčeno v oporo čepno na hrbet — z oporo glave ob konja (s krčenjem lehti) in odzivom nog preval naprej v sed raznožno — sesed zanožno v stran.

2. Konj na šir z ročaji.

Učni načrt:

VI. Vskok v oporo klečno. Vskok v oporo čepno in v stojo na konju.

VII. Vzpora spredaj. Vsed odnožno in prednožno. Vskok skrčeno in preskok skrčeno. Preskok izpomolno, odbočno, zanožno, prednožno.

VIII. Premah skrčeno iz vzpore. Strig skrčeno. Meti odnožno, prednožno, odbočno. Vskok raznožno.

Vaje:

S kratkim zaletom, prijemom za ročaje in odzivom sonožno:

VI. 1. Vskok v oporo klečno — seskok nazaj.

2. Vskok v oporo klečno enonožno, zanožiti (odnožiti) z drugo.

3. Vskok v oporo klečno — vzravnavna v klek — seskok naprej (s pomočjo učitelja).

4. Vskok v oporo klečno — vzravnavna v stojo na konju — seskok naprej.

5. Vskok skrčeno v oporo čepno — seskok nazaj.

6.=5., opora čepno enonožno, zanožiti (prednožiti) z drugo nogo.

7. Vskok skrčno v oporo čepno — vzravna v stojo — seskok naprej.

VII. 1. Vsed odnožno z l. (d.) ven (zunaj rok) — sesed odnožno nazaj.

2. Vsed odnožno z l. (d.) noter (noga med rokami) — sesed odnožno z d. (l.) naprej.

3.=2., celi obrat v d. (l.) — sesed odnožno z d. (l.) nazaj.

4. Vsed prednožno z d. (l.) ven — sesed prednožno z d. (l.) nazaj.

5. Vsed prednožno z d. (l.) noter — sesed odnožno z d. (l.) nazaj.

6.=5., celi obrat v l. (d.) — sesed odnožno nazaj.

7. Vzpora spredaj na ročajih.

8. Vskok skrčno v čepenje na konju, odročiti — vzravna v stojo — seskok naprej (seskok tudi s $\frac{1}{2}$ in celim obratom).

9. Vskok v oporo čepno odnožno z l. (d.) — seskok nazaj.

10. Preskok skrčno v stojo na tleh (= skrčka).

11. Vskok izpomolno zl. (= skrčno z d., odročiti z l.)

12. Preskok izpomolno z l. (d.).

13. Vskok odbočno v l. v oporo ležno na vrat (z d. bokom h konju). odročiti z l. — seskok naprej.

14. Preskok odbočno v l. (d.) = odbočka.

Učitelj prijema telovadce za d. (l.) zapestje iz d. (l.) nadleht. Začetkoma je učenec težavno prekoračiti konja z uleknjenim telesom. Pokaži in opozori, da se telo zamore ulekniti le tedaj, ako l. (d.) roko izpusti pravočasno ročaj. Doskok bodi v počep z odročenjem, iz počepa se vzravnamo s priročenjem. — Spretni telovadci naj preskakujejo preko klobuka, ležega na konju.

15. Preskok zanožno v l. (d.) z upognjenim trupom.

16.=15., z uleknjenim trupom = zanožka.

V letu nad konjem je prednji del telesa obrnjen h konju, pri doskoku smo z bokom ob konju.

17. Prednožka čez vrat. Po odzivu se obrne trup v l., t. j. z d. bokom h konju, in obe nogi se dvigneta v prednoženje. V tem položaju preskocimo konja. Po doskoku smo z l. bokom ob konju. — Na drugo stran prednožka čez hrbet.

VIII. 1. Z naskokom vzpora spredaj — premah skrčno z d. (z l.) naprej — premah skrčno z drugo nogo naprej v vzporo zadaj — seskok naprej.

2. Premah skrčno sonožno v vzporo zadaj.

3. Iz vzpore spredaj premah skrčno v stojo na tleh.

4. Strig skrčno. Premah skrčno z l. naprej — premah skrčno z l. nazaj in sočasno premah skrčno z d. naprej — premah skrčno z d. nazaj — seskok. Na drugo stran.

5. Iz vzpore spredaj premah odnožno z l. (d.) naprej ven — premah odnožno z l. (d.) nazaj v vzporo spredaj — seskok nazaj.

6. Iz vzpore spredaj premah odnožno z l. (d.) naprej noter — premah odnožno z d. (l.) naprej — seskok naprej.

7. Iz vzpore spredaj premah odnožno z l. (d.) naprej noter — premah odnožno z l. (d.) nazaj in seskok nazaj.

8. Iz vzpore spredaj premah odnožno z l. (d.) naprej noter — premah prednožno z l. (d.) nazaj (l. noga čez d. ročaj) v vzporo spredaj — seskok nazaj.

9.* Z zaletom in odzivom sonožno vskok raznožno pokrčenih nog zunaj ročajev (trup upognjen) — seskok na desko nazaj.

10.*=9., seskok naprej.

11.* Vskok raznožno napetih nog in takoj seskok naprej.

12. Z zaletom in odzivom sonožno vsed prednožno z d. v sedlo — cel obrat v l. v vzporo jezdno — premah odnožno z l. nazaj v vzporo spredaj — seskok nazaj.

13. Vsed prednožno z d. v sedlo — presed odnožno z l. naprej v sed sonožno v sedlu — vzpora zadaj — seskok naprej.

Ponavljjanje preskokov skrščno, odbočno, izpomolno, zanožno, prednožno (gl. VII. 10.—17.).

KULTURA.

BOŽO RAČIČ:

ALBERT SIČ: NARODNI OKRASKI NA ORODJU IN POHIŠTVU.

Kr. zaloga šolskih knjig in učil v Ljubljani je izdala za zbirko pisanic lepo zbirko okraskov na orodju in pohištvu. Marljivi profesor Sič si je nadel za težavno nalogo izdati našo narodno umetnost v tisku, da se zopet razširi med narodom. Zdi se nam, da je njegova prva zbirka vezenin najbolje uspela, ker ima res praktičen pomen. Predloge se s pridom uporabljajo za narodno vezenje, ki se vedno bolj razširja. Vse druge zbirke pa bodo za enkrat praktično manjšega pomena, zlasti ker naše občinstvo ni vzgojeno v tem duhu. Agilno društvo »Probuda« pa pripravlja v tem oziru naravnost velikansko delo, katerega uspehi se počasi že kažejo. Zanimiva bo bodoča zbirka prof. Grebenca, ki bo pokazal praktično uporabo nar. okraskov in stila. Kajti poživljenje narodne umetnosti je mogoče le na ta način, da se ornamentni in razne nepraktične oblike pri stavbah, pohištvu in posodju, pa tudi pri nošah primerno modernizirajo, ker se v originalni obliki nikakor ne vpeljujejo. Lepo napreduje tudi naš državni zavod za žen. domačo obrt v Ljubljani, kjer se na moderne bluze i dr. vezejo narodni motivi.

Druge zbirke bodo za sedaj težko našle pot v delavnice podeželskih obrtnikov, ker se naš narod brani takih stvari, ker so — »prekmečke«. Stvar mora propagirati inteligenca s tem, da se oprime sama stila in si daje delati pohištvo i dr. v tem smislu. Potem bode tudi naš narod segel po tem, kar vidi pri »gospodi«, ki jo sicer tako

rad posnema. Vidimo, da začenjajo tudi kmetiška dekleta zopet z nar. nošo, ker nosijo tudi gospe in gospodične. Pa k označeni zbirki sami! Tekst o njej je skoraj prekratek in važno bi bilo pridati posameznim slikam tudi nahajališča, ker je to v marsičem važno. Zato naj dodamo sledeče:

Vstvaritelj narodnega stila je naš preprosti človek, ki je zdrav, samonikel umetniški talent. O tem se baš mi učitelji lahko prepričamo pri šolski deci, med katero je vedno kaka posebnost. Tam ob pastirskem ognju najdemo malega umetnika vsega vtopljenega v svoje delo, ki ga ravno končuje njegov nerazdružljivi prijatelj — pipec. Od dela ga navadno odtrga sosedov klic ali tudi leskovka, ker je zašla živina v škodo. Taki talenti postanejo navadno obrtniki samouki, ki delajo časih prav čedne stvari. V kolikor odgovarjajo potem praktičnosti in okusu naroda, toliko se tudi razširijo več ali manj. Ponekod pride obrt v nekako rodbinsko last, ki traja po več rodov. To nam potrjuje avtor, ki pozna robine Zihelrov, Šubicev in Riharjev. Vsem prednjačijo Šubici, ki so zapustili našemu narodu krasne spomenike slikarske umetnosti. Tudi mladi nadarjeni slikar Rajko Šubic je potomec slavnih Šubicev. Sploh je opazati, da je Škofja Loka in okolica mnogo pripomogla k razširjenju — povzdigi narodne umetnosti. Ne bilo bi prav, če ne bi omenili, da je prišlo mnogo lepih stvari tudi iz uršulinskega samostana med narod. Navadno ima vsak umetnik nekaj individualnega, kar najdemo tudi pri preprostih — »narodnih.« Drugi posnemajo ali tehniko ali obliko. Če kopira n. pr. okraske kakega samouka drug obrtnik, se razširijo kmalu po okolici in postanejo — moda. To tvori potem svoj rajon, kjer imajo vsi okraski enoten značaj. Drugi kraji imajo zopet svoje — več ali manj okusne, boljše ali slabše kompozicije. Bolj pa ko je stvar trpežna in dragocena, dalje časa trpi in zato izpremembe niso tako vidne.

Skrinje so bile že od nekdanj najvažnejši del nevestine bale in zato ni čudno, če se jim je posvečalo več pozornosti kakor ostalemu pohištvu. Ker pa je bilo odjemalk vsako leto dovolj, se je naredilo škrinj mnogo in zato so tudi tako različne.

Potujoči obrtniki so bili preje bolj v navadi kakor pa danes. Zato ni nič čudnega, če najdemo včasih med enotno ornamentiko tudi kako posebnost. To je pustil navadno tujec, ki je delal v vasi nekaj časa. Belokrajina ima n. pr. viden znak južne ornamentike. Vretenca in velika preslica spadajo v ličko krjavsko županijo, odkoder so se Beli Kranjci naselili in prinesli tudi svojo ornamentiko s seboj. To velja za Vinico z okolico, Žuniče, Bojance in Marindol.

Preslice, kakršne vidimo na 5. sliki, rabijo obmejne Hrvatice in naši domači kajkavci. Pri teh preslicah je široka ploskev le redko ornamentirana, izrezane so take preslice navadno le po robih. Škoda, da ni preslic še iz drugih krajev n. pr. gorenjskih.

Omare vsaj preje niso bile v vsaki hiši, zato so tudi precej redke. Dobijo pa se tudi na Koroškem in na Štajerskem. Mariborski muzej hrani lep eksemplar iz Marije Snežne pri Cmureku. Stara bo v kratkem 200 let.

Bolj dragoceno pohištvo zlasti po trgovskih in meščanskih hišah je bilo okrašeno z različnimi vložki ali pa reliefi. V tem oziru prednjačijo zopet škrinje.

Tudi tesarji so radi ornamentirali svoje delo. Po deželi so bili navadno tesarji in mizarji v eni osebi. Na lesenih obojih ob strani streh najdemo navadno line v podobi izrezanih src ali monštranc ali pa oboje. Tudi stebrički so bili preprosto izrezani. V Beli Krajini najdemo stebričke prav tako izrezane, kakor so vretenca v sredi. Ta način sega preko vse Bosne daleč v Srbijo. Na lesenih hodnikih najdemo mnogokrat srčaste izrezke ali tudi paranteze z manjšimi ali večjimi loki. Izrezani hodniki imajo poleg lične vnanjosti tudi praktičen pomen. Mali otroci so spravljani na hodniku, kadar ljudi ni doma. Skozi odprtine lahko gledajo na cesto in se ni bati da bi popadali čez, kar se v slučaju, če so hodniki celí in otroci preradovedni, lahko zgodi.

Ornamente najdemo dalje tudi na volovskih jarmih, vozovih, nečkah ali kodnjah, žličnikih itd. Opaža se pa, da industrija zlasti grafična uničuje naravnost katastrofalno domačo slikarsko obrt. Včasih so prenašali krošnjariji težke tovore na steklu slikanih slik, ki so bile tako priljubljene pri naših ljudeh. Danes je ta obrt popolnoma prenehala. Popreje so vabile k čebelnjakom že številne z različnimi nadvse originalnimi prizori naslikane končnice. Danes stojte nekateri čebelnjaki brez vsakih okraskov, kvečjemu trgovsko s številkami opremljenimi panji. Škoda! Z različnih križpotov so izginila pa tista lepa znamenja, ki so nas spominjala nesreč, ubojev itd. na tistih krajih. Razne kapelice so hranile včasih prav lične oljnate slike ali kipe svetnikov. Vse to je propadlo ali še propada. Mesto ročnih narodnih izdelkov vidimo razne »popančke«, neokusne porcelanaste ali steklene figurice, ki so v neutešeni lakomnosti kapitalistov uničile zadnjega rezbarja samouka in s tem tudi nekdanjo idilično našo slovensko vnanjost. Glede zbirke še to. Pri pisanicah se je poznalo že precej, da so črte preveč oglašene, tu je pa to že skoraj občutno. Prevelika simetrija naravnost ubija slikovitost. Chromophototipija je edino primerna za narodopisne stvari — škoda, da je predraga. Žal, da so klišeji jako slabi. Litografija je pa izvedena naravnost odlično, kakršne nismo bili preje vajeni doma. Za mlado Čemažarjevo podjetje je to lep uspeh.

DUHOVNA ORGANIZACIJA UČITELJSTVA.

(Poročila.*)

Ped. did. krožek v Mariboru.

Duhovna organizacija, kakor čitamo o njej v »Pop.« štev. 1/2, je potrebna in ta potreba jo je tudi rodila. Želeti bi pač bilo, da procvita in uspeva ter zmagovito pohodi v zadnjo gorsko vas k vzgojiteljem — učiteljem naroda v narodov in naš stanovski dobrobit.

Širokopotezni načrt, ki je objavljen, lahko razširi organizacijo po vsej domovini in se tesno oklene krajevnih razmer. Povsod bodo znali za pedagoški študij vneti učitelji najti pota, ki jih bodo vodili k cilju.

Morda čaka pionirje naše mlade organizacije najtežje delo, da se jim posreči zbuditi zanimanje za pedagogiko. Ali ne izgubite poguma, temveč skušajte sami z zanimivimi predavanji zbuditi interes za pedagoška vprašanja. In videli boste, prihajali bodo in z vami enako z ljubeznijo razmotrivali vprašanja, vedno novejša in lepša, ki nam jih prinašajo novejša pedagoška raziskavanja, nova socialna doživljanja, nove potrebe. Kdor pa se bo vglobil še sam v dobro pedagoško literaturo, temu se bo odprl nov svet, vreden, da se vglobi vanj, da ga spoznava in mu služi.

Tudi v Mariboru še dolgo nismo dosegli toliko kot bi želeli. Iščemo in iščemo, da bi našli ono pot, ki bi privabila veliko — vse učiteljstvo v Mariboru k predavanjem, ki bi jim priljubila pedagogiko in njene probleme. Ali ne obupamo! Neomajeno stojimo, ne strašče se tega, da se še niso spreobrnil vsi in da se morda tudi ne bodo. Večina pa je vendar za nami in nas podpira v našem stremljenju.

* Danes pričenjamo s poročili, kolikor nam jih je došlo dozdej, predvsem kot vzorec, kako nameravamo dajati pregled in pobudo. Delo je še povsem neorganizirano, videti pa je, da seme, ki je bilo vrženo, ne ostane brez sadu in da smemo pričakovati intenzivnega razvoja, kakor hitro se oprimejo ideje vsa učiteljska društva.

Urednik.

Knjižnica ped. krožka je pravi zaklad najboljše pedagoške literature. Zastopani so tu vsi pedagoški prvaki. Knjižnica posluje tedensko eno popoldne in je izposodila od januarja do 20. maja nad 60 knjig. To je pri velikem številu učiteljstva sicer še malo, a v razvojnem stanju je uspeh dovoljen. Težje je danes vprašanje nabave novih knjig. Naše denarnice so prazne in knjige vsak dan dražje. Ali ne vdamo se tudi tu iščemo novih virov in tuintam pride podpora in zopet so nove knjige tu.

Delo v krožku uspeva. Od februarja sem je priredil krožek 4 predavanja: Drag. Humek: Estetika v šolskem delu; Fr. Škof: Uvod v eksperimentalno psihologijo, poizkusi; Dr. Jurečko: O higijeni šolskih prostorov; A. Osterc: Novi šolski poizkusi v Nemčiji (referat poslan »Popotniku«.) V juniju se vrši še eno predavanje. Zimsko polletje obeta biti dosti živahniješe. Pripravljenih je še kupica novih tem in predavateljev.

Pri vsem tem delu pa se je pokazalo, da manjka krožku aktivnih članov. Dostikrat je primanjkovalo predavateljev. Zato je krožek osnoval v svojem okviru »delovno združenje«. Skupno delo naj daje nove pobude, naj omogočuje neprisiljene diskusije, pedagoška razmotrivanja in nove predavatelje. Tedensko dve uri sta namenjeni tem sestankom, h katerim ima pristop vsak član krožka. Prvo tako skupno delo je Dr. Matičević: Teorijska pedagogika in referat A. Osterca: Novi šolski poizkusi v Nemčiji.

Združenje šteje zaenkrat 10 članov, ki se prav točno udeležujejo sestankov. To število je zaenkrat pač še majhno ali morda je za pričetek pravtako najboljše. Delo v združenju je posebno živahno. Neprisiljenih diskusij, ki jih vsebuje tema se udeležujejo vsi. Vsak dodaje k vprašanju iz svojega izkustva in znanja. Ako končna rešitev problema po združenju tudi mogoče še ni najtočnejša, se ji pa vendar bližamo in se vračamo zadovoljni in oplojeni z mnogimi lepimi mislimi zopet k šolskemu delu k naši mladini. Upajmo pa tudi z bogatejšim spoznanjem in večjim zaupanjem v same sebe.

Za drugo polletje je namenjeno študirati cenitev inteligence in uvedba osebnih pol v onih razredih, kjer poučujejo člani združenja, in ako se obnese poizkus, bo sledilo za vse članstvo predavanje o načinu in uspehu tega poizkusa. Še mnogo drugih želj in načrtov ima združenje, ki jih bo skušalo realizirati, v kolikor bodo dopuščala sredstva in razmere.

Bodimo pa vztrajni v delu in ne pozabljajmo, da gradimo z duševnim delom boljšo bodočnost narodu in sebi. dė.

Svetovni mir in vzgoja. (Referiral B. Jurančič na učit. zborovanju v Ptuju dne 12. aprila 1923.)

1. **Krivci svetovne vojne.** Bliskovit razmah industrije je pospešil, da so narodi jeli misliti na špekulacije na svetovnem trgu. Narodi niso upoštevali drug drugega. V vsem javnem življenju je človeštvo ravnalo preveč pod vplivom egoističnih instinktov. Mase slovanstva so se zavedle svoje skupnosti in življenske moči. Vsa znanstvena in praktična politika narodov je bila preveč enostranska. Znana so nam imena: Machiavelli, Bismarck, Treitschke itd.

2. **Svetovni mir.** Nekateri narodi so sedaj pijani zmage; drugi užaljeni in ponižani sklepajo o načrtih, kako izbrisati blamažo. Velika antanta se je pobratila s pravico in sedaj živi v domišljiji, da je opravičena jo ponujati narodom premaganem in malčkom. Vse kaže, da se s takimi pojmovanji pripravlja modernejši vojni požar.

3. **Krivci krize svetovnega miru.** Pravilno razumevanje pojmov država, narod, človečanstvo še ni prodrlo v široke ljudske mase in njih voditelje.

4. **Izhod iz krize je v vzgoji.** Vzgoja pa ne sme temeljiti samo na ozkosrčni podlagi narodne ideje, ampak na človečanstvu, pravici in resnici. Če bo

vzgoja upoštevala glavno idejo človečanstva, bo tudi ideja naroda, katera izhaja pravzaprav iz iste.

5. **Naloga bodoče vzgoje.** Otresti se moramo narodnega in državnega fanatizma, da si priborimo objektivni pogled v svet. Vsako dejanje, mišljenje in hotenje mora biti v zdravi proporciji napram nalogi človečanstva. Če je v duši sami vtisnjen razredni red v tem smislu, da duševnost nadkriljuje materijalne funkcije, potem bosta plemenitost in red prodrla iz notranjosti, ter poplavila družabno življenje. Politične organizacije so odvisne od organizacije duš; današnje krize je kriva pomanjkljivost centralističnega principa v duši. Vzgoja mora usposobiti državljane, da bodo respektirali tuje interese in prepričanja, kakor svoje lastne. Enakopravnost in lojalnost omogočujeta zgornjo zahtevo. Kjer se upoštevajo omenjene smeri, tam je teren za kulturno in poglobljeno državo. Zmagati mora načelo: »Česar nočeš, da bi drugi tebi storili, ne stori ti drugim«. Potem se državljanska pedagogika ne bo več igrala s svetovno političnimi vprašanji. Foerster je napisal današnji dobri sledeči recept: Duševna organizacija se mora zvezati s človečansko. Postranski principi se morajo brezpogojno podvreči glavnim ter se v vsakem slučaju pokoriti vesti.

6. **V čem greši današnja šola.** Pravimo, da vzgajamo srčno. Ponavljamo stavek: Ne smeš mučiti živali in pokončevati rastlin. Pri zgodovinskemu pouku pa se nam širi lice, ko pripovedujemo o zmagi svojega naroda; o izgubi pa nasprotno. Omenjenemu etičnemu šolskemu stavku še pristavimo: Ne smeš moriti ljudi! Saj človeštvo ni samo za klavnico! Podajajmo zgodovino dela, iznajdb, duše, ne pa bitk, katere samo ponižujejo človeka in z njim nacionalno idejo.

7. **Militarizem.** Foerster pravi, da države ne brani samo orožje, temveč ideje, katere delujejo privlačno in ne puste nadkriljevati sovražnih afektov lastnih interesov in čustev. Pravilno moramo razumeti pojem mir. Nekateri ljubijo mir iz slabosti. Ne mir, ampak resnica je najvažnejše dobro, radi nje ne bo ločitev in konfliktov. Len mir pomehkuži, velika rastoča volja pa ustrahuje nizke strasti, ter utrjuje in oplemenjuje značaj mnogo bolj, kakor vsa junaštva bojnega polja.

8. **Moška vzgoja.** Pravi branitelj domovine in prijatelj miru je le tisti, kateri hoče z dejanjem in besedo ustvariti zdrav duh v vseh narodnih in človečanskih vprašanih. »Usode meča se menjavajo, železo potegne železo nase, večno čuva ekspanzivnost nraavnih moči, moč moralnih podjarmljenj«, kliče Foerster Evropi.

9. **Ženska vzgoja.** Zgodovina nas uči, kako velik vpliv so imele žene na velike može. So besede, ki razorožujejo besede, ki bude eksplozivne protučinke, pa tudi besede, ki krote demone, in besede, ki nas rešujejo pekla. Mislija žene ni v tem, da obvezujejo rane, katere so sekali može, ampak da zabrani njih sekanje. Znane so besede Antigone: Ne za sosovražiti, ampak za soljubiti sem tu.

10. **Sredstva bodoče vzgoje.** Šolski domoslovni pouk naj ne vpošteva le suhih faktov, ampak probleme. Organizacija šolskih občin pod spretnim, diplomatičnim vodstvom, vzgajaj čut odgovornosti, enakopravnosti in pravicoljubja. V istem smislu vplivaj vzgojitelj vzgojno pri vseh šolskih konfliktih.

11. **Država in vzgoja.** Državljska in politična vzgoja sta takrat pravi, če vpoštevata najgloblje momente duše, ter ne kršita človečanske ideje in prava. Politična kultura, zgrajena na teh temeljih, je vstanu dvigati človeško življenje, ki izvira iz duše in se izliva zopet v dušo.

12. **Predlog.** Naše učit. društvo naj izdela temeljni načrt, kako bi UJU stopilo v stik z učit. organizacijami Italije, oziroma rep. Avstrije v svrhu rešitve perečega vprašanja vzgoje našega naroda na njihovem teritoriju. Podpre naj ga s tozadevnim referatom in predlaga na pokrajinski ali državni skupščini UJU.

R A Z G L E D.

A. SLOVSTVO.

Ivo Jančič: Najnovejše risanje v ljudski šoli. Praktično uporabna snov in smernice za vse razrede. Izdano l. 1922. — Samozal. v Ptuj.

Knjiga obsega 7 str. uvoda in 100 str. risb. Uvod in nadaljnji teoretični napotki so na mestu in mnogo pripomorejo k pravemu umevanju zbrane narisane snovi. Žal, da je jezik tupatam slab in da v reproduciranem strojnem pismu kar mrgoli pogrškov; želeti bi tudi bilo še podrobnejšega navodila, čeprav v knjigi objavljeno risanje ni »najnovejše« in so ga dobri učitelji tako ali podobno izvajali že dokaj let pred vojno. Perspektivna pravila so za osnovno šolo nepotrebna. Če bi se jih moral učenci res učiti, bi bilo to govorjenje brez resničnih predstav. Znano je, da se čut za predstavo prostora na podlagi risbe razvije precej pozno. Dobro bi pa bilo, ko bi bil sestavitelj natančneje obravnaval viziranje, posebno diagonalno metodo. O praktični uporabi in vrednosti viziranja ima učiteljstvo povprečno malo pojma.

V knjigi je zbrano mnogo snovi, ki je vzeta iz večine iz raznih risarskih del, a jo je sestavitelj obdelal po svoje in tudi sam dodal marsikaj dobrega. Prav umestno je n. pr. navodilo, kako rišimo isti predmet na raznih stopnjah, kako je napraviti risbi osnutek itd. Mnogo premalo je risb po načinu »lončarstvo«. To je »risanje kot jezik«, ki bi ga moral znati vsak učitelj.

Za učitelje, ki se jim neče zbiranja snovi, je razdelitev tvarine po razredih prav primerna. Sestavitelj je tudi pravilno upošteval letne čase, praznike in sploh življenje. Risanje po spominu malokateri učitelj prav upošteva. Isto velja o ilustriranju in risanju dogodkov. Tehnična stran pričujoče knjige je slaba. Temu pa ni kriv izdajatelj. Želeti bi bilo, da bi to prvo slovensko delo izšlo v pravi reprodukciji z bogatim umesnim tekstom. Le na ta način

bi učiteljstvo spoznalo posamezne tehnike in uporabo barve, ki je iz vzrokov primitivne reprodukcije skoraj popolnoma izostala.

Knjigo naj bi si naročil vsak učitelj. Ne sme pa delo slepo kopirati, ampak misliti in zbirati sam. Vsaka šola ima svoje izrazite potrebe, ki so posledica tamošnjega kraja, naroda, običajev, socialnih in prosvetnih razmer itd. V mestu so naloge drugačne kakor na deželi. Kjer imajo učenci na razpolago mnogo pripomočkov, je učiteljevo delo drugačno nego pri ubožni deci, ki bi pa istotako rada ustvarila kaj lepega.

Dragotin Humek.

Dve učni strokovni knjigi:

H. Podkrajšek: Spisje za svobodne, rokodelske in trgovinske obrtne. — Izd. in zal. Kr. založba šol. knjig in učil v Ljubljani. — 1923, cena 40 dinarjev.

H. Podkrajška hvaliti kot sestavitelja praktičnih učnih knjig, je pač nepotrebno; njegove knjige rabijo naše obrtne in obrtno-nadaljevalne šole, k njim se zateka vsakdo, ki po svojem stanu nima redno opravka z gradivom, ki ga obravnavajo, a pride časih v položaj, da mu je potrebno praktično strokovno navodilo. Isti svrhi in z istim uspehom se bo upotrebljavala tudi ta knjiga, ki obravnava stvarno, kratko in pregledno na 340 straneh poslovno spisje vobče, razpravlja o tvrdkah in javnih naznanilih ter vsestransko uvaja v poslovno dopisovanje; nadalje so tu izcrpno obdelana določila o poštnih in tovornih pošiljkah, listine in vse potrebne vloge do oblasti; dodatek pa govori o važnejših prometnih sredstvih in o njihovem poslovanju, o kolkih in kolkovini ter pristojbinah sploh, o tarifih za razna obvezna zavarovanja in o ureditvi teh; knjigo zaključuje slovenski, srbohrvatski, nemški ter

nemški, slovenski, srbohrvatski slovarček, ki služita zlasti vsem onim, ki so prejemale zadevni pouk v kakem drugem jeziku in jim danes nedostajajo potrebni strokovni izrazi. —

V isti založbi je izšlo. J. Čebular: *Knjigovodstvo za dvorazredne trgovske šole.* — Cena 40 Din.

Tudi ta knjiga je pisana preprosto in razumljivo ter obsega enostavno in dvo-stavno knjigovodstvo, zaključek trgovskih knjig, poslovanje trgovine na drobno, nauk o trgovskih družbah, knjigovodstvo o komisijskih kupčijah podjetij zlasti tudi poslovanje pri špedicijah in bankah in manj potrebnejše iz meničnega pouka. Knjiga razjasnjuje v bistvenem tudi ameriškano knjigovodstvo in podaja poučljiv zgled ameriškega žurnala. Tudi ta knjiga le izpolnila vrzel naše strokovne literature in bo to knjiga, brez katere ne bo mogel izhajati, kdor ima ali opravka s takim poslovanjem ali s poučevanjem trgovskega knjigovodstva. —ē.

Fr. Erjavec: Slovenci. Zemljepisni, zgodovinski, politični, kulturni in socialni pregled. — Ljubljana. 1923. Zal. Jugoslov. knjigarna. — 252 str.

»K različnim našim neuspehom v zadnjih letih je gotovo mnogo pripomoglo dejstvo, da nas pozna zunanji svet komaj po imenu«, pravi pisatelj upravičeno v predgovoru te svoje knjige, ki jo je napisal z namenom, »da opozorimo zunanji svet nase in ga seznanimo z nami«, ter si tako priborimo »v družini evropskih narodov vsaj nekoliko upoštevanja«. Namen knjige je vsekakor hvalevreden, saj je doslej poleg Jugoslovanskega odbora med vojno vsaj malo v celoti govoril o nas le J. Krek s svojo brošurico, ki jo je skupno z A. Milčiničevim l. 1916. izdal v Jeni pod naslovom »Kroaten und Slovenen«, in katere del je l. 1917. izšel v Parizu v francoskem prevodu pod naslovom »Ivan Krek, Les Slovènes.* Dočim pa so te inozemstvu namenjene informacije bile pisane angleško in francosko in inozemstvu namenjena

Milčiničev-Krekova knjižica v nemškem jeziku, je Erjavec napisal svojo v slovenščini, da si je »namenjena inozemstvu ter bratom Hrvatom in Srbom« in bo, kakor je sklepati iz nadaljnega, gotovo izšla še v kakem ali celo večih drugih jezikih. Vzrok, da je knjiga izšla tudi in najprej v slovenščini, utemeljuje Erjavec s tem, da jo »na prigovarjanje svojih prijateljev podaja(m) ... glede na notranje politične prilike in razvoj precej razširjeno tudi slovenski javnosti, med katero se tako glasno pojavljalo različni glasovi, ki hočejo danes bolj kot kdaj prej omaiovaževati stoletne trde boje našega naroda ter podcenjevati tako lepo. vztrajno in požrtvovalno delo ter velike uspehe naših očetov in naših dedov.«

Za namen informacij smo Erjavcu hvaležni, z ozirom na to njegovo priznanje, ki ga knjiga potrjuje, pa se mi zdi potrebno nekaj pripomniti. Erjavec pravi, da se s to svojo knjigo doma obrača proti nekemu — ker nisem politik in tudi ne nameravam o knjigi govoriti s tega stališča, ni moja stvar, da bi raziskoval, proti komu —; s tem pa je, bi rekel, zagrešil napako, da je za tujino informativnemu spisu dal ozadje domače slovenske politike ter knjigi tako hoté odvezel ono, kar je za informativni spis najvažnejše: vsestransko in popolno objektivnost. Res je, da se noben pisatelj pri svojem proizvodu ne otrese prikazivanja svojega osebnega značaja; a pri informativnem, tako pri samostojnem, kakor pri kompilatoričnem izdelku mora gledati, da tudi ta osebni značaj ostane objektivni; zakaj stati mora na socialnem stališču, katero edino pa je ono, ki zahteva absolutno pravičnost za vsakogar. Ne maram presojeti niti o tem, ali se je Erjavec spustil tako daleč, da se je postavil na partijsko stališče te ali one slovenske politične stranke, opozoril pa bi na to, da danes ali jutri lahko z ravno tako »objektivnostjo« nastopi slovenski publicist drugega osebnega političnega naziranja, ali — kar bi bilo še slabše — da celo s stališča svoje partijske koncepcije razmotriva za tujino zemljepisni itd. pregled o Slovencih. V kakšni luči bomo ob takem ravnanju

* Prim. tozad. poroč. v »Času« 1923. str. 256.

stali pred tujci ob vsem svojem »lepem, vztrajnem in požrtvovalnem delu« ter ob vseh »velikih uspehih naših očetov in naših dedov«? In kako naj si potem naši publicisti pridobe ugled in priznanje pri tujcih, ako ti vidijo, da se ne informirajo s stvarnega, temveč le z nekega strankarsko idejnega gledišča? Čeprav je publicistova naloga poročati tako, kakor vidi, ipak objektivni publicist ne bo poročal, kakor mu narekuje politično interesna ideja.

Namenoma sem to svojo opazko raztegnil nekoliko širše, ker sem hotel opozoriti na dejstvo, ki je po mojem mnenju glavni pogršek Erjavčevega dela; pogršek, ki naj bi se ga pred tujino varoval, ako hoče s svojo knjigo koristiti Slovincem. V podrobnostih pa, o katerih govorim v naslednjem, se ne mislim povračati nanj. Obenem še vobče pripominjam, da posamezniku v naglici in brez strokovnega aparata pač ne bo mogoče kontrolirati, ali so znanstveni podatki v vseh navedenih panogah povsem pravilni; smemo pa se v tem oziru tudi zanesti na vse, v predgovoru našete znanstvene strokovnjake, ki so pisatelja pri izbiranju »podpirali s svojim svetom in dejanjem«.

Knjiga »Slovinci« je razdeljena v 12 poglavij, ki obravnavajo v podnaslovu označeno gradivo. Knjigi je priloženo mal zemljevid kraljevine SHS (na katerem so »Jugoslovani« v kraljevini označeni zase, »Slovinci« zase) in večji zemljevid slovenskega ozemlja vključno z neodrešenimi pokrajinami, ki jih pisatelj v razvoju in pregledu dosledno in pravilno obravnava kot integralni del Slovenije. — Splošno dobro so v kratkih, a krepkih potezah očrtana poglavja: 1. Slovensko ozemlje, 2. Slovinci v preteklih stoletjih, 3. Slovenski preporod, 4. Slovinci med svetovno vojno. S stvarnega stališča bi bilo opozoriti, da so tudi za inozemstvo malce pretirane trditve kakor je na pr. ta: »Večina hiš (med Slovinci) je zidanih iz kamenja ali opeke, lesene vedno bolj izginjajo kakor tudi one, ki so bile še pred nedavnim pokrite s slamo ali deskami. Glede na snago, čistočo, udobnost in civilizatorno stanje sploh slo-

vensko kmetiško hišo lahko že danes primerjamo z zapadno evropsko, kajti v njej ni več najti mrčesa, pač pa vidimo že do malega povsod moderno pohištvo, knjige, časopise itd.« Ne, da bi hotel odrekati slovenskemu kmetiškemu ljudstvu njegove vrline, se mi ipak zdi, da diše take trditve nekam po znanih Potemkinovih vaseh. — Naslednji poglavji sta: 5. Slovinci po osvobojenju, 6. Slovenske politične stranke, o katerih govorim skupno zaradi poznejše pripombe, ki se tiče obeh. Dobro je tu obdelano gradivo v prvem delu 6. pogl. nekako do tja, kjer sega do predvojne; to je namreč ono, o katerem je objektivna zgodovina kolikor toliko že lahko zaključila pregled. Pri vsebini, ki jo obravnava 5. pogl. in drugi del 6. in ki je vobče tudi precej pogodena, pa se mora zaradi kolikor mogoče popolne objektivnosti strogo držati uvodoma omenjenega načela. Zakaj v tej, zlasti povojni dobi stojimo še vsi tako trdno z obema nogama, da si je treba pogled oprostiti na zelo, zelo obsežen horizont, ako hočemo o razmerah in dejstvih objektivno le poročati, kaj šele jih presoјati; to bo zmogla šele bodoča zgodovina, ki bo lahko tvorila zaključke iz sedaj ravno kar dovršenih dejstev, kakor tudi iz tistih, ki se še dovršujejo. Zato bi bila tu na mestu izrazita previdnost in popolno zapostavljanje lastnega osebnega naziranja, kakor sme in mora nastopati v političnih esejih in razpravljanih. — Na mnogih mestih tako izcrpen, za kakršnega posebno v tako stisnjeni obliki ne vem v našem slovtstvu, pa je kulturni pregled v poglavjih: 7. Slovenski jezik, 8. Slovenska književnost, 9. Slovenska upodabljaljoča, glasbena in dramatična umetnost, 10. Ljudska prosveta in kulturne organizacije, 11. Slovenske gospodarske in socialne razmere. — V zadnjem poglavju: 12. Slovinci in Jugoslavija je podan še enkrat kratek resumé o kulturi, v ostalem pa se spuščja pisatelj na politično torišče, kar iz svojega zgoraj označenega načela le omenjam. — Podvomil bi le, ali so dovolj objektivne — še bolj pa,

ali so v korist sporazumu v notranjosti države opazke, kakor na pr. da Slovenci nočejo biti v državi »objekt izžemanja« (str. 250); neprimerne pa se mi zde za informacijo inozemstva z ozirom na tón raznih pripomb, od katerih omenim samo ono o »zlorabah« pri nacijonalizacijah (str. 207), ali da gospodarsko življenje v Sloveniji trpi »tudi zaradi neurejenega stanja jugoslovanskih drž. financ, zaradi nepravilne davčne politike, brezglave carinske politike in naravnost nevzdržne carinske organizacije« (str. 223—224) ali »državna gospodarska politika povzroča vsemu narodu nedogledno škodo ter stalno vzbuja v njem centrifugalne sile« (str. 227) i. pod. Kako je mogoče pri takem, agresivnem tónu prepričati inozemstvo, da hočejo Slovenci živeti kot »enakopraven del velike demokratske, na sporazumu in socialni pravičnosti zgrajene Jugoslavije, obsegajoče vse od Jugoslovancev naseljeno ozemlje?« — Koristne pa so za doma (da se ne pozabi!) in za zunaj mnoge in izcrpne opozoritve na neugodni politični, gospodarski in kulturni položaj, ki je bil ustvarjen z različnimi mednarodnimi pogodbami, pri katerih so »brez nas in preko nas vladjali za našo suknjo«.

Z gorenjim sem hotel nepristransko pokazati splošne dobre in slabe strani Erjavčeve knjige. Moje poročilo pa bi ne bilo popolno, če bi se ne dodaknil na kratko še malega pogreška; to storim posebno za to, ker pravi v predgovoru pisatelj sam, da bo kritiki »hvaležen za vse poprave in dopolnitve«, kar kaže, da indirektno tudi prijateljskih nasvetov ne odklanja. Da bo namreč mogla iti knjiga »čim popolnejša v svet«, bi opozoril na nekatere stilistične malenkosti, ker se mi zdi, da tudi ni vseeno, v kakšni obliki knjiga nastopi svojo pot v inostranstvo. — Predvsem bi omenil tu ponavljanje vsebine, često celo skoro z istimi besedami; teh ponavljanj ne bom našteval, saj so tako očitvidna, posebno zato, ker si časih slede že na prihodnji strani ali po nekaterih straneh; brez potrebe je tudi ponavljanje celih odstavkov, dasi priznam, da ni vedno lahko ločiti kulturnega od političnega in nacijo-

nalnega dela istih oseb. V posameznih poglavjih se poda taka snov pač lahko zaokrožena, kar vidimo tudi pri Erjavcu, vsekakor pa naj poizkusi, da jo zaokroži tudi v celoti ter da s tem svojemu delu bolj pregnanten značaj knjige. — Radi blagoglasja naj se izogiba tudi prepogostoma za porednemu ponavljanju istih izrazov in besed. Prav tako ne učinkuje dobro ono pogosto opozarjanje »kakor smo že omenili...« i. pod. — Skoro neprijetna pa je v knjigi nepotrebna, mnoga raba superlativov; večno »najlepše«, »najvažnejše«, »popolnoma drugačen«, »najznačilnejše« i. pod. nehote nareja nekak bombastičen slog, ki menda niti v propagandnem spisu ni izrecno potreben. — Nekako bahavost je opažati tudi pri sklepih posameznih poglavij; rekel bi skoro, da učinkujejo nekam banalno zlasti zato, ker se tako pogosto ponavljajo. —

Vzlic takim malenkostim, ki se lahko z malim trudom preprečijo, pa je knjiga »Slovenci« delo, ki se mu pozna trud in marljivost in nas bo po svoji informativni strani dobro zastopal pred svetom. Zato mu tudi želimo obilo uspeha v inozemstvu.

Pavel Flerè.

Nove knjige v gospodarstvu in gospodinjstvu:

Jos. Zupanc: Konserviranje sadja in vsakovrstne povrtnine za domačo uporabo. Ptuj, 1923. — 94 str. —

Knjižica pod tem naslovom je izšla sedaj že v 4. natisu, kar gotovo govori za njenopotrebo in praktičnost. Namen ji je, da razširja spoznavanje različnih načinov konserviranja in uporabe sadja in povrtnin, upošteva pa predvsem one načine, potom katerih je mogoče v kratkem času in z malimi sredstvi konservirati velike množine ter tako oskrbeti gospodinjstva s svežimi živili v dobi, ko teh v naravi takih ni mogoče dobiti.

V potrebo racionalnega konserviranja nas uvaja poljuden pouk o bakterijah in njihovi kvarljivosti; nadalje najdeš v I. delu knjižice vsa potrebna navodila o sušenju sadja, ki ga pisec po pravici smatra za

najvažnejši način njegovega konserviranja, in o vkuhanju sadja, o napravljanju sadnih kompotov, sokov, odcedkov ter nepojnih sadnih pijač, o prirejanju sadnih sirov, o raznih jagodnih vinih in sadnih likerjih. Poučuje nas torej o najraznovrstnejšem, v vsakem gospodinjstvu možnem uporabljanju sadja, ki pri nas še dolgo ni tako, kakor bi si ga iz narodno-gospodarskih ozirov smeli želeli. Pri oddelku o sadjevcu in hruševcu nas seznanja pisec z razumnim ravnanjem pri napravljanju te zdrave pijače, govori pa tudi o njenih napakah ter o njihovi odpravi, oziroma preprečenju. I. del zaključuje praktično navodilo o pripravljanju sadnega kisa za dom in prodajo.

Vsi mnogoštevilni recepti v knjigi so preizkušeni in prirejeni tako, da se sadno konserviranje izvršuje po njih ob najnižje mogočih izdatkih, iz istega vzroka razkazuje pisec razno uporabo sadja pri drugih narodih med prostim ljudstvom, ki gotovo stremi po dobri kvantiteti in kvaliteti, skuša pa to doseči z najbolj omejenimi stroški.

Isto načelo opazujemo v II. delu, ki govori o konserviranju povrtnin in sicer o konserviranju v patentovanih steklenicah, v kisu ali v soli. Pri tem se ne obrača le na manj znano ali vsaj v kmetskih gospodinjstvih manj navadno vkuhanje v konservnih in navadnih steklenicah, marveč daje tudi podrobna praktična navodila za obče udomačeno kisanje zelja in repe.

Kot dodatek zaključuje knjigo navodilo o konserviranju mesnih jedil v patentiranih kozarcih, ki je posebno prilično v odlečnih krajih, kjer je inteligenca, na pr. učiteljstvo pogosto prisiljeno klicati na pomoč oblasti, da dobi slabo, a drago hrano v vaški gostilni.

Radi te tako raznovrstne, praktične vsebine smo prepričani, da se ob knjigi ne bodo spodtikali niti najhujši protialkoholniki, ker vsebuje recepte in navodila za napravljanje alkoholnih sadnih izdelkov; saj po drugi strani njim samim nudi dovolj navodil za brezalkoholno uporabo sadja.

Knjigo, ki je pisana poljudno, preprosto in vseskoz lahko umljivo, prav toplo

priporočamo našim gospodinjam, gospodinjstvom osnovnih in meščanskih šol, ki umeva svojo nalogo o narodno-prosvetnem delu med ljudstvom tudi v racionalno-gospodarskem oziru.

Cena ji je 15 Din, po pošti 16 Din ter se proti gotovemu vplačilu naroča na naslov: Josip Zupanc, okr. ekonom v Ptuj. Položnice so na razpolago.

M. Humek: Praktični sadjar. Zbirka najvažnejših sadjarskih nauk, pojasnjena s 25 barvanimi prilogami in 92 slikami v tekstu. Ljubljana 1923. Založila Jugoslovanska knjigarna. Cena 120 Din.

To je naslov knjigi, ki je razkošno opremljena, a se odlikuje tudi po strokovnjaški vsebini, lepem jeziku in praktičnih naukih o sadjarstvu. Razdeljena je na naslednja poglavja: I. Katere vrste so najbolj primerne za naše kraje; II. Kako požlahtnujemo sadno drevje; III. Kako vzgajamo sadni naraščaj; IV. Sadno drevje na zelenjadnem vrtu; V. Kako sadno drevje sadimo in gojimo; VI. Kako obvarujemo sadno drevje pred zajedalci; VII. Zrelo sadje; VIII. Mesečna navodila; IX. Sadjarske drobtine. V teh poglavjih je zbral Humek z večšo roko zlasti vse članke iz »Slov. Sadjarja« in jih pomnožil s svojim strokovnjaškim znanjem, tako pa je ustvaril delo, ki je bilo pri nas res že potrebno. Iz knjige se lahko pouči vsakdo, tudi samouk o vsem, kar mu treba vedeti o sadjarstvu, ne bo mu treba več segati po nemških knjigah. Humekovo delo je pisano za naše razmere, naše kraje, naše sadje, kar je njegova osobita prednost.

Poglavje, ki obravnava sadne vrste, primerne za naše kraje, prihrani marsikomu lahko nepotrebne, drage eksperimente, ki rode samo jezo in kratijo veselje do sadjarstva. To poglavje je napisala praksa in mnogoletna izkušnja; posebno nazorno in z ljubeznijo je opisana »Tepka«.

Poleg Humekovega nahajamo v knjigi imena Rohrman, Priol, Rus, Štupar, Bele, Zdolšek — samih priznanih strokovnjakov

na našem gospodarsko-strokovnem torišču. Nikjer pa ni opazati kake šablone, prijetni, gladki ton, praktičnost izraza vabi čitatelja in je sposobno, da tudi v manj navdušenem prijatelju prirode zbudí veselje do umnega sadjarstva in njegovih praktičnih koristi poleg idealne zabave po duševnem delu.

Sadjarstvo je pri nas na kmetih panoga narodnega gospodarstva, za katero pa se premalo brigamo. Zato knjigo, ki je tako potrebna in koristna, prav toplo priporočamo vsakomur posebno še učiteljem vrtnarjem.

Saj je to kompendij novodobnega sadjarstva, praktično besedo podpirajo jasne slike, zato upamo, da se bo razširila kot zasluži v polni meri; da je delo res strokovnjaško, jamči ime sadjarskega strokovnjaka Humeka.

Slovenska kuharica. Priredila M. S. Kalinšek, učiteljica na gospodinjiski šoli. Založila Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani 1923. Cena v platnu eleg. vezani knjigi 220 Din.

Kakor pri Humekovem »Sadjarstvu« se človek prvi hip tudi pri »Slov. kuharici« ustraši »visoke cene«. To je predsodek, zrasel iz dejstva, da dobrih knjig še ne znamo pravilno ceniti in se ne zavedamo, da res dobra, posebno dobra strokovna knjiga nikdar ni predraga, ker vrže onemu, ki jo rabi, vedno lepe obresti.

V podrobnosti se o knjigi in njeni vsebini na tem mestu ne bomo spuščali, ker to ne spada v naše področje; za svojo dolžnost pa smatramo, da ji kot strokovni knjigi, ki najde svoje mesto tudi v narodovi vzgoji, kadar se bomo njene potrebe prav zavedali.

Za vsestransko vporabnost knjige govori že njen obseg; saj navaja 2512 kuharskih zapiskov, ki so sestavljeni na podlagi praktičnih preizkušenj. Med temi jih je več, ki pridejo posebno pri jedilih slavnostnega obeda v poštev. Pri nekaterih so pridjane opombe, ki napravijo jed ali enostavnejšo, ali pa finejšo, kar pa tudi pomeni pomnoženje zapisov.

Hvalevredno je, da obravnava pisateljica tudi samokuhar obširneje. Poleg kratke in jedernate razlage o bistvu samokuharja podaja pisateljica tudi nekaj jedilnikov z navodilom, kako pripraviti dotično jed za kuho v samokuharju. Ko bi se gospodinje bolj seznanile z uporabo samokuharja, bi na deželi kakor v mestih gotovo ne bilo hiše kjer bi vsaj ob gotovih prilikah se posluževali te ugodnosti.

Knjigo izpopolnjuje posebni oddelek o gobah in so ji pridejane slike iz knjižice, ki jo omenjamo spodaj. Nekam manj dostopnosti je opaziti pri razlagi o sestavi jedilnika, kjer loči pisateljica vsa jedila v močna in manj redilna. Za gospodinjo, ki je večča živiloslovja, zadostuje taka opazka; a v živiloslovju nevesčo gospodinjo privede to lahko k enostranski prehrani, če ne celo v zdravstvenem oziru kvarljivo prehrano. Tu je treba razločevati med močnimi, redilnimi jedili, ali prevladuje v njih beljakovina ali tolšča, ali ogljikovi hidrati. Vsakdanja prehrana mora upoštevati, koliko teh snovi in v katerem razmerju jih rabi človeško telo; in na podlagi tega mora biti sestavljen navaden jedilnik.

Ta nedostatek pa je ob obilici dobrin, ki jih knjiga nudi, tako mal, da njene vrednosti ne zniža; želeli je le, da čimpreje poide tudi ta njena sedma izdaja in ga osma lahko popravi.

Naše gobe. Navodilo za spoznavanje užitnih in strupenih gob. S 75 barvanimi tabelami. Sestavlil Ante Beg. Slike izvršil Drag. Humek, ravnatelj meščanske šole v Mariboru. V Ljubljani 1923. Založila Jugoslovanska knjigarna. Cena 100 Din.

Tudi ta knjiga pomeni izpopolnitev v naši poljudni strokovni literaturi. Z njo nam podaja sestavitelj pregleden in jasen opis 81 gobnih vrst, ki bo kot praktično navodilo za spoznavanje užitnih, opasnih in strupenih gob, vsakomur dobro služilo. Kot uvod opisom čitamo kratko pojasnilo, kako gobe rasejo, na to važno navodilo za razlikovanje užitnih gob od strupenih ter splošna pravila za nabiranje, pripravlanje in uporabo gob. Gobar, ki se ravna po danih navodilih in pozna strupene in užitne gobe po slikah in opisih, se ne bo bal za-

strupljenja z gobami. — Pri imenih posameznih gob je opaziti, da je njih določanje prizadejalo sestavljalcu precej truda, kar je umljivo, ako pomislimo, kako različno se ta ali ona goba imenuje med ljudstvom, vendar pa bi se pri marsikateri morebiti le lahko odločil za bolj splošno nazivanje. Slovenskim imenom so dodani še srbohrvatski, nemški in latinski, kar povečuje uporabnost knjige. — Za opisi slede kratka navodila o razni porabi gob, kakor o sušenju, vlaganju v kis, o gobjem ekstraktu, prašku, o gobjih juhah.

Izreden kras knjige pa so barvane slike, ki jih je umetniško izvršil priznani ilustrater Drag. Humek. Na 75 tabelah pojasnjujejo Begove opise tako nazorno, da ne boš menda nikdar v zadregi glede določitve posameznih vrst. Vidimo gobo v njenem prvem razvoju in doraslo, od zgoraj, spodaj in od strani, često v njeni značilni okolici med listjem, ilovjem ali travo z narezanim klobukom, da vidimo barvo mesa itd. — S tem pa smo dobili tudi izredno težko pogrešano nazorilo za šolo in s tega vidika knjigo posebno priporočamo za nabavo našim šolam. —è.

Da ste mi zdravi, otroci! Deset poučnih povesti za zdravje naše šolske mladine. Spisal Ivan Robida. Spis je odlikoval s priznalno nagrado zdravstveni odsek za Slovenijo v Ljubljani. Izdal višji šolski svet. Natisnila in založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Cena 3 Din. Strani 45.

Knjižica podaje v obliki zanimivih povestic najvažnejša zdravstvena pravila in navodila za postopanje pri najpogostejših obolenjih med narodom. Oblika pripovedovanja ni dolgočasna, temveč je napeta in polna menjajočih se dogodkov, ki vzdržujejo bralčevo pozornost in je posebno prikladna za otroke, a v enaki meri tudi za priprosto ljudstvo. Pojavi so vzeti iz naroda samega. Več nesreč in smrtnih slučajev izvira iz nepoučenosti in nevednosti naroda, nego iz opasnosti marsikaterih boleznih same. Zato pisatelj posveča vso pozornost navodilom za prvo pomoč pri obolenju in spretno pobija napačno postopanje, ki je tako široko ukoreninjeno med narodom in bazira na vražah in napačni poučenosti

naroda o najprimitivnejših zdravstvenih zadevah. Avtoriteto zdravnika in potrebo pravočasne zdravniške pomoči uvaja v polni meri; nihče ne more tajiti upravičenosti in nujne potrebe tozadevne vzgoje naroda, kdor pozna konzervativnost naroda in nedostopnost naroda za zdravniško pomoč, kateri je dostopen šele tedaj, ko bije bolniku že zadnja ura ali je pa zdravniška pomoč že prepozna. Pisatelj si je izbral za svoj spis sledečo snov: zastrupljenje po strupenih gobah, gadov pik in prva pomoč, pasja steklina in previdnost pri pasjem popadu, črne kože in predsodki ljudstva do cepljenja zoper kože, jetika, griža, rana in opasnost zastrupljenja zaradi napačnega postopanja, napačni pojmi o potrebi žganja za moč, o alkoholu in zlih posledicah za zdravje, davica. Lahko rečemo, da je snov izbrana iz najtipičnejših bolezni in obolenj ljudstva. Knjižico priporočamo vsem šolam za šolsko mladino, ki ji je v prvi vrsti namenjena; prepričani pa smo, da jo bo rado čitalo tudi preprosto ljudstvo, če jim jo bodo nudile naše ljudske knjižnice, ker je podučna snov ovita v prav zanimivo obliko povestic. Posebno važnost ima pa knjižica za narodno zdravje in zasluži zaradi tega, da jo razširimo v zadnjo kmečko kočo.

Ivan Matičič: Na krvavih poljanah. Trpljenje in strahote z bojnih pohodov bivšega slovenskega planinskega polka. — Strani 272 in 25 slik. Založila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Cena vezani knjigi 32 Din. — Izšla je knjiga, kjer so opisani skoro vsi bojni pohodi bivšega slovenskega planinskega polka od prvega do zadnjega dne svetovne vojne. Pisatelj, ki je živel skoro ves čas pri polku na fronti kot navaden trpin, opisuje objektivno in živo vse strahote, ki so jih trpeli naši ljudje, opisuje zločine, ki so jih uganjali nad našim moštvom avstrijski oficirji in krvniki. Pretresljivi so prizori z Doberdobske planote, kjer so se obupno borile slabotne čete napram dvajsetkratni italijanski premoči. Potem pa v gorovju borba s plazovi, z zameti. Pohod v južne Tirole, dalje beg po Galiciji. Strašni so prizori od Hudega loga, kjer so umi-

rali naši moške in sinovi, pretresljivi so kriki umirajočih. Dalje Fajtji hrib, Špacapani. Potem pa strahote s Sv. Gabrijela, kjer je doživel polk svojo Golgoto. Človeku se zdi vsa ta groza nekaj neverjetnega, a je vendar tragična resnica, krvava zgodovina, ki jo je pretrpelo toliko in toliko tisoč naših fantov in mož. Dalje poraz italijanske armade, pohod v Italijo. Strahovite boje ob Piavi, poraz avstrijske armade, njen razpad. In dalje upor polka in njega zakletev. V knjigi je naštetih vse polno živih prič, ki svedočijo za neovržno zgodovino tega strašnega trpljenja. Delo izpopolnjuje še 25 izvornih slik, ki predstavljajo vso kruto resničnost bestialne vojne. Za vse one tisoče in tisoče, ki so pri polku trpeli, bo to prava spominska knjiga, zanimiva pa bo tudi za vse, ki nimajo pojma o grozotah na fronti. Knjiga bo zanimala tudi naše neodrešene brate, ker na njih zemlji se je vršila vsa ta strašna žalost in tudi njim je delo posvečeno. Kako so razpadali njih domovi, kako so razpadale cele vasi, kako je ginila vsa dežela. Pisatelj je gledal njeno razdejanje, njeno zasuzenje, v duhu pa vidi tudi njeno — odrešenje. V »viziji osvete« dvigne zasuznjene brate iz robstva.

Dr. Iv. Lah, Angelin Hidar. Starokoroški roman. Ilustriral Raiko Šubic. 1923. Založila Tiskovna zadruga v Ljubljani. Cena vezani knjigi 32 Din, po pošti 1:50 Din več.

Lahov zgodovinski roman Angelin Hidar, ki ga je izdala Tiskovna zadruga v okusni opremi in okrašenega z desetimi Šubičevimi ilustracijami, nas vodi v čase koroških trubadurjev. Angelin je sin angleškega kralja Riharda Levjesrčnega, ki je bil na povratku iz svete dežele ujet na Koroškem, ter se je šele po dveh letih srečno vrnil v domovino. V koroških gorah pa je rastel njegov sin Angelin, ki se je napotil po svetu kot pevec iskat svojega očeta. Našla sta se in spoznala po pesmi o koroških gozdovih. Iz Angleškega se je Angelin vrnil na Koroško kot trubadur in bel vitez. Na Brežah je tekmoval z vitezom Lichtensteinom v pesmi in zmagal, a v dvoboju s črnim vitezom je padel.

Zgodovina in srednjeveška koroška romantika se prepletata v romanu in nam nudita lep pogled v tedanje čase.

B. ČASOPISNI VPOGLED.*

I. Pedagoško-znanstveni članki.

Dr. P. R. Radosavljević: Pedagogija percepcije i opservacije (N. 1922/9-10). V tem spisu prikazuje pisatelj, kako različno se proizvajata pedagoško načelo nazornosti pri pouku, kar je največ odvisno od različnega shvatanja pojmov »percepcija« in »observacija«. Nadalje razpravlja o tem, kaj je percepcija in kaj observacija; o sinonimih; kako postaja fokalna percepcija marginalna; o observaciji na osnovi bioloških in kulturnih potreb; o observaciji kot delu reciprocacije procesa impresije, asimilacije in ekspresije; o observaciji kot bitnem delu otroškega spontanega delovanja; o zahtevah učinkovite observacije; o eksperimentalnih rezultatih, ki osvetljujejo kategorije, katerih se deca poslužuje, in točnosti, s katerimi jih upotrebuje; o šoli in observacijskih kategorijah; o interakciji otroškega pripovedovanja in ekspresivnih aktivnostih ter zaključuje z odstavkom o želji za naučnim znanjem, katera ustvarja voljo za posmatranje. — J. Pasaric: *Slike iz moderne pedagogije*. (N. Vj. 1923/6-7.) Pod tem naslovom je pričel informativen spis, ki prinaša v tej številki pregled o razvitku nove pedagogike, o Daltonovi (ozir. Parkhurstove) metodi, o kateri nameravamo v daljšem članku informirati tudi »Pop.« čitatelje, in o šoli pesnika Tagoreja. — Dr. Vlad. D. Marković: *Psihoanalitička metoda* (Uč. 1923/6, 7, 8), kjer znani srbski pedagog razpravlja v kratkem, a preglednem spisu o psihoanalitični metodi, o njeni uporabi v psihoterapiji in njenem značaju v psihologiji. — Gansberg-

* Kratice v tem poročilu značijo: N. — Napredek; Uč. = Учитель; N Vj. = Наставни Вјесник; V. — Вјестник Педаго. Уставу Ј. А. Коменског; N. B. — Neue Bahnen; N. Erz. — Neue Erziehung; Qu. — Quelle.

Majstorović: Produktivan rad. (Uč. 1923/6, 7, 8). To je prevod nekaterih odstavkov znanega Gansbergovega spisa »Produktive Arbeit«; prevod je gladek in gotovo doseže svoj informativni namen. — Zanimiv je spis Nikola Sokolovića: Savremeno gledišče na učenje materne jezika (Uč. 1923/7, 8, 9), ki ga je iz ruščine prevedla Leposava Borislavljević.

II. Iz šolskega dela.

Ida Runjanin: »Domače naloge učencev na podlagi eksperimentalnega raziskovanja«. Uč. 7/1923. Pod tem naslovom razpravlja imenovana o dobrih in slabih straneh domačih nalog in se opira deloma na lastne izkušnje, deloma na izsledke raznih psihologov, zlasti na nemškega psihologa Schmidta, ki je delal tozadevne poizkuse tako, da se je oziral *a)* na kraje, kjer so zaposleni roditelji v hiši ali izven nje, *b)* na navzočnost bratov in sester, *c)* na lego stanovanja, *d)* na kurjavo in razsvetljava, *d)* na socialno sredino otrok. Preizkušal je tako, da je izbral po dve popolnoma enako težki nalogi in dal izdelati prvo v šoli, drugo pa doma. Črez tri tedne je dal isto nalogo isti deci. Rezultat je bil glede domačega dela zelo nepovoljen, kar pa razlaga z dejstvom, da je eksperimentiral v industrijskem kraju. — Na enak način je raziskovala tudi pisateljica te razprave. Tudi njej so pokazale šolske vaje boljši uspeh od domačih in sicer v poletnih in zimskih mesecih približno enako razmerje glede napak. Kot glavne ovire našteva pomanjkanje svetlobe, motenje po sestanovalcih, alkohol, poleti pa posebno pašo in različna druga dela. — Navaja tudi rezultate dr. Mayerja, ki je proučeval delo otroka v razredu in delo poedinca. Našel je, da učenci v šoli bolje in hitreje izdelujejo naloge nego osamljeni. To pripisuje vplivu sugestije součencev, posebno pa sugestije učiteljeve. Zanimiv je Mayerjev izsledek, da so domače naloge, izvršene v popolni tišini, slabše od onih, ki jih učenci pišejo ob času običajnega enakomernega hrupa in nemira. — Neumann je delal poizkuse glede utrujenosti in je dognal, da se otroci izolirani duševno hitreje utrudijo nego v

skupinah. Raditega trdi, so domače naloge kvalitativno slabše od šolskih, a vendar jih ne zametava povsem, zlasti ako hočemo od učenca čisto osebne mnenja, sodb in zaključkov.

Upošteva je lastna in navedenih psihologov izsledovanja, prihaja k sledečim rezultatom: Domače naloge so v povoljnih socialnih razmerah priporočljive, izvzemši slabotno deco, v šolah s celodnevним poukom naj se opuščajo, upravičene pa so pri nerazdeljenem dopoldanskem pouku; naloge, v katerih se naj zrcali otrokova individualnost, se doma bolje izdelajo nego v šoli, zato so za domače naloge primerne spisovne vaje, dočim so računske bolj prikladne za šolo; domače naloge navajajo deco na samostojno razmišljanje in delo, vzbujajo in krepijo čut dolžnosti in so važna vez med šolo in domom. — V članku »Über kindhafte Märchen illustration«, Fried. Wittber (N. B. 1923/4) razjasnjuje, na kak način bi se dale otroške sanje in pravljice izraževati s pomočjo barvic in čopiča. — S tem, da bi otrok poiskoval doživljaje, ki ga dostikrat teden in teden mučijo; ki obtežujejo njegovo dušo, ilustrirati, bi se otreseel tega neprijetnega zla ter se z lastno močjo razbremenil težkih misli. Iz lastne iskušnje nam navede slučaje, kjer se je ta njegova metoda prav dobro obnesla. Ilustracije so baje zelo nazorne ter kažejo čisto poseben značaj. Navadno preveva slikice otrok iste starosti in istega spola sličen motiv. (Bojazen pred zasledovalci, hrepenenje po nedosegljivem itd.) Z umetnostjo ti otroški proizvodi nimajo ničesar skupnega, manjka jim originaliteta in možnost, učinkovati na drugega. Pač pa tvorijo most k ilustriranju pravljic. Tudi v pravljici, kot v sanjah, se isti motivi večkrat ponavljajo ter se kaže neka zakonitost v razvoju. — Glavni smoter ilustriranja je, izluščiti notranjo sliko, simbol duševnega dogodljaja, podati temu simbolu primerno obliko in barvo, sposobiti gojenca v tej svoji podobi samostojno čitati ter uporabiti simbole v pojasnilo lastnega bistva. Tako bi se harmonija med doživljaji in izraževanju zopet utrdila in ne bilo bi se bati, da se zgrabimo v ab-

straktnem, nenaravnem, ledenem in da nas preganja mnogoličnost nepojasnjenih pojavov. — Nadalje omenja Wittber nedostatek ilustriranih pravljicnih knjig. Zanimiva tehnika, sijajne risbe še niso merilo dobre ilustrirane knjige. Koristijo otroku le take ilustracije, katere si v svoji notranjosti lahko sam ustvarja in iz katerih zamore čitati simbol. Le umetniki, v katerih edinih tiči še pravo razmerje do otrok, naj bi ustvarjali take slike. V vsakem oziru vzorne ilustracije vsebuje F. v. Frenholds-ova knjiga »Hasenbuch«. Scholzove pravljicne knjige imajo sicer to prednost, da je ilustriran ves razvoj dejanja, vendar so pa premalo otroške. Učinkujoče slike so tudi lesorezi starih nemških ljudskih knjig. — V kratkem primeru iz pravljice o »prosenem zrnu« (Hirse Korn) nam očrta Wittber, kako razumeva on otroško ilustriranje pravljic.

»Die Schulklasse als Gemeinschaft«
Otto Erlen. (N. B. 1923/4.) Prav mnogolično veže življenje ljudi v svrhu duševnih, gospodarskih, političnih, verskih in drugih interesov k neki stalni zvezi bodisi v družini, v občini ali državi. Udje teh družb kažejo ali zastopajo iste interese, isti snoter. Ne smatramo pa še vsako tako združitev posameznikov v skupine zadrugo (Gemeinschaft). V pojmu »zadruga« leži globlje smisel. Udje zadruga se v svrhu popolnitve lastnega bistva podvržejo tudi medsebojnemu vplivu in tvorijo na tak način neko notranjo, globljo vez. — Ali je taka zadruga mogoča tudi v razredu? Navadno je učitelj središče, voditelj svoje dece, katera stopa s svojim voditeljem v stike, ne oziraje se eden na drugega. Učitelj vtisne s svojim vplivom razredu lastno bistvo. Ako si pa mislimo razred kot zadrugo, stopa učitelj nekoliko v ozadje, ali vsaj v vrsto učencev, ne kot zvišeno bitje, nego kot prijatelj — svetovalec svojih gojencev, ki skušajo kazati medsebojni vpliv, uglati trde robove, krepiti npravne in intelektualne nagone. — Tisti, ki ima trdno vero, da nosi vsak individij v sebi božjo iskrico, ali kot pravimo katoličani, da je vsak ud otrok božji, si bo ta medsebojni vpliv osebe na osebo želel in prišel

do prepričanja, da se v tej medsebojni stiki razvija in narašča dosti dobrih kali in sposobnosti — in to je moralni pomen zadruga v razredu. Nič manj važna je intelektualna vrednost. Če tudi vzbuja pomislek dejstvo, da so otroci različnih zmožnosti v istem razredu in da bi medsebojna stika za najzmožnejše ne imela vrednosti, je to popolnoma neutemeljeno, kati poučevaje se gojenec sam uči, se vzpodbuja in duševno napreduje. — Kot najboljši pripomoček za izvedbo te reforme smatrajo šolniki opremo razreda z mizami in stoli. Učiteljstvo draždanske poizkusne šole piše v 1. letnem poročilu 1921/22: Odkar so šolske sobe opremljene z mizami in stoli in otroci sede okoli njih kot člani ene družine, jim je naravna potreba, da si medsebojno pomagajo, ker so navezani le na medsebojno pomoč. Člani vsake mize se trudijo, dovršiti vse kar najbolje in najlepše. — Pri sedanjih razmerah je težko, obnoviti opremo šolskih sob. Da bi se učenci zblížali, bi mogoče zadostovalo, postaviti klopi v obliki podkve. — Dokler se bo moral učitelj neizprosno naslanjati na stenski urnik, bo skupno delovanje seveda le polovičarsko. Učiteljstvo mesta Oelsnitz je tej ne psihološki napravi odpomoglo s tem, da je preustrojilo stari načrt: Nižja stopnja zahteva skupni pouk (Gesamtunterricht). Izhod — otroški doživljaji v šoli in izven šole, posebno na skupnih izprehodih v domačem kraju. Na doživljajih otrok temelji pravilna in jasna tvorba pojmov, kakor tudi npravna moč in dobra nprav. Na te se naslanjajo ustmene in pismene, risalne in plastične predstave, k njej se družijo opazovanja podob, pravljic, pesmi; oni dajo snov za računske, pravopisne in jezikovne vaje. — Na višji stopnji naj bi pouk deco vpeljal na polje človeškega, kulturnega dela, ki ga opazuje otrok v svoji domovini. Delitev predmetov lahko ostane, ampak snov naj se razmotriva iz vidika, ki je v stiku z domačim kulturnim delom. Znanstveni sistem naj se izključi. — Ta načrt bo gotovo dosti pripomogel k plodnosnemu skupnemu delu. — Le na tak način, da brezobzirno odstranimo vse stare zapreke, bodemo privzgojili v razredu

zdravi duh skupnosti. Razred bi tvoril kakih 8—10 skupin. Vsaka skupina kaže zanimanje za isti predmet na drug način. Otroci se obnašajo popolnoma neprísiljeno. Pogovarjajo se stoje, sede. Ti rišejo na stensko tablo, oni kažejo na sliki, spet drugi razmotrivajo o zanimivem predmetu, stavijo vprašanja, premišljajo, izražajo vsak svoje mnenje ter se tako medsebojno vzpodbujajo ter vstvarjajo veselje, zanimanje, razpoloženje. Ker je temeljno razpoloženje skupnega dela veselje, življenje in živahno zanimanje, je popoln mir nemogoč, vendar pa bodo učenci skoro izprevideli, da je vsako prekoračenje meje v njihovo lastno škodo. — Predpogoj pravega združnega razreda tvorijo torej delovne skupine, ker navajajo otroka k skupnemu delu in za to delo potrebnim krepostim kot smisel za tovarištvo, postrežljivost, požrtvovalnost, obzirnost itd. Ker se socialni nagon itak nahaja že v vsakem otroku, je treba istega le vzgojiti k socialni volji. Kolike važnosti bi bila taka vzgoja in kako potrebna, nam prav jasno kaže sedanjost, ko obvladuje človeške mase kruti egoizem.

Da so se take zadrage prav dobro obnesle, nam potrjujejo razne nemške šole. — Objektivnemu duhu razreda se mora seveda ukloniti tudi učitelj, ki je sam ud tega občestva, ter ima iste pravice kot ostali udi. Ako bo na mestu, vkljub temu njegova avtoriteta ne bo trpela. — Vzornih učencev t. j. takih, ki vsako delo brezhibno izvršujejo, nikoli ničesar ne zamujajo itd. seveda ne bo dosti ali pa prav nobenega, ker je delo v zadrugi samo ob sebi premnogolično. Saj to tudi ni njen smoter. Ljubši so nam sveži, ljubeznivi, za vse dobro dovzetni, odkritosrčni ter samozavestni dečki in živahne, vesele, marljive, v gotovem oziru vzdržne, vendar ne prebojazljive deklice, kakor takozvani »Tugendboldi«. — Ker je vsak uspeh v šoli odvisen tudi od domače vzgoje, bode treba na vsak način iskati stikov med šolo in domom. Ravno imovitejši, dostikrat prav nesocialno vzgojeni otroci, se prav težko udomačijo v šolskih družinah. Da spoznata otrok, kot starši, da se vrednost človeka

ne ceni po bogastvu, bo treba s strani učitelja resnega vpliva na starše. V Nemčiji se poizkusne šole trudijo privabiti starše v šolo, k pouku. Za to skupno delovanje so delavske družine kazale največ zanimanja. O povoljnih uspehih poroča druždanska poizkusna in hamburška združna šola. Večji del staršev kaže proti temu stremljenju mržnjo. Glavni vzrok tiči v takozvanih »krščanskih družbah za starše«, katere si štejejo v dolžnost bojevati se proti delovni šoli. Upajmo, da bo v do glednem času ta ideja našla odmev tudi v širših slojih.

Dr. Jos. Dietrich: Beim Huber ziehns um. (Qu. 3./1923). Kako težko je za naše malčke v elementarnem razredu samo številjenje. In računice nič kot številke in pravila. Pisec pride tako do spoznanja in sklepa, da bi bilo pravilneje, ako bi bilo v prvem razredu mesto računic s samimi številkami same pripovedke, ki bi nanizale učencem stopnjena ves računski obseg in vse računske operacije. Pri vsem tem pa naj se ozira vse to pripovedovanje na samodelavnost otrok. Učna slika, ki jo podaje je ravno radi upoštevanja vsega navedenega zelo interesantna in bi služila prav izvrstno našim elementarnim učiteljem. — *Das singende Volk.* (Qu. 1, 2, 3, 4, 1923) urednik prof. Enders.) Avstrija stoji v znamenju reforme svojega šolstva. Pod zgornjim naslovom priobčujejo razni pevski strokovnjaki in učitelji svoje izkušnje in metode v petju. Vsi pa prihajajo do zaključka, da pevski pouk ne sme biti pastorka osnovne šole, ker je važno vzgojno sredstvo, ki vpliva neposredno na otroško čustvovanje in vzgaja domovinsko ljubezen.

III. Iz šolske organizacije.

Stjepan Ratković: Novo uređenje učiteljskih škola. (N. 1922/9-10). S tem spisom je podano obširno in izcrpno poročilo o aktualni zadevi. Predvsem pripominja pisec zelo pravilno, da bi se moralo vse šolstvo urediti le z enim zakonom, »da se obuhvate sve kategorije škola i povežu u jednu organičku cjelinu... Savremena reforma školstva treba da ide za tim, da se školstvo, od osnovnih do visokih škola,

postavi kao cjelina na jednu zajedničku osnovu, označivši temeljna načela za uredjenje škola i za rad u njima«. Nato prehaja na kritiko današnjega šolstva pri nas vobče in iztiče načela, po katerih naj bi se to uredilo, da bi odgovarjalo političnim, ekonomskim in splošnim kulturnim potrebam naroda. Pri tem se zlasti ozira na osnovno šolo, da preide tako na zahteve glede izobrazbe učiteljstva zanjo. Naloge, ki jih stavi osnovni šoli, pa more vršiti le učitelj, »koji ume, da se snađe u svim područjima nauke i umjetnosti, koji ima solidno svestrano ili opće obrazovanje, t. j. obrazovanje, koje nije stečeno tek radom pamćenja, nego i samostalnom radom uma, a usto je i duboko proučeno«. Zato je treba, »da uz opće obrazovanje dobije i teoretičko i praktično stručno obrazovanje iz pedagogije s njenim pomoćnim naukama«. Od treh obsegov, ki se mu zde pripravni za učiteljsko izobrazbo in ki jih navaja: »1. srednješkolski (opseg) kao dosada; 2. polufakultetski, t. j. dvije godine visokih nauka poslije prethodnega obrazovanja u opsegu srednje škole; 3. opseg potpunoga fakultetskoga obrazovanja«, se pisec za svojo osebo najbolj zлага s tretjim obsegom: trdi pa, da je iz ekonomskih ozirrov to za sedaj neizvedljivo, in zato se odloči, da naj se zadrži učiteljska izobrazba v okviru srednje šole, a se ista razširi na pet let. Tu zopet prehaja na vprašanje »Ima li se opće i stručno obrazovanje i dalje vršiti u posebnim učiteljskim školama, koje bi se mogle nazivati i pedagoške srednje škole, ili se ima unapredak samo stručno obrazovanje vršiti u učiteljskim školama, a opće obrazovanje u drugoj kojoj školi za opće obrazovanje (na pr. u srednjoj)?« Na podlagi razpravljanja o tem vprašanju prihaja R. do naslednjega temeljnega zaključka: Za izobrazbo učiteljstva osnovnih šol naj se še nadalje pridrže posebni zavodi, današnje učiteljske ali pedagoške srednje šole. Vstop nam je mogoč po dovršeni nižji srednji ali štiriletni meščanski šoli. V prvih štirih letih teh šol bi se dobivala obča in pripravljalna strokovna izobrazba, a v petem letu strokovna in razširjena obča izobrazba po svobodni izbiri predmetov

(»neobvezno... guslanje, klavir i orguljanje, a prema potrebi i druge predmete«); po končanem 4. letu se vrši zrelostni izpit, a po 5. letu izpit iz pedagogike. Zrelostni izpit daje pravico na nastavek studija na visokih šolah, po potrebi z dopolnilnim izpitom. Strokovni izpit iz pedagogike daje sposobnost za učiteljski poklic v osnovni šoli. Praktični izpit se vrši pred posebno komisijo v razredu, v katerem je učitelj z uspehom deloval leto dni. — Na koncu svojega spisa objavlja R. »Načrt zakona o učiteljskim školama u Kraljevini SHS«, ki se z ozirom na metodična načela krije z načrtom, ki smo ga za učiteljsko izobrazbo priobčili v letošnjem »Pop.« številu 1/2.

Spisa »Výstava ruského zahraničního školství a pedagogické snahy ruských emigrantů v Praze« in dr. V. Omelčenkove »Sjezd pracovníků v ruském středním a obnem školství zahraničním« (V. 1923/3—4) nam podaja kratek, izčrpen pregled šolskih organizacij ruskih emigrantov na Češkem.

Časopis za zgodovino in narodopisje.

Menda noben slovenski list se ne bori za svoj obstanek s tolikimi težkočami kot ta, ki ga izdaja »Zgodovinsko društvo v Mariboru«, a tudi ni izlepa kateri negovan s toliko ljubeznijo, kakor neguje tega že v XVIII. letniku njegov požrtvovalno idealni urednik prof. Fr. Kovačić. In vendar bi radi svoje strokovnjaškosti na zgodovinskem in narodopisnem torišču zaslužil vsestransko podporo. I. letošnja številka prinaša na 4 tiskanih polah naslednjo mnogovrstno vsebino: Dr. Fr. Ilešič: Brežice, Solčava. — Mir. Premrou: Nekaj dokumentov o glagolici na Slovenskem. — Pavel Košir: Ljudska medicina na Koroškem. — Dr. J. Glonar: Literarni odnošaji med štajerskimi Slovenci in Nemci v predmarčni dobi. II. Pisma Dav. Trstenjaka. — Dr. Fr. I.: Narodna straža v Podčetrtku in Brežicah l. 1848. — Dr. Fr. I.: Pravoslavna služba božja v Ptuj 1813. — Dr. Fr. Ilešič: Središki učil-

telj Matija Karničnik. — Dr. Nik. Omersa: A. T. Linhart in slovenska narodna pesem. — Fr. Kotnik: Prispevki k slovenski bibliografiji. — Slovstvo. Društveni glasnik.

Človek bi sodil, da taka pisana snov v domoznastvu mora pritegniti v krog »Zgodovinskega društva«, ozir. v krog naročnikov »Časopisa« pač vsakogar, ki ima smisel za domačo grudo in njeno znanstveno spoznavanje; posebno bi še rekeli, da bi šolam zelo prav hodilo, ako bi imele pri rokah take viře za vsestransko spoznavanje ožje domovine, viře, iz katerih bi bogato črpale za pouk v domoznastvu. Zato priporočamo na tem mestu list; njegova naročnina, ozir. redna udnina »Zgod. društva« znaša za l. 1923 — le 20 Din.

Končno naj na tem mestu še opozorimo, da si je »Zgod. društvo« nadelo nalogo, izdati dr. K. Štrekljevo epohalno »Historično slovnico slovenskega jezika«, delo, za katero nas lahko zavidajo narodi z večjim in izrazi-tejšim slovstvom. Dosedaj so izšli 3 snopiči, ki stanejo vsi skupaj vsotico 23 Din; a poročila pravijo, da je »Zgod. društvo« moralo nadaljnje izdajanje ustaviti ali vsaj prekiniti — menda zato, ker ni pri nas potrebe za tako delo. F.

Priporočljivo pedagoško slovstvo, zlasti o šolskih poizkusih:

Dr. F. Karsen: Deutsche Versuchsschulen der Gegenwart und ihre Probleme; Dürr, Leipzig 1923. Dr. H. Reinlein: Der Versuchsschulgedanke und seine praktische Durchführung in Deutschland; Perthes, Gotha 1919. Moede-Piorkowsky-Wolff: Die Berliner Begabenschulen; Beyer & Söhne, Langensalza 1918. Moede-Piorkowsky-Wolff: Zwei Jahre Berliner Begabenschulen. Erfahrungen ihrer Schulleiter; Hirzel, Leipzig 1920. O. Schmidt: Arbeitsschule und Reichsverfassung; Berlin 1921. O. Seinig: Die redende Hand; Wunderlich, Leipzig 1920. O. Seinig: Gedanken übers Mittel; Habelschwerdt 1920. H. Gandig: Freie geistige Schularbeit in

Theorie und Praxis; Hirt, Leipzig 1922. H. Gandig: Die Schule im Dienste der werdenden Persönlichkeit; Quelle O. Meyer, Leipzig 1917. B. Otto: Die Reformation der Schule; Berlin-Lichterfelde 1912. B. Otto: Kindermundart; Modern-pädagogischer u. psychologischer Verlag, Berlin 1908. Dr. H. Lietz: Von Leben und Arbeit eines deutschen Erziehers; Verl. Landwaisenheim, Veckenstedt a. H. Dr. G. Wyneken: Wickersdorf; Saal, Lauenburg 1922. B. Uffrecht: Die freie Schul- und Werkgemeinschaft; Schwetschke & Sohn, Berlin. Die Erziehung des Kindes vom Gesichtspunkte der Geisteswissenschaft; Philosophisch-anthroposophischer Verl., Berlin 1919. Dr. F. Karsen: Die Schule der werdenden Gesellschaft (t. j. zadružna šola); Vorwärts, Berlin 1922. F. Joede: Pädagogik Deines Wesens; Saal, Lauenburg. F. Joede: Die Lebensfrage der neuen Schule; Saal, Lauenburg. Die Gemeinschaftsschule; Verl. für Sozialwissenschaft 1921. Pädagogische Reform; revija; sotrudniki učitelji na zadružnih šolah; W. Paulsen, W. Lottich i. dr.

C. TO IN ONO.

Ali je višja pedagoška šola potrebna?

Ob današnjih prilikah bi takemu vprašanju brez odloga pritrdili, vpraševalca pa bi še začudeno pogledali, češ, kako je mogoče vpraševati kaj takega. In vendar to vprašanje obstoja in sicer obstoja pri nas, nanj pa je odgovarjala najvišja prosvetno posvetujoča institucija v državi, Glavni Prosvetni Svet v Beogradu.

Zadeva je sledeča: Na podlagi uredbe o višjih pedagoških šolah od 30. avgusta 1920 se je v Beogradu osnovala višja pedagoška šola. Osnovala, t. j. dne 5. februarja 1921 je bil imenovan profesorski zbor, ki pa se je mogel omejiti le teoretsko na pripravljajna dela za otvoritev take šole, kajti razen kratke uredbe na papirju ni bilo na razpolago ne potrebno poslopje ne gmotna sredstva ne drugega, kar je najpotrebneje za novo šolo. Profesorski zbor, katerega člani pa so bili takrat še po raznih drugih mestih na delu, se je shajal na seje in prirejal načrte, dokler ni bilo spomladi lanskega leta rešeno tudi rektorsko vprašanje. Poslej je profesorski zbor dovršil predhodna dela, organiziral šolo, določil sporazumno z mini-

strstvom prosvete vse potrebno radi zgradbe, opreme l. dr. — da za šol. leto 1922/23 so bili že določeni tudi obiskovalci te višje pedagoške šole. Začetkom tega šol. leta pa se šola ni otvorila — ni bilo ne poslojpa ne... kratko: zopet ni bilo drugega, kakor profesorski zbor. Z gotovostjo pa se je računilo, da se otvori šola s početkom šol. leta 1923/24. — V tem pa je nastopilo odločno vprašanje, ali more višja pedagoška šola odgovarjati smotru, radi katerega je ustanovljena, in ali je njen obstoj upravičen z gledišča prosvetnih interesov, oziroma ali bi ne kazalo, da se njene naloge prenesó na vseučilišče. S tem vprašanjem se je bavil Glavni Prosvetni Svet v večjih svojih sejah in predložil ministru prosvete naslednje svoje mišljenje: 1. Da višja pedagoška šola, kakršna je, ne more popolnoma izvršiti naloge, ki ji jo nalaga zakon o njeni ureditvi, in da morajo dobivati profesorji učiteljišč svojo izobrazbo na vseučilišču in ne na višji pedagoški šoli; 2. V vprašanju, ali je šolskim nadzornikom potrebna višja izobrazba kot ostalemu učiteljstvu, se je Gl. Pr. S. o tej potrebi zednil, ni pa se mogel zediniti v naziranje, ali je ravno višja pedagog. šola potrebna, da nudi to izobrazbo; 3. Glede izobraževanja učiteljstva meščanskih šol se je postavil Gl. Pr. S. na stališče, da bi pač bilo potrebno, da se radi splošne izobrazbe učiteljstva razširi učiteljišče od štirih na pet letnikov. — In na podlagi tega mišljenja Gl. Pr. S. je — po naših virih («Učitelj» in «Nar. Prosveta») otvoritev višje pedagoške šole v Beogradu definitivno padla v vodo, kajti šola ni potrebna. —

Ako bi človek imel žilico, bi o stvari lahko napisal prav čedno satirico ali vsaj poglosiral bi malo to famozno otvarjanje višje pedagoške šole, a zadeva je v resnici prežalostna, povrh vsega pa bi še dočela neopravičeno žaliti člane Gl. Pr. S., ki so vendar odlični strokovnjaki in vsega spoštovanja vredni možje, ki vedo, kaj delajo. Zakaj v tem slučaju niso storili prav nič hujšega, kakor da so se strogo držali besedila »Uredbe o višjih pedagoških šolah« (razglašene v »Služb. Nov.« štr. 194 l. 1920). Ta uredba pravi namreč v svojem 1. čl.: »Za izobraževanje učiteljev in učiteljic na učiteljiščih, šolskih nadzornikov in učiteljev in učiteljic na meščanskih šolah se ustanavljajo v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev višje pedagoške šole.«

Te naredbe se je Gl. Pr. S. držal in odklonil ustanovitev višje pedagog. šole v Beogradu. In — prav je imel! Take višje pedagog. šole ne potrebujemo! Ne potrebujemo tvornice za učiteljstvo na učiteljiščih, za šolske nadzornike in za učiteljstvo meščanskih šol; kar potrebujemo in nujno potrebujemo, to je višja pedagoška šola

— ali naj se imenuje, kakor hoče —, ki je namenjena nadaljni in razširjeni strokovni izobrazbi vsega osnovnošolskega učiteljstva; izobrazbi vsakogar, pa naj ima ambicije, kakor jih predvideva uredba, ali jih nima. Tako institucijo potrebujemo in jo nujno zahtevamo.

Da pa bo njena ustanovitev možna — in možna kar najhitreje, ker je potreba po njej zelo velika — naj Gl. Pr. S. vzame v delo famozno uredbu od 30. avgusta 1920, kateri je s svojim, zgoraj označenim mišljenjem sam odrekel vsako vrednost, ter jo izpremeni v smislu zahtev in potreb učiteljstva.

Pavel Flerč.

Šolski poizkusi v Nemčiji.*

Vsaka človeška institucija nosi obeležje svoje dobe. Ker se izpreminja človeška družba v svoji strukturi, mišljenju in stremljenju, je jasno, da so podvržene izpremembi vse njene institucije, bodisi politične, verske, znanstvene, umetniške. Kar je bilo dobro nekoč, ni radi tega upravičeno, da se vzdrži tudi še sedaj, vsaj v isti obliki ne. Tako v zgodovini tudi lahko jasno opazujemo vpliv vsakokratnih razmer na razvoj šolstva.

Opisujem tu gibanje na šolskem polju v Nemčiji v najnovejši dobi; kolikor je bilo potrebno, tudi iz predvojne dobe. V nobeni drugi državi nima to gibanje tako jasno začrtanih kontur kakor tu. Ne morda, da bi drugod ne bilo potrebe, ali morda celo razumevanje za to. Vsi močni motivi nastajajo v globini; dočim je omogočila revolucija, ki je strela Nemčijo, da ti motivi tam sunkoma buknejo na površje, se morajo ti motivi drugod siloma, stopnjema pririvati na dan. Novi šolski poizkusi v Nemčiji so jako številni in nimajo enotnega značaja; njihovi spočetniki so pač različno tolmačili duh časa. F. Karsen, ki je večinoma osebno spoznaval te poizkuse, jih po njihovem značaju deli na te skupine: 1. organizatorični poizkusi; 2. metodični poizkusi; 3. poizkusi po novih življenskih nazorih; 4. revolucionarni poizkusi. Iz vsake teh skupin opisuje samo najmarkantnejše primere.

I. Organizatorični poizkusi. V Nemčiji so obstojali proti koncu prejšnjega stoletja 3 tipi srednjih šol: gimnazija, realna gimnazija in višja realka, vse 9-letne. Vstopali so učenci po dovršenem 3. šol. letu. Skoro v vseh večjih mestih so bile priključene srednjim šolam 3-letne »Vorschulen«, ki so pripravljale učence za vstop v dotično

* Po F. Karsenovi knjigi »Deutsche Versuchsschulen der Gegenwart und ihre Probleme«.

srednjo šolo; to je bil nekaj privilegij »boljših« slojev. L. 1878. je dovolilo ministristvo poizkus v Altoni, da se združita nižji stopnji realne gimnazije in realke; prva 3 leta so bila skupna, francoščina kot tudi jezik. L. 1890. je ministristvo dovolilo poizkus, da se združijo nižje stopnje vseh treh srednješolskih tipov, in to v Frankfurtu a. M. Poizkus se je obnesel in ministristvo je l. 1900. dovolilo splošno uvedbo. Vendar pa se ta še do danes ni uveljavila in se bori s silnimi nasprotstvi. — Novih impulzov je dobivalo reformno gibanje za časa vojne. Nemčija je začutila perečo potrebo, da izpolni silne vrzeli, ki jih je zaspekala vojna v njeno razumništvo. Uspeh je bil mogoč le, ako se pritegne k šolanju deca najširših mas, pred vsem ona s kmetov. Tem je bil doslej studij radi dolgega trajanja zelo otežkočen. Skušali so rešiti to vprašanje s »šolo za nadarjene« (Begabenschulen); to so skrčene srednje šole, skrčene po učni dobi (za 3 leta), a ne tudi po snovi. Ustanovili so jih l. 1917. v Kölnu (gimnazija in realna gimnazija) in v Berlinu (realka). Sprejemali so otroke z dovršeno osnovno šolo (7-letno). Razumljivo je, da so stavile te šole na učence težke zahteve in da so jih mogli zmagovati samo nadarjeni. Tako se uče n. pr. na skrčeni realni gimnaziji od jezikov: 1. leto latinski, 2. leto francoski, 3. leto grški oz. angleški, in na humanističnem oddelku 4. leto angleški oz. hebrejski. Učence za te šole so izbirali deloma eksperimentalno-psihološkim potom (v Berlinu). Te šole torej še nikakor niso bile koncesija nižjim slojem, niso še vzpostavile ravnopravnosti. Ob prevratu pa so nižji sloji, ki so bili doslej napram šolsko-političnim vprašanjem docela pasivni, stopili v aktivnost in sunkoma vzpostavili enotnost šole: »Begabenschule« so nadomestili z »Aufbauschule«, ki je istotako 6-letna, a je skrčena tudi po snovi; obstoja v vseh treh tipih. S tem je dana možnost višjega študija tudi povprečno nadarjeni deci s kmetov. Prejšnji (9-letni) tipi srednjih šol obstojajo seveda še dalje, vendar pa gre razvoj v prilog skrajšanim, ker se teh vedno bolj poslužuje tudi meščanstvo. V novejšem času nastajajo celo enotne srednje šole, tzv. »bewegungsfreie« (ali tudi »elastische«) Oberstufe. Od gotovega razreda dalje nudijo učencem možnost cepitve po individualnih nagajenjih; v dotičnih razredih je gotov del pouka za vse obvezen (Kernunterricht), med ostalim delom pouka pa izbirajo; ta pouk se vrši po skupinah (Kursunterricht). Enotnost šolstva je dosegla s tem vrhunec: skupna 7-letna osnovna šola, nato skupna 6-letna višja šola z možnostjo diferenciacije. — Izme-l neposrednih motivov je pri tej vrsti poizkusov najjačji socialni: izobrazba bodi ena-

ko pristopna vsem slojem. Sodelujejo pa tudi psihološko-znanstveni motivi: premakniti odločitev za poklic na čimpoznejšo dobo.

II. Metodični šolski poizkusi. Oskar Seinig-ova šola v Charlottenburgu, ki je zgrajena na principu ročnega dela. Seinigova stališče: človek dobiva v naravnem življenju večino vtisov potom vida in ti vtisi se mu utrjujejo potom mišičnega delovanja v naših udih. Znano je, kako dolgo ostane v človeku dispozicija za kako telesno gibanje, ki se ga je navadil. Udje pa so pri človeku tudi velevažno sredstvo za izražanje; kjer odpoje jezik, priskoči na pomoč roka. Šolstvo pa se v splošnem neglede na ta dejstva poslužuje slušnega organa, za izražanje pa jezika. »Handeln, und nicht Mundeln« je Seinigova parola. Njegov pouk podpira ročno delo vseh vrst: risanje, oblikovanje, izdelovanje preparatov, modelov, aparatov itd.

Hugo Gaudig-ova šola v Leipzigu (žensko učiteljšče). Gaudigovo učno-vzgojni ideal je samostojno duševno delo. Njemu je samodelavnost nastajajočega človeka centralni problem, ki ga skuša analizirati z najmodernejšimi psihološkimi sredstvi. Da zbudimo samodelavnost, moramo nuditi učencu čimvečjo možnost aktivnosti pri pouku. Učitelj naj stopi v ozadje; učenec naj dobi občutljivost za miselne pobude, naj se usposobi, da samostojno raziskuje in sklepa. Herbartove formalne stopnje je Gaudig zavrgel, navaja pa učenke na sledeče postopanje: 1. zbiranje materiala, ki spada k dotični snovi; 2. obdelovanje istega; 3. posnetek.

Berthold Otto-va šola v Groß-Lichterfeldu (privatna). Od vseh poizkusov z metodo je šel Otto najdalje, do tja, kjer že metoda samo sebe izloča. Gradi namreč popolnoma na spontanost otroka. On popolnoma zaupa otrokovemu nazoru k spoznavanju pojavov, ki ga obdajajo, njegovih znatiteljnosti. Že l. 1880. je spisal »Lehr-gang der Zukunftsschule« po tem načelu. V njegovi šoli so učenci v starosti 6—19 let obeh spolov. Razdeljeni so v 4 stopnje: začetni, nižji, srednji in višji tečaj. Vsak učenec lahko vstopi v tečaj, v katerega hoče. Vsak tečaj ima zase celoten pouk (Gesamtunterricht, t. j. ne po predmetih deljen), razentega pa se še poučujejo prosti predmeti neglede na stopnjo. V vpraševanju vlada neomejna svoboda (namreč da učenci vprašujejo). Vpeljana je samovlada učencev. Domače naloge se dajejo le, če jih zahtevajo učenci. 3—4krat tedensko od 12—13 se zbere vsa šola s svojimi učitelji k skupnemu pomenku; vzpored popolnoma prost. To dobro služi k zbujanju čuta skup-

nosti, navaja k jasnemu izražanju in obzirnosti. — Kdor prisostvuje temu pouku, dobi sprva vtis, da je to brezsmerno, brezplodno igranje. Treba pa pomisliti: vse, kar izvedo otroci tu, pade na rodovitna tla in klije dalje. Stara šola se na otrokovo možnost sprejemanja ne ozira, toda: je li umestno sprejeti več hrane kot je je možno prebaviti?

III. Poizkusi po novih življenjskih nazorih. 1. Podelželska vzgojevališča (Landerziehungsheime), ustanovitelj Hermann Lietz. Ustanovil je od leta 1898—1914 štiri taka vzgojevališča: Ilseburg, Haubinda, Bieberstein in Veckenstedt. Načelo: otroku treba priljubiti vsa področja življenja. Vstajajo zgodaj; hrana preprosta: med poukom dovolj odmora in priložnosti za telesno gibanje; opravljajo tudi vsa gospodarska dela in to skoro čisto samostojno. Značilna za te dome je tzv. kapela, ki se zdržuje vsak večer v posebnem prostoru; to je mirna zabava (čitane, pripovedovanje i. dr.), ki naj spaja poedince vsega doma. Deklic Lietz v te dome ni sprejemal: bal se je, da bi ovirale razvoj možatosti pri dečkih. Ves pouk se opira na življenje; na nižji stopnji je podlaga domovina, predvsem bližnja okolica; srednja stopnja je posvečena spoznavanju preteklosti; spoznavajo jo po možnosti po virih; na višji stopnji zasledujejo zgodovinski razvoj človeštva v vseh njegovih panogah; matematika in jeziki se goje zato malo, precej pa se pečajo z verskim poukom kot znanostjo, z razvojem verstva. 4 dni v tednu je obvezen razredni pouk, 2 dni pa tečajni, ki se lahko izbira. Slabi učenci imajo samo 1 dan tečajni pouk, drugi dan pa porabijo za učenje za razredni pouk. Sedaj, po Lietzovi smrti, vodi te zavode Andreesen.

2. Svobodne šolske občine (Freie Schulgemeinden): a) Wickersdorf, vodja Gustav Wyneken. Wyneken imenuje Karsen »najsilnejšega pobudnika na vzgojnem polju v sedanji dobi«. Da razumemo Wynekovo ustanovo, treba poznati njegov nazor. W. je filozof; svojo filozofijo gradi — slično kakor Hegel — na »objektivnega duha«. Objektivni duh ni dan in se ne da sprejemati od drugih, on je večna, nedoumljiva resnica, ki prihaja v človeka le po iskanju. Doslej so ga hoteli mladini vsiljevati v gotovi obliki (individualistična vzgoja, konfesionalna vzgoja). Človek je le organ večnih idej in to v vsaki starostni dobi, te večne ideje pa se izražajo v vsaki dobi na svoj poseben način. S tem zadnjim je W. postavil formulo za »avtonomijo mladine«, t. j. za njen svoboden, organski razvoj, brez nasilja starejših. To pa nikakor ne pomenja, da govori za razbrzdanost mladine, hoče marveč njeno

prosto udinjanje objektivnemu duhu. Avtoriteto učitelja nadomešča z avtoriteto objektivnega duha. Otroci niso privatna last družine, ker ona radi svoje dvojne morale ne vpliva vzgojno v dobrem smislu. Eros je izvor vsemu velikemu; treba pa strogo razločevati med erosom in živalsko seksualnostjo. Eros je potreben tudi med vzgojiteljem in gojencem; vzgoja brez tesnih čustvenih medsebojnih vezi je nemogoča. Izreka se za koedukacijo; ne vzgoja k dečku ali deklici, temveč vzgoja k tovarištvu mladine. V svoji šolski občini (ima obliko internata) koedukacijo tudi izvaja; sprejema dečke in deklice. Gojenci so različne starosti. Med vsemi člani te občine vlada vzorna harmonija, bodisi pri delu, bodisi pri igri. Tzv. sodišč tam ne poznajo; kajti občestvo se more opirati le na brezpogojno medsebojno zaupanje. Značilno za Wickersdorf je tudi močno upoštevanje umetnosti; ne goje je kot učni predmet, temveč kot način za izražanje čustev, kot doživetje. Smotreni, enotni značaj Wynekenovih nazorov se izraža tudi v učnem načrtu: nižja stopnja: opazovanje realnega sveta, dobivanje predstav; srednja stopnja: diferencirano poglobljanje; višja stopnja: zopetna sinteza v celoto, svetovno naziranje. Metoda je zgrajena — razumljivo — na otrokovo spontanost, prav kakor pri B. Ottu. — b) Odenwaldschule, vodja Paul Geheeb (tudi oblika internata). Geheeb je bil učitelj v Wickersdorfu, zato ima njegova ustanova mnogo sličnosti z ono. Prekaša jo pa v izvajanju koedukacije. V tem gre do skrajnosti; deklice in dečki bivajo v istem poslopu v sosednih sobah in se smejo medsebojno posecati kakorkoli. Doslej še ni bilo nobenega poviča za kako omejitve. Tu vlada medsebojno spoštovanje in harmonija Wickersdorfa, in na takih tleh ne uspevajo nizki instinkti. Ako se koedukacija kje ni obesla, je krivo pomanjkanje tega predpogoja. O koedukaciji smemo govoriti šele pri Geheebu, vse drugo je več ali manj koinstrukcija. Pouk obstoja v stvarjanju primerne okolice, ki daje otroku pobude za opazovanje in razmišljanje. To okolico tvori vrt, delavnica in študijska soba. Vsako znanstveno področje ima posebno študijsko sobo z učili in knjižnico. Pouk se vrši v kurzijah, ki trajajo po mesec dni; izbira je prostovoljna, a vstrajanje do konca obvezno. Starejši učenci lahko delajo tudi popolnoma samostojno. Ta zavod je mnogo bliže realnemu življenju kot Wickersdorf; to še povečuje uvedba, da prihajajo v Odenwald poučevati učitelji — gostje. — c) Letzingen, vodja Bernhard Uffrecht. Tu stopa produktivno delo močno v ospredje. Ne stremi kakor n. pr. Wickersdorf za trdnim stališčem napram

živlenskimi problemom, temveč dopušča vsakokratno prosto odločitev.

3. Waldorfschule; njen duševni vodja je vodja antropozofov Rudolf Steiner. Antropozofija uvaja nove nazore o človeku in svetu. Obrača se odločno proti intelektualizmu, ki hoče zgolj potom eksaktnega znanstvenega raziskovanja razrešiti svetovno uganko. Globokih notranjih težej se nikdar ne bo moglo utešiti. Antropozofija se nasprotno ne ustavlja v čutnem svetu; z vajo duševnih sil vodi v izvenčutne svetove. Konsekvence antropozofije na vzgojnem področju so zelo dalekosežne, navajam jih pa samo deloma. Za oblikovanje različnih partij telesa so potrebne različne sile, ki dovršujejo to svoje delo po gotovem vsoporedu, nato pa se pretvorijo v gotovo duševno zmožnost. Tvorina sila za oprsje n. pr. dovrši svoje telesno delo s 5. letom, nato pa se izpremeni v silo za spomin in fantazijo; v tej dobi se izraža otrokovo življenje v posnemanju; učitelj more učinkovati tu zgolj z zgledom. Čim je dovršena menjava zobovja, dobi otrok zmožnost presojanja. Posnemanje tu več ni slepo. Po 9. letu nastane čut za ritmiko, po 12. letu čut za melodijoznost in s tem tudi čustvovanje. Približno v tej dobi se razvije tudi možnost za razumevanje kavzalnosti. V celi dobi učitelj ni otrokom tovariš, temveč priznani vodja. Po 14. letu se oprosté sile, ki so sodelovale pri publiciteti ter se odslej izražajo kot sprejemljivost za ideale. Pozivljati se začno neskončne želje, ki jih pa ovira svet; mlad človek potrebuje in išče tu pomoči; učitelj mu jo nudi z navsveti. Dečke in deklice treba vzgajati skupno. Izpite smatra Steiner za nepotrebne ali celo škodljive. Posebno ostro nastopa proti eksperimentalni psihologiji in pedagogiki, ker ravna s človekom kot navadnim fizikalničnim ali prirodopisnim objektom. Učitelj dobi vpogled v dušo otroka le, če se zna v njo vživeti; poznati pa mora tudi impulze sodobnega človeštva. Izreka se za delovno šolo, toda ne v smislu produkcije koristnih produktov, temveč kot pospeševalko volje. Pouk: glavni pouk je v rokah razrednega učitelja; je celoten, brez predpisanega načrta, merodajno le zanimanje učencev; traja vsak dan prvi 2 uri. Nato pouk v predmetih, ki jih po njihovem značaju treba podajati po gotovem načrtu; te predmete podajajo strokovni učitelji; so to: tuji jeziki, telovadba, euritmija. Euritmija je posebnost te šole; s tem označujejo izražanje glasov z ritmičnim gibanjem telesa, kot prvotno govorico.

IV. Revolucijonarna šola. Glavna činitelja te ustanove sta — to ji daje ravno oni veliki pomen — osnovno učiteljstvo in najširše plasti ljudstva.

Tu so se strnile reformne težnje učiteljstva, nastale iz novih nazorov o otroku, z novonastopajočimi stremljenji ljudstva v organično celoto, ki je dobila v novi šoli svojo vidno obliko. Nosilec teh novih stremljenj je delavski razred. Življenje je delo; delo pa dobi svojo višjo, pravo vrednost, ako je manifestacija človeškega hotenja. Sedanja industrijska doba pa delo mehanizira, mu jemlje dušo. Delavec ga čuti le kot potrebno zlo, s katerim si vzdržuje svojo fizično eksistenco. Delavec se vedno močneje zaveda svoje vrednosti kot človek, ki ima tudi pravico do srečnega rodbinskega življenja, do uživanja duševnih dobrin, ki jih nudi znanost, umetnost. Iz tega razreda dobiva najjačjih impulzov tudi žensko gibanje; nikjer ni žena kakor tu vržena v trinec življenja; to jo sili, da se bori tudi za svoje varstvo. Tudi tzv. mladinsko gibanje, ki stremi za svobodo mladine, je našlo v tem razredu najresnejši odmev, ker je bila mladina ravno tu predmet največjega izkoriščanja. Jasno je: stremljenje delovnega ljudstva po višji umski in čustveni naobrazbi vodi sigurno h končnemu odstranjenju nasprotstva med duševnimi in ročnimi poklicji. (Tega nikakor ni zamenjati s stremljenjem »nižjih« slojev za duševnimi poklicji!)

Najpopolnejše šole te vrste so »zadružne šole« (Gemeinschaftschulen) v Hamburгу. Tudi njihov nastanek se nam kaže v najznačilnejši obliki. Med učiteljstvom so se našli tu najvnetejši reformatorji in delavstvo je tu najjasneje začutilo v sebi novo, višjo vrednost. Sledi kratek opis njihovega razvoja. L. 1888. je začel Lichtwark, vodja umetniške galerije, uvajati deco v umevanje umetnosti; s tem je odkril doslej neupoštevani faktor v življenju otroka: spontanost, notranje doživetje. Otto Ernst je izkoristil to pridobitev za verski pouk, Jensen in Lamszus za spise, in končno je nastala splošna parola: »Ravnaj se po otroku« (»Vom Kinde aus«). L. 1906. se je pojavila zahteva po poizkusni šoli na tej podlagi in Wilhelm Paulsen je izdelal globoko zasnovan načrt. Tedaj vladajoči razred pa za ta stremljenja ni imel razumevanja. Omogočila je izvedbo šole revolucija, kjer je moglo reformistično učiteljstvo pod zaščito »delavskega sveta« realizirati svoj načrt. Prvo šolo so ustanovili Joeda, Tepp, Schünz (»Wendeschule«); kmalu nato drugo Goetze in tretjo Lottich. Leto nato je nastala četrta pod W. Paulsenom, ki je obenem vse nove šole organiziral v enoto. Od višjih šol se je pridružila Lichtwarkova šola. Namen teh šol sem podal gorj: vzgoja k zadružnosti, tej nastajajoči obliki človeške družbe. In njihov ustroj je temu primeren. Šole ne smatrajo kot pripravo na poznejši poklic; ona je sama sebi namen, je

torišče pristnega otroškega življenja, ki se odigrava v zadružnosti. Predpisi glede snovi obstojajo; s tem gredo preko »delovne šole«. Za pouk je v vsakem oziru merodajna otrokova spontanost. Skraja delajo v »splošnih zadrugah« (Lebensgemeinschaften), ko se pa pojavijo specialna nagnjenja, v »strokovnih zadrugah« (Fachgemeinschaften). Tu najdemo zadruge z najrazličnejšimi starostnimi dobami, ako jih veže skupni interes. Otroci niso ločeni po spolih. Z veliko vneto sodelujejo v šoli tudi starši. Učitelj tu ni žarišče pouka; drži se principijelno pasivno, le ob potrebi stopa v ospredje; pomaganje je njegov posel. Učenci so tudi že po več tednov delali popolnoma samostojno. Intenzivno goje umetnost in šolske slavnosti, a le kot spontani izraz notranjosti; za formalno dovršenostjo ne stremé.

Slične šole v drugih mestih se več ali manj približujejo hamburški obliki; nastopajo pod različnimi imeni, n. pr. Erlebnisschule, Lebensschule, Produktionsschule. Hamburškimi najbolj sorodne so bremenske »Gemeinschaftsschulen« (tri); vodijo jih Scharrelmann, Heege in Aevertmann.

Navedeni šolski poizkusi so popisani samo v najpiclejših obrisih; kdor bi se hotel o stvari pončiti natančneje, mu je na razpolago precej obširna literatura, ki jo navaja ta »Pop.« štev. na običajnem mestu. Vendar pa upam, da ne bo težko, odkriti bistva posameznih poizkusov in motivov, ki so sodelovali, kajti ravno to je pri presoji vsakega poizkusa najvažnejše. Karsenova razdelitev v omenjene 4 skupine se mi zdi zelo posrečena; ne samo, da se skupine medseboj jasno odražajo, lahko je dognati tudi med poizkusi iste skupine istovrstnost motivov. Skupini I. in II. se gibljeta v okvirju šole kot učilnice. Dočim se udeležuje skupina I. na izpopolnjevanju ali boljše: poenostavljenju zunanjega ustroja šole — učilnice, deluje sk. II. na izboljšanju njenega notranjega ustroja, t. j. učnega postopanja. Poizkusi skupin III. in IV. gredo daleč preko okvira današnje šole. So produkt protimaterijalistične, oz. protiintelektualistične struje, ki nastaja. Res je: ako premislimo enostransko negovanje intelekta do njegovih skrajnih konsekvenc, moramo uvideti, da vodi v brezčutni egoizem, v brezobzirni boj vsakogar proti vsem. Ako se trudi današnja šola, da privzgoji otroku zgolj samostojnost in praktičnost, tak je to samo dober učni uspeh, ako učenec potem to brezobzirno izvaja, seveda samo v svojo osebno korist. In vendar: človek more svojim višjim ciljem služiti le kot zadružno bitje. Razum sam ne more nikdar stvariti harmonije v človeku; saj tvorijo vendar dispozicije etične in estet-

ske narave integralen del človeške osebnosti, in jih zato tudi treba negovati. To stališče je značilno za poizkuse zadnjih dveh skupin. Lahko bi označili razliko tudi takole: poizkusi sk. I. in II. imajo za smoter praktičnega človeka, poizkusi sk. III. in IV. pa harmoničnega človeka. — Kljub sorodnosti glavnih motivov pri sk. III. in IV. ni težko najti tudi značilne razlike med njima: dočim so poizkusi sk. III. ustvaritve poedinih mislecev, ki so ustvarili tu svoj idejni svet, ki ga namenoma ločijo od »zunanjega« sveta, je stopila revolucijonarna brez obotavljanja v sredino valovečega življenja; pusti pristo učinkovati nase vse struje družabnega življenja z njihovimi dobrimi in slabimi stvarmi, a obratno tudi sama neposredno vpliva na življenje. Naravna posledica tega njenega stališča je, da je pri njej močno izražen socialni moment.

Primerjati navedene poizkuse po njih vrednosti ni lahko. Pred vsem treba tudi daljšega časa, da se pokaže uspeh ali neuspeh. Vendar pa se je treba zavedati, da ima vsak smotreno, t. j. po gotovem načelu izveden poizkus svojo vrednost, kajti tudi neuspehi mu pripomorejo — čeravno pasivno — k spoznavanju in razčiščanju vzgojnih dejstev. Vredno je torej, da vse to gibanje pazno zasledujemo. — Za zdaj moremo zgoraj omenjene presoditi le po možnostih, ki jih vsebujejo. Ako vzamemo absolutno merilo, moramo dati prednost sk. III. in IV., osobito zadnji; ta v najvišji meri upošteva šolo kot posredovalko med človekom in življenjem v svetu. V zadružni šoli se nam kažejo obrisi šole bodočnosti, seveda: bržčas daljnje bodočnosti! — Drugačna pa je odločitev, ako upoštevamo momentano praktično uporabnost. Zadržna šola, kakor tudi B. Ottov učni način, sta neizvedljiva pri obstoječem šolskem ustroju; za nje nedostajajo danes tudi še nešteto drugih predpogojev. Neposredno pospešujoče pa lahko vplivata na današnje šolstvo — in že tudi sta — Seinig in Gaudig. Vsak zase sta sicer enostranska: Seinig s povdarjanjem ročne spretnosti, Gaudig z izključnim povdarjanjem samostojnosti v duševnem delu; toda ne gre tu za posnemanje tega ali onega, gre za sprejetje njunega principa samodelavnosti. To ne pomenja nič manj kot preorijentacijo našega šolstva: prevesti učenca iz sedanje pasivnosti v aktivnost, iz receptivnosti v produktivnost. To je tudi bistvo delovne ali samodelavne šole (Arbeitsschule), ki se pojavlja kot učni princip in ki ji bo nedvomno pripadala bližnja bodočnost. — Organizacija šolstva, ki stremi za poenotenjem šol-

stva, nastalega v različnih dobah in pod različnimi vplivi, je zadeva pristojnih oblasti, vendar pa je neobhodno potrebno tudi sodelovanje učiteljstva vseh vrst. Tudi tu je že danes mnogo izvedljivega.

Da zaključim: Zavedajmo se, da nam je treba poznati tok časa in ga upoštevati. Šola mora vsak čas nositi obeležje svoje dobe, da se spaja organski z njo. Zraven pa ne prestanimo upirati svojega pogleda v bodočnost; prisluškujmo, kako se nam napoveduje in ji — njeni služabniki — pripravljamo tla.

A. O.

Oskrba ženske zanemarjene mladine. Vedno večje skrbi dela državam naraščanje mladinskih zločincev. V nemškem okrožno sodiščnem okraju Hamm je bilo leta 1914. — 4200 mladoletnih zločincev, leta 1918. — 24.000. Tukaj navedeni podatki so uspeh raziskavanja 64 deklic v Greifswaldu.

1. a) Poklic staršev. V dvanajstih slučajih boljši sloji t. j. uradniški samostojni rokodelci, posestniki. V 46. slučajih delavci; 11 deklic je bilo nezakonskih. — b) Od očetov je bilo 49 zaposlenih v mestu, 9 na deželi. — c) Tuberkulozno pokolenje se je dalo konstatirati pri 17 gojenkah. — č) 19 očetov in ena mati so bili pijanci. (Slabi zgledi nebrzdanosti — milje). — d) Nervožno obolenje staršev, kakor blaznost, nervozni krči, višji štidji nervoznosti je bil dokazan pri starših v 27. slučajih. Tedaj zopet milje, v katerem je rasel otrok. — e) Od staršev je bilo 21 zločincev in 1 teta vzdrževalka-zločinka. — Vsak teh pogojev že sam slabo vpliva na vzgojo otrok, tembolj je vpliv usoden, ako sodeluje več predpogojev skupaj, kar se navadno zgodi.

Gojenke. Le v malo slučajih je bilo mogoče ločiti, kje je bil vzrok zločinskega nagnjenja lasten nagib in kje milje. Navadno je bilo oboje tako tesno združeno, da se da je o tem govoriti, kar je v ospredju. V 47. slučajih je bil vzrok nemoralnega življenja lasten nagib, v 13. slučajih v enakem razmerju nagib in milje in v 4 slučajih milje. Duševna nadarjenost, 21 gojenk je bilo več ali manj slaboumnih. Dr. Racke je našel pri polovici vseh razne stopnje in variante slaboumnosti. Glede njih kazenskih dejanj ne kažejo nikakega obžalovanja — znamenje pomanjkanja altruističnih predstav. Pri tej vrsti gojenk nimajo etične predstave nikakega vpliva. Pri vseh vlada brezobziren egoizem. — Slaboumnost sama na sebi ni nikak vzrok, da bi mogel otrok zaiti na slaba pota. Vendar jih stori pomanjkanje lastne prevdarnosti za objekte, ki se dajo lahko zapeljati. Ako tak otrok živi še v usodnem miljeju, je

njegova pot skoro začrtana. — Druga velika skupina so otroci s psihopatičnimi potezami. Od 64 jih je bilo 20 z odločno bolezenskimi znaki. Malenkostni vzroki so jih napotili, da so pustili dobre službe. Čuvstveno življenje se pri teh osebah ne da regulirati z razumom. Hipno razpoloženje jih zapelje k nepremišljenemu, mnogokrat kriminalnemu dejanju. Hipno se pri njih spremeni dobra volja v slabo. Nagnenje k divjanju v jezi, k potepanju, k nezadovoljnosti, pomanjkanju vztrajnosti so nadaljni znaki teh oseb. Pri vsem tem ne trpi njih inteligenca, temveč kažejo naravnost spretnost v zakrivanju svojih dejanj in izredno prisotnost duha v hitrih odgovorih. — Velik činitelj pri padlih je zgodnja osirotelost. Nič manj, kot 50 % je do 14. leta izgubilo enega izmed staršev. 9 jih je izgubilo oba. Očim in mačeha ne moreta nadomestiti domačega življenja. Otroci so tuji v družini. Še slabše je z otroci, ki morajo k tujcem v rejo. Posebno slabo vpliva večkratna menjava teh prostorov. Otrok se nikjer ne ukorenini in nima čuta za družinsko življenje.

Število otrok v družini gojenk. V 19 slučajih je bila gojenka prvi, v 20. slučajih drugi, v 9. tretji otrok na druge vrste pride manj. Starejši otroci morajo negovati mlajše, so tedaj preobloženi z delom, mnogokrat zaostali v rasti.

Stanovališče. 35 jih je bilo iz Stettina, tedaj s pomorskega mesta, 12 z drugih mest z nad 5000 prebivalci, 15 z manjših krajev.

Čas prvih zločinov. Na tabeli, ki ilustrira čas, je pri 31 slučajih skoro istočasen z izstopom iz šole, iz družine, nastop pubertete in istočasno zločin; kvečjemu je bilo med posameznimi dogodki eno leto presledka. Pa tudi pri vseh drugih deklicah je bil čas od 14.—16. leta, v 4 slučajih do 17. leta in le v enem slučaju 18. leto, čas zločina. Iz tega sledi, da je čas pubertete najnevarnejši. Ako je takrat še čas izstopa iz šole in iz varstva domače hiše, podleže otrok, pri katerem vpliva še milje in je bil zanemarjen.

Zločini. Prvi znak nepravlega razpoloženja $\frac{2}{3}$ deklic je bilo brezposelno potepanje. Od 64 opazovanih deklic jih je bilo 41, ki so s tem začele. Potepanje sploh je pri deklicah nevarnejše znamenje nego pri dečkih. Iz potepanja se je razvilo v 11 slučajih tatvina, v 11 vlačugarstvo.

Kaj so kradle? V 18 slučajih denar, v 5 denar in obleke, v 6 obleke, v 5 zlatino in le v enem slučaju jestvine. Denar so uporabile v največjih slučajih za nakup sladkarj in skoro v enako veliko slučajih za nakup nakita.

Inteligenca. Od 64 jih je zaostalo 59 v ljudski šoli. 20% jih je obiskovalo pomožno šolo. Največ preglavic jim je delalo računstvo. Splošno je opazovati, da je pri slabomnih tatvina, pri inteligentnih vlačugarstvo v ospredju. Od 21 radi vlačugarstva interniranih, so bile samo 4 slaboumne in še te so začele s tatvino. Pri skoro vseh teh se nahaja opazka: vzrok delamrznosti. Ta lastnost je tedaj značilna za te vrste ljudi. Lažnivost, želja po dobrem življenju in veseljačenju, po lepoticenju so nadaljne lastnosti.

Vzgoja teh deklic. Pred vsem je treba otroke, ki žive v slabem miljeju, že v šolski dobi skrbno opazovati. Najbolje jih je postaviti v družine z zdravem miljejem. Zlasti prihajajo tu v poštev družine boljših socialnih slojev. Ugodno vpliva na otroke dežela.

Stelzer predlaga posebne šole za psihopatične otroke. V najnovejšem času, priporočajo zdravniška posvetovanja v navzočnosti staršev za najvišji razred.

V New Yorku otroka ne kaznujejo sodnijsko pri prvem padcu. Obljuba, da ne bo več grešil, zadošča. Pač pa mu zagroze za drugič. Pred vsem bi se pa morala mladina od 14.—18. leta vzgojevati, nadzorovati. Popolna prostost je za njo usodna. (Dr E. Orloff v »Ztsch. f. Kinderforsch.)

Mladinska zveza. Švicarski profesor Luginbühl si je v knjigi »Staatsbürgerliche Erziehung« (Basel 1911) zamislil mladinsko zvezo, v kateri je združil 15—20 letno mladino. Zveza nadzoruje ceste, mostove, brambne jezove, goji drevesa, ščiti živali in rastline, opravlja službo ognjegascev itd. Sploh zveza išče redno novih prilik, kjer je potrebno odpomoci. Mladinska zveza se konstituira in vodi sama. V svojem področjem ima po zakonu izvoljen občinski odbor, s potrebnimi odseki. Vedno imajo zborovanja, pri katerih ne izostane nikdar cenzura članov. Najvišja instanca zveze je obratna komisija, ki ima trajno nadzorstvo. Ta ima nalogo, da pozove člane, da popravijo manjše pomanjkljivosti po cestah, plovih itd. Ob času povodnji pa beži vse članstvo z motikami, lopatami in samokolnicami, da odpomore preteči nevarnosti. Naloge zveze se ravna vedno po realnih razmerah v občini. Luginbühl je mnenja, da se odgovornost, samostojna disciplina in čut, da je vsak posameznik potreben del celote, privzgoji na ta način, da se mladina praktično vadi v izpolnjevanju občinskih in državnih nalog. Suhe teoretične vaje so po njegovem mnenju le igračkanje. Ob vsaki priložnosti v praktičnem delu pa tolmači in razpravlja o problemih občine in države. B. J.

Drobne pedagoške novice.

Sedanje stanje šolstva na Poljskem. (N. B. 1923./5.) L. 1914 je imela Poljska z izjemo izhodnih obmejnih krajev 16.300 osnovnih šol; 1922: 23.500; 1914: 39.500 učiteljev, 1922: 50.000; 1914: 2.300.000 učenec; 1922: 2.700.000. Števila, ki se nanašajo na kongresno Poljsko: 1914: 4.718 ljudskih šol, 1922: 27.737; 1914: 370.690 učenec; 1922: 1.100.000. 70% je enorazrednic. Šoloobveznih otrok je 4 $\frac{1}{2}$ milijonov, potrebno bi bilo 100.000 razredov. V 23.500 šolskih poslopij se nahaja 50.000 razredov. Manjka jih še polovica in ravnolotiko učiteljstva. Ker primanjkuje učiteljstva in šol, 40% šoloobveznih otrok sploh ni deležnih pouka. — 60% šol nima lastnega poslopja, prostori ne odgovarjajo niti najskromnejšim higijenskim predpisom. 19,6% učiteljstva nima popolne predizobrazbe. Za zidanje šol določeni fond v višini 3 $\frac{1}{2}$ milijona je popolnoma izčrpan. Od l. 1921—1922 so sezidali z nedržavnimi sredstvi 91 šol. Da bi sezidala Poljska potrebne šole, bi rabila 30 milijard. V prosti državi (Freistaat) Danzig je 22 poljskih razredov z 870 poljskimi otroki, od teh je v mestu Danzig 11 razredov z 450 otroki. Sejmik (preje Provinziallandtag) vojvodine Poznanj je odobril vsoto 80 milijonov mark za nabavo šolskih knjig; sklenil je tudi, da bode tiskarna v Bojanovi razpolagala s cenejšimi ročniki za šolske potrebe. — V poljskogornji Šleziji oskrbuje država 1.549 javnih nemških ljudskih šol z 106.849 učenci in 1908 učiteljev. — V Nemčiji je z izjemo Oppelnskega okraja 700.000 Poljakov in razen tega še 140.000 poljskih občasnih delavcev. Ti posedujejo 110.000 šoloobveznih otrok. Ako bi za te hoteli opremiti popolno poljsko šolo, bi bilo potrebno 1.570 šol z 2.000 učitelji. Na eno šolo z nemškim učnim jezikom pride v Poljski 69 nemških otrok. V Nemčiji (izjema Oppelnski okraj) se v 17 šolah podučuje verouk in drugi deželni jezik v poljskem jeziku.

Za enotno šolo. Pod tem naslovom se zavzema Oestreich v obširnejšem članku s toploto in interesom za prožno enotno šolo, katera nudi učencem poleg 24 obligatnih tedenskih ur tudi bogato izbiro neobveznih predmetov, ki so za razvoj individualitete neobhodno potrebni. Kvantum znanja se bo z enotno šolo sicer znatno zmanjšal, zato pa se bo znanje tembolj poglobilo. Sistem enotne šole naj bi se vpejal v štirih višjih šolskih letih osnovne šole, oziroma v meščanski šoli. — (N. Erz. 1923/1.)

Ven iz kulturnega mrtvila. Kdor ima zmožnost in prakso ter čuti v sebi mnogo

lastne inicijative v metodi, naj se ne drži krčevito starih učnih načel, temveč koraka naj neustrašivo po svoji svobodno začrtani poti, vedno pripravljen, zagovarjati svoj postopek ter se boriti zanj. Če hočemo vzgojiti svobodno može in žene, bodimo svobodni tudi mi. (N. Erz. 1923/1.)

Misli za novo vzgojo. Doma če konference naj bodo živalni pedagoški razgovori, kjer bodi vsakemu učitelju dovoljeno povedati svoje mnenje. Dobijo pa se še voditelji, ki v takozvanih »posvetovalnicah« zgolj narekujejo svoje zahteve, pa tudi taki, katerim ni všeč, če vidijo, da je kak razred svojemu učitelju vdan. Voditelji (in nadzorniki?), ki menijo, da bi trpela njih predstojniška čast, če bi v tem ali onem slučaju vprašali svoje tovariše za svet, so birokrati in formalisti stare šole. (N. Erz. 1923/2.)

K problemu kazni. Postopanje s kaznjenci v naših kaznilnicah je nevrudno človeškega dostojanstva. Ista družba, ki je s svojim napačnim postopanjem zakrivila, da so ti nesrečniki krenili na napačno pot, ter jih takorekoč tirala v pogubo, ista družba si prisvaja pravico, izrekaty nad njimi nečloveške kazni. Ali si moremo misliti kaj hujšega nego je večer molk? Kakšne misli se pač morajo porajati v duši tako kruto obsojenega človeka? Kako neusmiljeni in trdosrčni so vendar lahko ljudje! Sami čutijo, da vpliva prijazna beseda in prisrčen nasmeh na njih dušo in razpoloženje kot blagodejen solnčni žarek, nesrečnike v ječah pa prepuščajo brez razvedrila in brez tolažbe svoji žalostni usodi. Res je, da opravljajo kaznjenci tudi razna dela, ali njih delo je monotono, poniževalno in sužensko. Ni torej čuda, če zapuščajo ti ljudje torišča svoje nesreče s sovraštvom do človeške družbe ter skušajo prejkoslej uresničiti svoje temne maščevalne naklepe, ki so jih skovali gladni in na trdem ležišču v nočeh brez spanja v temni ječi. —

Prosti počitniški dom v Misdroyu. V Misdroyu ob obali Vzhodnega morja so si ustanovili učitelji svoj počitniški dom, ki zamore sprejeti do 40 gostov. Daleč proč od velikomestnega šuma in vrvenja si posetniki počitniškega doma v tihih počitniških dneh naberejo novih telesnih in duševnih moči. Morje in gozd, polje in gaj, solnce in vihar vplivajo na njih duše ter jih zopet pokrepijo. Gostje tvorijo družino ter imajo opravljati razna dela, kakor prinašati drva, lupiti krompir i. dr. Popoldnevi služijo izletom, večeri pa smotrenim razgovorom in razpravam. Skupno bivanje in tovariško občevanje z ljudmi iz različnih vetrov posetnike počitniškega doma tako poživi, da se vrnejo z novim veseljem do dela in življenja v svoj delokrog. (N. Erz. 1923/3.)

Popravek. V zadnji števec se je na str. 74, vrsta 19. vrnil prav neljub pogrešek, ki ga s tem popravljamo. Tam stoji »kmetijska šola v Št. Jerneju ob juž. žel.«, kar pa je treba izpremeniti v »kmetijska šola v Št. Jurju ob juž. žel.«

FILOZOFSKI SLOVAR.

(Sestavlja dr. Fr. Derganc.)

(Dalje.)

Didaktiki služi za glavno sredstvo govornjena ali pisana beseda in simbolichen umotvor (stavba, slika, kretnja). Beseda je posoda, v koji prenaša avtonomni znanstvenik vsebino svojega duha v heteronomni spomin mladine in ljudstva. Čudovita moč besede korenini v organizaciji naših možganov, ki imajo zanjo posebno in lastno središče, dvojno besedišče: 1. senzorično (akustično, muzikalčno) besedišče za zvočne zaznave glasov in besed v prvem levem senčnem zavoju možganov; 2. motorično besedišče za izražanje (govorjenje) besed, torej gibov govornilnih mišic in organov v spodnjem levem čelnem zavoju možganov. In vsaka točka obeh besedišč je stoterno zvezana z vsakim stvarnim in asociativnim engramom duha.

Pri nekaterih ljudeh je motorični, izraževalni spomin posebno razvit, pri drugih akustični (muzikalčni). Tak človek ima izredno občutljiv spomin za zvok (muziko) besede, v njegovem spominu prevladuje rafinirana struktura besedišča, takemu človeku je slišana ali govornjena beseda najrealnejši predmet. Ker je tudi »nič« beseda, pripisuje tudi »nič« svojstva svojevrstnega predmeta. Človek besedišča živi v posebnem svetu, obstoječem iz samih zvonečih besed, in uživa, doživlja samo ob zvoku lastne ali tuje besede. Vse drugo: nazorne predstave fantazije in čustva se izgubljajo njegovi enostrani, kratkovidni, samo za besede občutljivi pozornosti v nerazločnem, nezanimivem ozadju. Tak človek z neumornim in neizčrpnim nagonom »konverzacije« oživlja svojo malobesedni fantaziji in čustvenosti udano družbo kakor živ, vedno navdušen in podjeten gramofon. Besedni spomin spravlja svoje zvoneče predmete (besede) v poseben sistem, vidi med besedami posebne, drugim nerazumljive odnose.

Nekoliko besednega spomina ima vsak človek, sicer bi bila vsaka didaktika nemogoča. Vsiljivost in oblastnost besednega spomina občuti vsak mlad pesnik, ko išče izraza svojim originalnim slikam in čustvom, a ga nekako nasilno zaliva avtomatični tok in naval slišanih, branjih, v besedišču shranjenih besedi.

Besednemu spominu nasprotujeta nazorni (stvarni, mehanični) in logični (ekonomični, abstraktivni) spomin. V nazornem spominu prevladuje fantazija, sposobnost mišljenja v živih slikah, v logičnem spominu miselna, pojmovna funkcija. Ker se razvijajo logični engrami drugotno na osnovi nazornih engramov, spada oba v isto kategorijo avtonomnega, izkustvenega kontakta in doživljanja ob prisotnosti instinutnega predmeta, v spominu obeh tvorijo in zapuščajo sledi (engrame) istiniti predmeti, odnosi ali dogodki v obliki nazornih slik. Besedni spomin sploh ne vidi in ne doživi konkretno svojega predmeta, sprejme ga samo s posredovanjem tujih pisanih ali govornih besed, njegovi nenazorni engrami so samo zvočne ali motorične sledi besed.

Nazorni spomin je usmerjen na konkretno stvar, prvo mu je predstava, a beseda nekaj drugotnega, samo slučajen in zvožen izraz, točno zvezan s svojim pomenom, na pr. pojem drevesa je isti, a različen njegov besedni izraz: slov, drevo, lat. arbor, gr. dendron, nem. Baum. Fantazija nazornega spomina tone v izobilju slik in podrobnih tenčin, komaj za najvažnejše ima točno besedo, duh trpi ob nedostatnem besedišču kakor virtuoz, ki mora igrati na neuglašnem, nepopolnem in okornem inštrumentu. Nasprotno medli in hira fantazija besednega spomina, ker doživlja svoj predmet samo besedno, ker se beseda ne opira na osnovo nazornega engrama, ampak samo zopet na drugo besedo. Besedni spomin ne pozna točnega pomena, ampak si ga sproti prikraja po hipni potrebi in konstelaciji besedišča, za kar je iznašel posebno metodo, umetnost logičnega in besednega varanja, dialektiko, vsak trenotek pripravljeno dokazati, da je črno belo ali narobe. Dočim je nazornemu spominu odločilni kriterij resnice objektivna, sporazumna, sotrudno najdena evidenca, zadošča besednemu spominu dokaz dialektičnega zavijanja in besedičenja. Kar pove nazorni, točni človek v par

stavkov, o tem napiše gostobesedni dialektičar debelo knjigo.

Tako smo se po drugi poti vrnili k prvotnemu izhodišču in spoznali, da je zlorabna didaktika istovita dialektiki zofistov.

Še več gospodovalne moči zajema beseda iz dediščine kulturne historije, opozarjam samo na kabalistiko, v bistvu fetišizem (malikovanje) besede. Beseda (ime) je skrivnost in duša stvari: nomina — numina. Pisana ali govornjena beseda — osobito tuja in nerazumljiva — je magična, čudodelna stvar, ž njo izvajamo nadprirodne čudežne učinke, ž njo preganjamo duhove in prisilimo bogove, da nam služijo in izpolnjujejo prošnje (molitve, molilni mlini bramanov, zagovori, zarote, kletve itd.)

Isto čarodejno moč besede občudujemo v javnih predstavah telepatov in hipnotizerjev, ki se poslužujejo besede kot najpripravnejše nositeljice sugestije.

Filozofom nominalizma so Platonove ideje samo hipostazirane besede. Beseda je najvišja in božanska substanca. V idejno središče so sprejela orientalska verstva inkarnacijo božje besede.

Beseda ne gospoduje samo v dialektični filozofiji in paganskem verstvu, ampak se uveljavlja morda še absolutneje v moderni besedični liriki, koja znači časi že kabalistični kult besede, zametajoč živahnost in pestrobojnost fantazije, lepoto fino izklesanih oblik, jasno duhovite misli, toploto iskrenega čustva. O modernem liriku pravi Francoz Théophile Gautier: »Zanj imajo besede same ob sebi, ne oziraje se na njih pomen, svojo posebno lepoto in vrednost, enako dragocenim kamenom, ki niso še obrušeni in vkovani v zapestnice, verižice in prstane.« V obeh, v dialektični filozofiji in dialektični liriki, preraščajo in duše ustvarjajočega duha patološki izrastki hipertrofičnega besednega spomina

(Dalje prth.).

Upravništvo „Popotnika“ ima v zalogi še spodaj označene „Popotnikove“ letnike, ki se oddajajo vezani po ceni à 20 Din.:

Letnik	1888	6 kompl. izvodov	Letnik	1907	17 kompl. izvodov
"	1889	11	"	1908	37
"	1890	5	"	1909	23
"	1892	8	"	1910	32
"	1893	5	"	1912	42
"	1900	37	"	1913	54
"	1902	2	"	1914	60
"	1904	37	"	1915	123
"	1905	13	"	1916	72
"	1906	43	"	1917	43

POPOTNIK izhaja 15. dne vsakega meseca v zvezkih in stane na leto 20 Din, pol leta 10 Din, četrt leta 5 Din. Posamezni zvezki stanejo Din 2.50.

Naročnino in reklamacije sprejema upravništvo listov UJU poverj. Ljubljana, Frančiškanska ulica 6. — Roko-pise je pošiljati na naslov: Pavel Flerè, okr. šolski nadzornik v Ptuj.

Za uredništvo odgovoren: Anton Sterlekar.

Hranilnica in posojilnica „Učiteljskega konvikta“ v Ljubljani

registrovana zadruga z omejenim jamstvom.

Zadružnik zadruga postane lahko vsak, kogar sprejme načelstvo. Delež 50 K se vplača naenkrat in se obrestuje po 5°/_o.

Vstopnine se plača 2 Din.

Hranilne vloge se sprejemajo od vsakega, če tudi ni zadružnik. Obrestna mera je 5°/_o. Obrestovanje se pričinja s 1. in 16. vsakega meseca.

Posojila se dajo le zadružnikom na osebni kredit po jako ugodnih pogojih.

Informacije pošilja zadruga vsakomur franko, kdor vpošlje 4—Din v znamkah. Na prošnje brez vpošiljatve navedenih znamk se principijelno ne odgovarja.

Zadružni lokal je v Ljubljani, Frančiškanska ulica št. 6

Uradne ure za stranke so izvzemši praznikov vsak četrtek in soboto od $\frac{1}{2}$ 17. do $\frac{1}{2}$ 18. ure.

Členjenemu učiteljsstvu in slavnim okrajnim šolskim svetom priporočamo v obilna naročila vse predpisane šolske tiskovine po najnovejših vzorcih, najnovejše mladinske spise lastne in druge zaloge, poštno in druge tiskovine za šolsko uporabo na ljudskih, obrtnih in meščanskih šolah, učne načrte, razne napise na lepenki itd. - Zahtevajte cenik, ki se pošlje brezplačno in poštne prosto. - Vsako leto izide „Ročni zapisnik“ z osebnim statusom in imenikom vseh šol po slov. deželah.

UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI

registrov. zadruga z omej. zavezo

Frančiškanska ulica 6.

